

فرهنگي فقر

محمد اسماعيل يون

۱۳۸۷
Ketabton.com

فرهنگي فقر

(د تنظيمواکۍ د مهال څو ليکنې)

ليکوال

محمد اسمعيل يون

۱۳۸۷ لمریز کال

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	فرهنگي فقر
ليکوال:	محمد اسماعيل يون
خپرندوی:	يون کلتوري يون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړۍ چاپ:	۱۳۷۳ ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ ل کال
د ليکوال	
پرله پسې نومره:	(۲۴)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۲۴)

نيوليک

مخ	سرليک	گڼه
۱	دا اثر د غمجنو پېښو انځورنه	۱
۸	د تنظيمواکۍ د بهير دا ليکنې	۳
۱۲	د جدي شپږمه زموږ د معاصر...	۴
۲۹	فرهنگي فقر	۵
۳۳	د عقايدو بحران	۶
۳۷	که خبر نه يې نو واوړه!	۷
۴۰	جگړه او روحي ستونزې	۸
۴۵	فرهنگي ټولنې او فرهنگي...	۹
۴۹	د کابل طب انستيتوت، د زيان تر...	۱۰
۵۳	د افغانستان د ملي گالري برخليک	۱۱
۵۷	د کابل د اوسنۍ ادارې څو ځانگړتياوې	۱۲
۶۲	د جدي د ۲ نېټې غميزه او د هغې ...	۱۳
۷۱	کابل: رنځونه، مرگونه او کړاوونه	۱۴
۷۷	کابل بيا په وينو ولمبل	۱۵
۸۱	د قدرت د انتقال مساله	۱۶
۸۲	يرغمل شوی ولس	۱۷
۹۰	غني، غني دی	۱۸
۱۰۳	ننگيال يو شاعرانه شخصيت	۱۹
۱۱۱	فرهنگي رغونه د افغاني ټولنې د...	۲۰
۱۱۹	په افغانستان کې تنظيمي اداره او...	۲۱
۱۲۴	د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه	۲۲

سريزه:

دا اثر د غمجنو پېښو انځورنه

د ډاکټر نجيب الله د رژيم د پای کلونه وو، چې افغان فرهنگيانو ((د خوشال فرهنگي ټولنې)) بنسټ کېښود. دغې ټولنې په لنډ وخت کې يو شمېر مهم سيمينارونه جوړ کړل، يو شمېر مهم اثار يې چاپ کړل او د طب او انجينري په برخو کې يې هم ځانگړې پرانيستې، ډېر ژر يې د يوه ملي او فرهنگي غورځنگ بڼه غوره کړه. دا مهال يون صيب د ادبياتو په پوهنځي کې و، ما او ډاکټر صيب ابراهيم شينواري د طب په پوهنځي کې زده کړې کولې. يون صيب نه يوازې د خوشال فرهنگي ټولنې د مشرتابه جرگې هڅاند غړی و، بلکې د دغې ټولنې په ايجاد کې يې هم مهمه ونډه درلوده. زما او د يون صيب او ډاکټر صيب شينواري ترمنځ په همدې وخت کې اړيکي ډېرې سره نږدې شول، په گډه مو فرهنگي هلې ځلې کولې او په دې هيله وو، چې که دا فرهنگي غورځنگ همدا سې پر مخ ولاړ شي، نو په ډېر لږ وخت کې به پښتانه له کلتوري غفلت څخه راويښ شي او د چټک پرمختگ لاره به غوره کړي. خو په همدې وخت کې له شمال څخه د افغانستان د تجزيې او نيواک يوه بله خطرناکه دسيسه د توپان په څېر

راروانه وه ، چې خپې يې وارد مخه کابل ته هم رارسيدلې وې

همداسې وشول ، د ډاکټر نجيب رژيم نسکور شو ، خو د سولې او خپلواکۍ پرځای کورنۍ جگړه او د افغان په لاس د افغان وژنه پيل شوه او هغه څه چې له روسي تاراک څخه خوندې پاتې و ، تنظيمي جگړو او تالان له کومې تېر کړل او هېواد مو پر وړو وړو کورگيو ووېشل شو. موږ به روانې پېښې او نادودې په ډېر ځير سره څارلې او که مونور څه له وسه نه کېدل نو هڅه مو کوله چې خپلې اندېښنې له يو شمېر اغېزمنو کسانو سره شريکې کړو. يو ځل مو پرېکړه وکړه ، چې په کابل کې يو گډ کور ونيسو ، هره شپه به روان حالات سره څېړو او په سبا به يې د ټاکلي پلان له مخې له خپلې وسې سره منډې ترې کړو ، خو زموږ کورنيو مسووليتونو د اموقع رانه کړه. څلور کاله وروسته ما له هېواد څخه بهر ته مخه کړه ، خو يون او ډاکټر شينواری همدلته پاتې شول ، چې تل به زما د اندېښنې مزي ورسره تړلي وو.

ترکومه چې زه يون پېژنم ، د دې تر څنگ چې پر هېواد د تپل شوې غميزې او ورڅخه رازېږېدلو پېښو پروړاندې ډېر حساس و ، همدغو پېښو ته يې تل په يوه ځانگړي ، ژور او ذره بيني نظر کتل او ډېر وخت به يې پېښې له يوې داسې زاوېې څخه ځيرلې ، چې د يوه عادي کتونکي به هډو ورته پام

نه و او په همدې لړ کې به يې کله کله د پېښو، د هغو د لاملونو او پايلو ترمنځ عجيبه اړيکي او منطق موندل.

يون چې پياوړی قلم لري، تل يې هڅه کړې خپل دردونه، کتنې، شننې او اندېښنې د کاغذ پر مخ راوړي او له نورو سره يې شريک کړي، چې د مقالو همدا ټولگه يې د تنظيمواکۍ د پېر د نادودو يو ښه انځور وړاندې کوي. په دغو ليکنو کې د تنظيمونو د مدعا او عمل ترمنځ د واټن له مخه پرده پورته شوې او د لوت، تالان، وژنو، ورانۍ او تباهي ترڅنګ داسې کيسې هم لولو، چې د سړي له ډېره درده خندا ورته راشي، لکه د پچو محصول، له کابل څخه د اسلامي ځواکونو دفاع او دې ورته نورې کيسې.

خو په دې ليکنو کې تاسو يوازې د مرګ ژوبلو او ورانيو احصايو رپوټ نه لولئ او نه هم يوازې د يوه شاعرياديب عاطفي احساس گورئ، بلکې يون د روان ناوړين ځينو داسې زيانونو او څنډو ته گوته نيسي چې که څه هم ډېر مهم دي، خو د ډېرو له پامه غورځېدلي دي.

د بېلگې په توګه، کله چې موږ د جگړې د زيانونو خبره کوو، نو سمدستي مو فزيکي، مادي او اقتصادي زيانونه او ورانۍ سترگو ته دريږي؛ کله چې د بيا رغونې خبره کوو نو هم يوازې د مادي او اقتصادي بيا رغونې په اړه فکر کوو. خو يون د مادي او اقتصادي زيانونو ترڅنګ او ترهغو لاريات په فرهنگي او معنوي برخو کې زيانونو ته متوجه دی.

اعتماد بحران ، د معنویت سقوط ، د افغان ولس ذهني وېش او فرهنګي زیانونه هغه مهم بنسټیز لاملونه دي ، چې نن یې هم موږ له پایلو سره لاس او ګرېوان یو. د بېلګې په توګه که څه هم د طالبانو د حکومت تر نسکورېدو وروسته په لسګونو میلیارده ډالره له افغانستان سره د مرستې په نامه راغلل ، خو د معنویاتو د سقوط له امله د ولس د هوساینې پرځای د یوڅو تنو جېبونه پرې ډک شول ؛ که څه هم خلکو ته د سیاسي او ټولنیزو فعالیتونو ازادي ورکړل شوه ، خو د هغه ژور ذهني وېش له امله چې د دښمنانو تبلیغاتي چپو زموږ ترمنځ رامنځته کړی اوس هم پر سلو لارو روان یو او د یو بل پښو ته مو تېرونه نیولي دي ، چې له همدې امله یوازې د ثبت شویو سیاسي ګوندونو شمېر د سلو شاوخوا ته رسېږي. له بده مرغه موږ تراوسه پورې هم د معنوي ارزښتونو د بیا رغونې او د ملي او ټولنیز-انتګراسیون یا بیا کوشیر کولو کومه ستراتیژي نه لرو.

موږ معمولاً هغو خلکو ته معیوب وایو ، چې د بدن غړي یې له لاسه ورکړي وي ، خو یون د افغانانو رواني زیانونه او ناروغۍ هم نه دي هېرې کړي او په همدې اړه د یوې لیکنې په پای کې لیکي : « لنډه دا چې د ولس زیاته برخه په ډول ډول رواني ستونزو واوښته. د کابل پوهنتون له یوه استاد څخه مې د دغه درد د شریکولو په ترڅ کې وپوښتل ، چې د افغانستان زیات وګړي تقریباً ۹۵ په سلو کې پر یوې نه یوې

ډول روحي ناروغۍ اخته دي ، هغه وويل: (تاته چې كوم روغ
 ښكاري هغه هم ناروغ دی ، ځكه چې دا دردونكې او غملړلې
 پېښې ولې پرې تاثيرنه كوي) .»

د يون د ليكنويوه بله ځانگړنه له شمېرو او ارقامو سره ده
 علاقمندي ده. د دې ترڅنگ چې معمولاً د پېښو او زيانونو
 په اړه دقيقې شمېرې وړاندې كوي ، كله كله له دغو شمېرو
 او ارقامو څخه داسې پايلې راوباسي ، چې سړی ورته
 اريانيږي او د موضوع اهميت ته متوجه كېږي. د بېلگې په
 توگه تاسو دا متن ولولئ: ((اوس نو تقريبا هره ورځ له هرو
 دريو افغانانو دوه تنه ضرور پر بې نتيجې سياسي بحثونو
 خپل وخت تېروي ، نو لږ تر لږه كه له ۱۵ مليونو افغانانو څخه
 لس مليونه تنه افغانان د ورځې يو ساعت پر سياسي خبرو تېر
 كړي ، نو په يوه ورځ كې به مو ۱۰ مليونه ساعته وخت ضايع
 كړی وي او كه دا په يو كال كې ضرب كړو ، نو ۳۲۵۰ مليونه
 ساعته وخت به شي او كه دا بيا په ۱۵ كلو كې ضرب كړو نو
 ۵۴۷۵۰ مليونه ساعته وخت به مو يوازي پر بې نتيجې
 بحثونو ضايع كړی وي))

او يا د كابل طب انستيتيوت ته درسېدلو زيانونو په لړ كې
 دا بله په زړه پورې بېلگه وگورئ: ((... په دې موده كې د
 محصلينو درسونه يا په نيمه او يا په بشپړ ډول ودرول شوي
 وو. كه د محصلينو د شمېر په تناسب د درسي ساعتونو
 شمېر په پام كې ونيسو ، نو په مجموعي توگه به نوموړي

انستيتيوت ته د لسو مليونو په شاوخوا کې د درسي ساعتونو د ضايع کېدو زيان اوښتی وي.)) په دغو شمېرو کې د وخت د ضايع په اړه د يون سخت حساسيت په خپله د پاملرنې وړ خبره ده. په دې کې هېڅ شک نشته هغو ولسونو چې له وخت نه سمه گټه اخيستي ده، د تمدن او پرمختگ پر لور وپورېوختلي دي. له بده مرغه موږ اکثراً يوازې د مادي زيانونو په اړه خبرې کوو، خو دا چې څومره وخت مو له لاسه ورکړی او تر نورو هېوادونو څومره وروسته غورځېدلي يو، دې ته پام نه کوو.

په دغه ټولگه کې د تنظيمواکۍ په اړه پر ليکنو سربېره د دوي ادبي ليکنې هم راغلي، چې زما په اند بهتره وه د ادبي ليکنو په يوه بله ټولگه کې راغلې وای. کېدای شي په دغه ټولگه کې د پېښو زياتره انځورونه زموږ لپاره اشناوي، يامو په خپله ليدلي وي او يا مو هم له بل چا اورېدلي وي، خو يو نسل وروسته همدا ليکنې د تاريخ مينه والو ته د تنظيمواکۍ د پېړيو ډېر رښتيني او عيني انځور وړاندې کولی شي او بل دا چې له هغه زاويې څخه چې دا پېښې خپرل شوي ښايي د ډېرو لوستونکو لپاره نوې وي.

دا چې يون صيب همت کړی او خپلې ليکنې يې په خپله راټولې کړي د ستاينې او قدر وړ کار دی، که نه وروسته د دغو ليکنو موندل، راټولول او بيا د چاپ تر درشله رسول څه اسانه کار نه دی. په پای کې يون صيب ته د دغې ټولگې د

چاپ له امله مبارکی وایم او له قادر و متعال خدای (ج) څخه
یې قلم ته لار پر برکتونه غواړم.
په درنښت
خوشال روحي

د سريزي په ډول:

د تنظيمواکي د مهال د ليکني

په دې ورځو کې چې زه د خپلو ليکنو د راټولولو په هڅه کې يم، نو د خپلو ټولو چاپي ليکنو د راټولېدو لپاره مې د هغو چاپي خپرونو لټه پيل کړه، چې زما د ليکنو د چاپ احتمال په کې و. له نېکه مرغه چې ددې خپرونو يو زيات شمېر ما سره خوندي و، خو دا خونديتوب هم يو ځای او يو مهال نه و، د ځينو خپرونو کلکسيون، په پېښور، د ځينو په کابل، د ځينو په ننگرهار او د ځينو نورو هم په لغمان کې و، په دې تېرو شلو کلونو کې ددغو اخبارونو او مجلو خوندي ساتل هم اسانه کار نه و، د موږکانو دې خونه ړنگه شي، هغوی هم پرې صرفه نه وه کړې، بادوباران هم د ځينو پاڼې دوړولي وې او لېږد رالېږد هم خپل تاثير بنډلای و. خو بيا هم د يو مسلکي ليکوال په توگه زه له پيله بيا تر دې دمه د خپلو ليکنو خونديتوب ته متوجه وم، له هغه مهاله چې زما لومړني شعرونه په اخبارونو کې چاپ شول او بيا تر څو کلونو پورې، ما په منظم ډول د خپلو چاپي ليکنو يو فهرست په يوه کتابچه کې ليکه او هلته مې دا واضح کوله، چې زما کومه ليکنه او شعر په کومه خپرونه کې څه وخت چاپ شوي دي، دې کار ته مې تر يوه وخت دوام

ورکې، خو دا لري بيا وروسته وشلېده او کله چې مې ددې
ليکنو پر راټولونې پيل وکړ، نو هغه کتابچه هم راڅخه لادرکه
شوه، خو په هر ترتيب د اخبارونو او مجلو لري مې چې
وپلټلې، ډېرې ليکنې مې ترلاسه کړې او يو کم شمېر داسې
ليکنې چې پر بيا چاپ ارزېدلې، لاسته راغلې، ځينې ليکنې
داسې هم وې چې د هغه وخت په انډول يې يو څه ارزښت
درلود او يا يې هم خبري او ژروناستيکه بڼه لرله او پر بيا
چاپ نه ارزېدلې، هغه خپله ما ترې حذف کړې، نوله څو ليکنو
پرته چې بيا چاپ يې زما په نظر ضرور و، نورې اکثره ترلاسه
شوې.

زه د ښوونځي په اتم او يا نهم ټولگي کې وم چې زما لومړني
شعرونه په (ستوري) مجله او بيا په (قبایلي زلميان) جريده
کې چاپ شول، دا نو د انسان لپاره يوه نه هېرېدونکې خاطره
وي، هغه شعر چې په ستوري مجله کې چاپ شوی و، مطلع يې
دا وه:

نن کې زه ماشوم یم د سبا د ورځې پلار به شم
نوی ژوند به جوړ کړم د غریبو خدمتگار به شم
او هغه چې په قبایلي زلميانو جريده کې چاپ و (زما هوډ)
نومېده مطلع يې دا وه:

جوړ به مې هېواد کړم چې ځلاند شي په نړۍ

لا به مې درنه کړم د خپل پلار نیکه پگری

البتہ دا زما لومړني شعرونه نه وو، خو د لومړنيو چاپي شعرونو له جملې څخه وو. بيا همداسې په نورو اخبارونو او مجلو کې زما ليکنې او شعرونه راغلل، خو له ۱۳۲۴ل کال بيا تر دې دمه چې زما ليکنې په کومو چاپي خپرونو کې راغلي دي، اکثره په دې خپرونو کې دي: ستوري مجله، قبايلي حليميان جريده، درفش جوانان او ونيزه، هېواد، انيس، پيام، ملي ارمان ورځپاڼې، جرگه، ژوندون، هيله، ډيوه، شمشاد، باختري، کابل پوهنتون، خپلواکي، گندهارا، بنکلا، کمکي، خيبر، روحي، انگازه، الينگار او الفت مجلې، وفا، ارمان، دعوت، سپوږمۍ او قلموال جريدې او همدارنگه ټول افغان، بېنوا، لراو بر، غورځنگ، ققنوس او ځينې نورې وېبپاڼې چې زما ځينې شعرونه او ليکنې په کې راغلي دي.

کله چې ما د خپل تېر کار پر ټولولو پيل وکړ، نو طبعاً د مهال او محتوا له مخې د هغو د ډلبندي مسئله هم راسره مطرح شوه، دغه ليکنې چې په دې ټولگه کې راټولې شوي، د هغو ليکنو ټولگه ده چې يو مشخص مهال په خپله لمن کې رانغاړي: ۱۳۷۱-۱۳۷۵ لمريز کلونه چې د هېواد پر بېلابېلو سيمو مختلف تنظيمونه واکمن وو او پر ټول هېواد د گډوډۍ، لوټ او تالان لمن خوره وه، دا ليکنې د بېلابېلو سياسي، ټولنيزو، کلتوري او ورځنيو مسايلو په اړه ليکل شوي او پريوه واحده ټولگه کې مې د مهال له مخې د هغو

راټولېدنه ځکه غوره وبلله، چې د همدې يوه غمجن مهال د بېلابېلو ژوند پېښو څرکونه په کې ليدل کېدې شي، که څه هم د موضوع او محتوا له پلوه سره توپير لري، خو که په ځير ورته وگورو د هغې زمانې د تاو جن او غمجن حالت تصوير راکاږي، ددې ليکنو په منځ کې د هغې ليکنې شتون هم ضروري و چې ما پر کابل باندې د تنظيمي واکمنۍ تر پيل وروسته لنډ مهال کې ليکلې و. ددې ليکنې نوم و: ((له سره ښکېلاکه تر سپين زېښناکه)). په دې ليکنه کې د روسيې (استعمار) او د پاکستان (استثمار) سره پرتله شوي وو، څرنگه چې دا مهال په کابل کې چاپي خپرونې پر تپه ودرېدلې وې او نه د خپرونو ازادي وه، نو دا ليکنه د کوزې پښتونخوا په مردان کې، يوې خپرېدونکې مجلې خپره کړه، خو تردې مهاله يې زه په بيا پيدا کولو بريالی نه شوم او همدارنگه يو شمېر نورې ليکنې چې پر بيا چاپ ارزېدلې.

د تنظيمواکۍ تر ړنگېدو وروسته د ډاکټر نجيب الله د وژنې په باب زما د يو ليکلي يادښت چاپ هم ضروري و. دا يادښت ما د ميزان پر (۶) نېټه د کابل په اريانا څلورلارې کې هغه مهال ليکلې و، چې د ډاکټر نجيب الله او د هغه د ورور احمدزي ځوړند مړي مې، په خپلو سترگو، په داسې حالت کې وليدل چې د کابل په زرگونو خلک ورته راټول شوي وو، ما په دې يادښت کې ددې صحنې تصوير ايستلی دی، خو په

خواشینی سره چې ددې لیکنو د چاپ تر مهاله یې په پیدا کولو بریالی نه شوم.

ددې ټولګې درنو لوستونکو پام دې ټکي ته را اړوم چې دا لیکنې زما د هغه مهال د فکر اخیستنې ده او کوم تصویر چې ما د هغه وخت د حالاتو کارلی، تر ډېره بریده له واقعیت سره منطبق دی، په دې لیکنو کې ما بیا لاس نه دی وهلی او نه مې دا د مهال له غوښتنو سره عیارې کړې دي او هدف مې دا هم نه دی چې عیارې یې کړم، ځکه نه هغه وخت ماته چا ددې لیکنو په خاطر امتیاز را کړی او نه به یې اوس را کړي، زما لپاره تر ټولو غټ امتیاز همدا دی چې خپل روح او روان مې ارام وي، په دې کې مې یو څو هغه ځایونه چې د املايي، انشايي او چاپي تېروتنو د سمون ايجاب یې کاوه او همدارنګه ځینې نېټې او ارقام چې هغه هم د طباعتې تېروتنو زېږنده وه، په هغو کې سمون راوړی او یو دوه عنوانه مې لنډ کړي دي. نور متن مې د تاریخي اصالت له مخې کټ مټ همغسې پرې ایښی دی، حتی ځینې هغه املايي تېروتنې چې تراوسه پورې دود دي، هم پر خپل حال مې پرې ایښي او هغو ته په خپل بل اثر ((پښتو لیکنی سمون)) کې اشاره کوم، دا تېروتنې لا تراوسه پورې عامې دي.

((تېرې لیکنې په خپل شکل)) له چاپ څخه زما هدف دادی چې لیکوال، لوستونکو ته دا په ګوته کړي، چې تېروخت چا څه کړي؟ او په راتلونکي کې باید څه وکړي؟، تېر حالات زموږ

د راتلونکي لپاره یو پل دی، که چا د دغه پله ستنې سمې
ایښې وي، نو د راتلونکي منزله لپاره به یې لاره اواره کړې وي
او د نورو د باور د خپلولو لپاره به یې اساسات پاڅه وي، زما
له نورو لیکوالو څخه هم هیله ده، چې خپل تېر اثار راټول او د
خپلو لوستونکو مخې ته یې د قضاوت لپاره کېږدي، لیکوال
خپله هم باید په ژوندوني خپل امتحان ته حاضر شي.

په خپله د خپلو لیکنو راټولونه ځکه ښه کار دی، چې یو خو
به یې د خپل کړي او نیمګړي کار د راټولونې بار پر بل چا بار
نه شي او بل د ډېرو هغو تېروتنو او ناسميو مخه به ونیول شي
چې راتلونکي لیکوال یې د تېرو لیکوالو د اثارو د راټولېدو
پر وخت زغمي، دا سمه ده چې پر ژوند باور نه شته او انسان د
خپل ژوند له برخلیکه خبر نه وي، مرګ هم چاته د خپل راتګ
خبر نه اعلانوي، خوزه دومره وایم چې لیکوال ته په کار دي
چې هر څو کاله وروسته (که ژوندی و) لږ تر لږه پنځه کاله
وروسته، یو څه وخت د خپل تېر کړي کار ارزونې او راټولونې
ته بېل کړي او خپل هغه څه راټول کړي، چې پر بیا راټولونې او
بیا خپرونې ارزې، په دې ډول به مو د خپل راتلونکي نسل او
هغه لیکوال وخت سپما کړی وي، چې بیا یې زموږ د اوسني
لیکوال د کړي او متفرق کار پر بیا راټولونې لګوي او هم به مو
د هغو تېروتنو، ناوړه پوهاوي او زیاتې مبالغې مخه هم نیولې
وي چې بیا وروسته د دغه لیکوال په باب کېږي. یو لیکوال
چې په خپله د خپل کار د راټولولو وس او وخت ونه لري، نو بیا

له نورو ولي دا هيله وشي، چې هغوی به په ښه ډول دا کارونه ترسره کړي. زموږ يو شمېر ليکوال د خپل ژوند پر مهال د خپلو اثارو شمېر تر حقيقت لوړ ښيي، داسې ليکوال هم شته چې يوه موضوع يې تر يوه حده خپرلې وي، خو بشپړه کړې يې نه وي، هغه هم په بشپړ کار کې حسابوي او د خپلو اثارو په نيولیک کې يې راوړي او ځينې لا داسې هم دي چې يوازې موضوع يې ټاکلې وي او بيا يې هغه هم په اثارو کې وشمېرل شي، نو د دغسې تېروتنو او ابهاماتو د مخنيوي په خاطر هر ليکوال ته بويه چې د خپلو اثارو د راټولېدو غمه په خپله وځوري. اوس له ښکته مرغه د کمپيوټر او انټرنېټ زمانه ده، ليکنې يوازې په چاپي خپرونو کې نه خوندي کېږي، اوس که ليکنه يو ځل د کمپيوټر او انټرنېټ خپو ته ور داخله شوه، بيا يې د محوه کېدو امکان بېخي کمېږي، نو ليکوال ته په کار دي، چې د خپلو ليکنو تر ټولېدو وروسته د هغود خونديتوب په باب يوازې پر چاپي رسنيو بسنه ونه کړي، بلکې بېلابېلو وېبپاڼو ته يې هم ورکړي، چې هم يې گټه زياتو خلکو ته ورسېږي او هم د مرگ له بلا وژغورل شي. ما چې د خپلو ليکنو د راټولولو تکل او کار پيل کړی، هدف مې همدا دی چې په راتلونکي کې نور له ماسره په تکليف نه شي او هم نورو ليکوالو ته خپل دا پيغام پرېږدم، چې که غواړئ کار وکړئ او کار خلاص کړئ، نو خپله يې وکړئ! په همدې هيله دا ليکنې د قدرمنو لوستونکو مخې ته ږدم.

په ډېره مینه او درناوي
ستاسو یون
۱۳۸۷ ل کال د مرغومي ۱۲ نېټه
کابل - افغانستان

د جدي شپږمه زموږ د معاصر تاريخ غميزه

دا ليکنه هغه مهال له پېښوره د خپرېدونکې وفا جريدې په پرله پسې (۷۹) گڼه کې چې د ۱۳۷۲ کال د مرغومي له (۱۰) مې نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده. په دې ليکنه کې له بېلابېلو اخځونو څخه گټه پورته شوې وه، چې د چاپ پر مهال، هغه له چاپه غورځېدلي دي، خو کومو ځايونو کې چې متن په غبرگو ليند يو کې نيول شوی، د بل چا د اثر ښکارندويي کوي، نوزه دلته د ليکنې همغه بڼه بيا خپروم چې وفا جريدې خپره کړې ده.

د ۱۳۵۸ لمريز کال د جدي ۲ نېټه زموږ د هېواد په تاريخ کې د ويراو درد هغه غم لړلې ورځ ده، چې د نړۍ ستر فکري او پوځي ښامار، په اقتصادي لحاظ د افغانستان له مظلوم، خو په رواني لحاظ له غښتلي ولس سره، د زور ازموينې لپاره، د جنگ ډگر ته راودانگل او زموږ پر سپېڅلې او غيرتي خاوره يې څه ناڅه د فکري او اقتصادي ښکېل ترڅنګ د پوره پوځي ښکېلاک لاره خپله کړه.

دوی دې کار ته ((د انترناسيوناليسټي)) مرستو نوم ورکړ او خپل روزل شوی غلام (بېرک کارمل) چې روحاً او جسماً د

شوروي اتحاد د اوامرو تابع و، د خپل يوه جمهوريت د راډيو له لارې د افغانستان ولس ته لاس ته راوړېږاندې، يوه ورځ وروسته يې د خپل سره پوځ د زور پر اوږو سپور کابل ته راواستاوه او د کابل پر تخت يې کېناوه. تردې وخته پورې (ببرک کارمل) زموږ په ټولنه کې د يوه منفي سياسي کرکتر په توګه ځان تثبيت کړی و؛ سياسي کړۍ او روښنفکرې قشر له روسانو سره د هغه له نږدې اړيکو نه خبر وو، مذهبي او روحاني کړيو کې د هغه عقیده يې تګلوري ته په سپکه سترګه کتل کېدل او په فرهنگي او ملي حلقو او اذهانو کې د هغه د ملي او قومي هويت د ناڅرګندتيا په وجه هم د هغه پر وړاندې څه ناڅه حساسيتونه راپارېدلي وو، له دې دومره نيمګړتياوو او منفي صفاتو سره سره روسانو د پخوانيو روابطو په تعقيب هغه په چکوسلواکيا کې د افغانستان له سفارت نه (شوروي اتحاد) ته بوتله او تر څو مياشتو ځنډ وروسته يې د خپل ۸۵ زره کسيز پوځ په زور د (حفيظ الله امين) واکمنۍ او ژوند سقوط او پر ځای يې دی (ببرک کارمل) کېناوه. ببرک کارمل له شوروي څخه د ((سپاس)) او مننې ادا کولو په ترڅ کې خپله څېره خلکو ته وښوده، د افغانانو تاريخ، فرهنگ، معنويت او اتلولي يې له نظره وغورځوله او د افغانستان برخليک يې د شوروي انترناسيوناليسټو (!) مرستو سره تړلی و باله. په لسګونو ځله يې په رسمي او مطبوعاتي غونډو کې دا خبرې په ډېر وياړ او جرئت سره د تاريخ حافظې ته

و سپارلې چې: ((ما هرگز شکست نه خواهم خورد از خاطريکه اتحاد شوروي بزرگ عقب ما ايستاده است، اگر کمکهای بجا و انترناسيونالستی اتحاد شوروي بزرگ نميبود، افغانستان هرگز در نقشه سياسي جهان وجود نمی داشت، دوستی افغان شوروي خلل ناپذیر است، اتحاد شوروي دوست صديق مردم افغانستان است)).

عکس العملونه:

د پخواني شوروي د زورواکانو دا تېری د ټولې نړۍ، د ملګرو ملتو، اسلامي هېوادونو او ملي ازادي بنسټونکو غورځنګو وغانده او زموږ د هېواد د خلکو له غوڅ ملي، جنګي، رواني او عقیده یي پاڅون سره مخامخ شو. ملګرو ملتونو د (۱۹۸۰-۱۹۸۷) کلونو په موده کې په خپلو عمومي کلنیو غونډو کې د افغانستان په باره کې ((۳۷/۳۵، ۷۳/۲۴، ۴۳، ۳۸/۲۹، ۳۹/۱۳ په لسګونو پرېکړه لیکونه صادر کړل چې په دې ټولو کې د رایو په اکثریت سره د شوروي د یرغل غندنه او له افغانستان څخه له قید او شرط پرته د هغو د پوځیانو د وتلو غوښتنه شوې وه. د ملګرو ملتو د بشرد حقوقو کمیسیون، د اروپا ګډ بازار، د اسلامي هېوادونو کنفرانس، امریکا او د لویډیزې اروپا ټولو هېوادونو د شوروي تېری وغانده او ((د ملتونو دایمي محکمې چې د نړۍ لوی علمي او سیاسي شخصیتونه د هغې غړي دي او په ازاد ډول کار کوي، د ۱۹۸۰ کال د می پر لومړۍ نېټه د سویډن په

مرکز (ستوکهولم) کې پر افغانستان باندې د سره پوځ قضیه وڅېړله او په نتیجه کې د دې محکمې له خوا د شوروي یرغل محکوم شو)).

د یرغل عوامل:

شوروي اتحاد چې تر دویم نړیوال جنگ وروسته په نړۍ کې د یو ستر سیاسي، فکري، پوځي، جغرافیایي او څه نا څه د اقتصادي ځواک په توګه سرراپورته کړی و، ځان یې لوی فاتح، د کمونیزم لوی مرکز او د سولې مدافع (!) باله، نو په پاتې نړۍ کې یې د کمونیستي فکر د خپراوي، د سیاسي او اقتصادي ګټو لاسته راوړلو او پر امریکا باندې د پوځي لاسبري لپاره ځان برابر اوه. نو افغانستان پر دې وخت په سیمه کې د جغرافیایي موقعیت له مخې سترو ځواکونو ته خاص اهمیت درلود او سترو قدرتونو ورته په ډېرې ځیرتیا کتل.

د شوروي د زورواکي (لیونید برژنیف) د یوې وینا له مخې: ((موږ افغانستان ته ځکه لښکرې واستولې، چې زموږ جنوبي پولې په خطر کې وې)). خو د شوروي دربار او کمونسټ ګوند ارمانونو ته وفادار او د ببرک کارمل ډېر نږدې ملګری (اولیانو فسکی) وایي: ((موږ پر افغانستان باندې ځکه لښکر کشي وکړه چې هلته د اکثریت ځواک ختم کړو او دولتي قدرت اقلیتونو ته انتقال کړو)).

ځينې نور وايي په افغانستان کې د شوروي هدف دا و، چې د افغانستان د کانونو، ځنگلونو، د اقتصاد د ودې څرنگوالی او د ټولو طبيعي منابعو انحصار په خپل لاس کې ولري، خو ځينې نور بيا د شوروي لويو او ستراتيژيکو هدفونو ته گوري او وايي شوروي غوښتل د افغانستان له لارې د هند گرمو او بوته ځان ورسوي او په دې توگه هغه پوځي او عقیده يي کمربند چې (ناتو) ورڅخه تاو کړی و، مات کړي. د جگړې عوامل او لاملونه چې هر څه وو، خو جگړه د افغانستان پر خلکو وټپل شوه.

د جگړې د دواړو غاړو د ځواک څرنگوالی:

د کفارو او مشرکانو پروړاندې د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد (ص) او صحابه کرامو له غزاگانو پرته چې ډېرې نا انډوله جگړې وې او مسلمانانو په کې ډېر وسايل نه درلودل خو روحي قوت يې زيات و، د افغانستان او شوروي جگړه داسې يوه نا انډوله جگړه وه چې د نړۍ تاريخ به يې بېلگه کمه ثبت کړې وي. د جگړې په لومړي پړاو کې ۸۵ زره شوروي عسکرو پر افغانستان تېری وکړ او وروسته د حالاتو د کړکېچن کېدو له امله ۳۰ زره تنه نور هم پرې زيات شول. ددې ترڅنگ د کارمل د رژيم منظم قطعات چې شمېر يې وروسته پنځه سوه زره تنه اټکلېده، هم جنگېدل، د هغو شوروي عسکرو شمېر چې په جگړې کې يې برخه واخيسته،

یو ملیون تنو ته رسېده، په دې جگړه کې روسانو له خفیفه وسلو، لکه مکروف، کلاشینکوف، کلکوف، گرونوف، پیکا او داسې ډېرو نورو وسلو څخه چې د ټولو یادول یې ضرور نه دي، له دې لاندې درندو وسلو څخه هم کار واخیست:

((جټ الوتکې ۳۰۰

هلیکوپتر ۲۰۰

ټانکونه ۱۴۲۰ عرادي

له هغو مدرنو الوتکو څخه چې روسانو د مجاهدینو پر ضد ورڅخه کار واخیست د MI-۲۴، MI-۸، MI-۱۷، ۲۴/۲۷ هلیکوپترو په ګډون او Tu-۱۲، Bedger، Su-۲۴، Fancer، Tu-۲۲ Blinderd، بمب غورځونکي الوتکې دي، دغه راز د روسانو د شتوالي پر وروستیو وختونو او د وتو پر مهال د کابل د رژیم قوتونه په لاندې ډول تثبیت شوي وو: ((څلور ګول اردو او یو امنیتي زون، ۱۲ پیاده ځوګې، د خاص ګارد یوه فرقه، د خاص ګارد ۳ غونډونه، د کمانډو ۵ غونډونه، توپچي یو غونډ، ۲۲۰ درانده ټانکونه، ۲۰۰ سپک ټانکونه، ۲۵۰ جگړه ییز ماشینونه، ۸۵۰ نفرو پروتکي زغروالي واسطې، ۱۰۰۰ توپونه چې ۱۵۲mm او ۲۲۰mm درانده توپونه هم پکې شامل وو، ۱۰۰۰ هاوانونه چې په هغه جمله کې ۴۳m هم شامل وو، د سکاډ توغوندي د توغولو دوه دستګاوې، ۱۰۷ جټ الوتکې، ۱۰۲ هلیکوپترې، ۷۲ انتونوف

(ترانسپورتي) الوتکې، د ۱۱۰-۲ SA او ۱۱۰-۳ SA لرونکي د سام ۲ غونډونه، د دافع هوا يو غونډ او د رادارو يو غونډ.))
 په تبليغاتي جنگ کې د هېواد په داخل کې د رژيم په لښکرو جريدې، مجلې، ورځپاڼې، راډيو او تلويزيون او په بهر کې د شوروي اتحاد خپرونو، راډيو او تلويزيون او د نورو سوسياليستي هېوادونو خپرونو په بېلابېلو ژبو، په څليريشته ساعتونو کې په لښکرو ساعتونه په خپله گټه تبليغات کول. په رواني لحاظ شوروي خپلو عسکرو ته د کمونيزم د پلي کېدو او انترناسيوناليزم روحیه ورکوله او د کابل رژيم د انقلاب دفاع او وطن پالنې روحیه چې دواړه يې د ورځې په تېرېدلو سره کمزورې کېدلې.

د مجاهدينو پوځي څرنگوالی:

کله چې شوروي پوځ له مدرنو او وژونکو وسلو سره پر افغانستان باندې يرغل وکړ، نو افغان ولس يې په تش لاس مقابلې ته وروډانگل او په يوه ناانډوله جنگ کې له روسي پوځ او د هغو له کپنول شوي رژيم سره ښکېل شول. د مجاهدينو وسلې پر دې وخت بېل، کلنگ، تبر، مش کش توپک، ښکاري چريز توپک، سړپي توپک، لاسي پترولي بمونه، خال خال پنځه ډزي او لس ډزي توپک وو، وروسته يې په جگړه کې له دولتي عسکرو څخه ځينې وسلې او له بهرنيو سرچينو څخه د ټانک ضد ماینونه او توغندي لاسته راوړل او

همدارنگه د جگړې په وروستيو وختونو کې د درندو وسلو، د بلوپايپ او ستنگر هوايي ضد توغنديو درلودونکي شول، چې د جگړې د برخليک په ټاکلو کې يې د مجاهدينو په گټه اغېزمنتوب ورځ پر ورځ زياتېده. له تبليغاتي پلوه مجاهدين له عصري امکاناتو څخه بې برخې وو، خو څرنگه چې د افغانستان اکثريت ټولنه نالوستې وه، نو د شفاهي او مخامخ تبليغ تاثيرات پرې زيات پرېوتل، نوروحاني قشر، ملايانو او سيمه ييزو مشرانو د مجاهدينو په گټه عمومي روحيه وروزله او له اسلام نه يې د يوه رواني سپر په توگه د يرغلگرو پر ضد گټه واخيسته، ټول مجاهدين يې له اسلام او خپلواکۍ سره د مينې په روحيه وروزل، د مجاهدينو د يوه مشر د وينا له مخې چې پر ۱۳۶۱ل کال يې يوې غونډې ته کړې وه، ويلي وو چې: ((موږ هرومرو بريالي کېږو، ځکه چې موږ ستررواني ځواک او تکیه ځای لرو او هغه اسلام دی)) نو د فزيکي جنگ په انډول په رواني جگړه کې د مجاهدينو روحيه ډېره پياوړې وه. په تبليغاتي او سره جگړه کې مجاهدينو وروسته عصري تبليغاتي وسايل پيدا کړل، له اخبارو نه نيولې تر راډيو پورې د وسايلو خاوندان شول، او همدا راز نړيوالو خپرونو او راډيوگانو هم د دوی په تبليغاتي جنگ کې د دوی په گټه ونډه واخيسته.

د جگړې تلفات او زیانونه:

په دې جگړه کې د ځینو سرچینو له قوله د شوروي د مړو
عسکرو شمېر ((۱۳۳۱۰-۱۵۰۰۰)) د ټپیانو (۳۵۴۷۸-۳۷۰۰۰)
تنه او د ورکو (۳۱۱)) تنه ښوول شوی دی. خو ځینې نور دا
تلفات د پریزیاټ ښیې، مثلاً د استونیا (نوته هال) نومې
ورځپاڼه د روسي پوځیانو د تلفاتو په باب لیکي: ((د
افغانستان په جنگ کې ۵۰۰۰۰ تنه پوځیان وژل شوي او ۱۵۰۰۰۰
تنه ټپیان شوي دي)). ((یو روسي جنرال د خپل یو لیک په ترڅ
کې د شوروي سوسیالستي جمهوریتونو اتحاد ته لیکلي: ((تر
هغه ځایه چې د ځاني تلفاتو په باب ماته راپور رارسېدلی دی،
عرض کوم چې ۲۷۹۸۱ تنه مړه، ۷۲۵۲۰ تنه ټپیان او ۱۸۱۸ تنه
اسیر شوي دي)). د ماسکو د ختیځپوهنې انستیتیوت ((په
دې جگړه کې د کابل د رژیم د مړو عسکرو شمېر ۲۸۵۵۲ تنه،
د ټپیانو ۱۱۲۵۸۹ تنه او د اسیرانو ۱۷۲۴۵ تنه ښوولی دی)).
(البته د روسانو تروټو پورې).

په دې جگړه کې د یرغلگرو ((۷۵۰-۷۰۰)) جټ او هیلیکوپټر
الوتکې، (۲۰۰-۵۰۴) عرادي ټانکونه، (۵۸۰-۷۴۰) نفر
وړونکي زغروالې واسطې، (۹۵۰-۸۲۰) ډول ډول توپونه او
(۲۰۰۰-۵۴۰۰) عرادي لاری له منځه تللي دي. ((همدارنگه په
دې جگړه کې شورويانو (۹۵) بلیونه ډالره زیان زغملی دی،
چې د افغانستان له اوسنۍ بودجې سره د پرتلې کولو له مخې
د افغانستان تر ۱۰۰۰ کلونو څخه د زیاتې مودې بودجه جوړوي.
دغه راز د جگړې د دواړو غاړو د یوې ورځې لگښت ۵۰ ملیونه

ډالره اټکل شوی دی. پر دې تلفاتو سربېره شوروي اتحاد، له سترو رواني او روحي ناروغيو سره مخامخ شو. په کلني اقتصادي بودجه کې يې په سلو کې ۱۲ کمښت راغی، نړيوال حيثيت يې راټيټ او تجزيه کېدو ته يې لاره اواره شوه. شوروي وگړو ته سترې رواني ناروغي پيدا شوې، هغه يو مليون شوروي عسکر چې د افغانستان په جگړو کې يې گډون کړی و، د پريزات يې پر مخدره موادو، الکولو، چرسو او نورو رواني ناروغيو اخته وو، دوی خپلو کورونو ته تر ستنېدو وروسته خپلې يو مليون کورنۍ او کورنيو سره د ارتباط له مخې خپل خپلوان او بيا ټوله شوروي ټولنه پر رواني ناروغي اخته کړل؛ دوی ته د افغانستان خاوره، لکه دوزخ داسې گرځېدلې وه او پر افغانستان باندې د يرغل په لومړيو شپو او ورځو کې يې چې د انترناسيوناليزم په روحیه او د خوشالۍ په جذبه په عسکري بارکونو کې د افغان وژنې سندري ويلې، وروسته په ډېره مايوسۍ او خپگان د خپلو ماتو ساندي ووهلې. لکه ((اليچ پشماکوف يوروسي جنرال چې د مجاهدينو له خوا د کره باغ په سيمه کې وژل شوی، د يادښت په کتابچه کې يې لاندې څلوريزه په روسي ژبه ليکل شوې، چې ترجمه يې داده:

((خداى (ج) ناز او مهرباني پيدا کړې ده

شیطان ماشيندار او پوځي خولۍ پيدا کړې ده

خداى (ج) جنت پيدا کړی

شیطان د افغانستان خاوره پيدا کړې.))

دغه راز يوروسي عسکر ته يې خپله معشوقه ليکي:

((خوږه او گرانه شاسا سلام!

ته هر وخت زما په زړه راوړېږي، دايا د گروزين قطب په خوا تللي ده، د گروزين څوکي په واورو ډکي دي، يخني ساعت په ساعت زياتېږي، زه هر وخت په کار مصروفه يم، نه شم ويلاى ته به کله راځي، مور مې ځان مصروفه ساتي، له تلويزيون وروسته خپل زياتره وخت د راډيو په اورېدلو تېروي. خو ورځې دمخه چې سخت بارانونه وو، له افغانستان د ((ويکتور)) غريب لاش راوړسېد، کم بخت ويکتور، له دايا سره د هغه د واده لايوه مياشت هم نه وه تېره شوې، اوف بدنصيبه دايا! څومره د بدمرغۍ تيارو گيره کړه.

گرانه! ته به کله راځي؟)). دغه راز د دې جگړې زيات معيوبين چې کله خپلو کورونو ته ستانه شول، نه يوازې خپله پر رواني ناروغۍ اخته او له ژوند مايوسه وو، بلکې خپلې کورنۍ يې هم پر ناروغيو اخته کړې.

((مثلاً د منسک په سيمه کې ۷۵ تنه معيوب، په سپينه روسيه کې ۴۳۲ تنه، په (پارلو گراد) کې ۴۰۰ تنه، په سنت سترز بورگ کې ۱۵۳ تنه په (تولا) کې ۱۰۳ او په گورکي ښار کې ۹ تنه معيوبين ژوند کوي)). ((له همدې کبله په شوروي کې د هغه وخت د حکومت پر ضد پټ او ښکاره عکس العملونه رابرسېره شول، لکه د روسي ليکوال (الکساندر پروخانوف) د (اوکراين مولد) ورځپاڼه، ميخايل وستوفسکي، پروفيسور ياچوشي د ايشيوف او د اندري

سڅا ووف څرگندونې او د خلکو پټ او ښکاره عکس
العملونه...))

افغانستان ته د جگړې زیانونه:

سره له دې چې دې جگړه کې افغانانو یوه ستره او معجزه
ډوله اتلولي وکړه، چې په نتیجه کې د ختیځې اروپا هېوادونه
او ځینې نور نیمه مستعمره هېوادونه ازاد شول، امریکا او د
لویډیزې اروپا هېوادونه د شوروي او کمونیزم د یرغل له خطر
نه خلاص او د سترو رواني ناروغیو له فشار نه بې غمه شول،
خو د جگړې دروند پېټې او ناخوالې افغانانو وزغمل او
زغمي یې. د دې جگړې په ترڅ کې په زرگونو کیلومتره
سړکونه وړان، په سلگونو پلونه او پلگوټي خراب او یوازې د
ډاکټر نجیب الله تر وخت پورې ۳۰۰۰ ښوونځي وړان شول، په
زرگونو هکتاره د کښت ځمکه ویجاړه او له کښته پاتې شوه،
دوه ملیونه کورونه وړان شول، د دېرشو ملیونو په شاوخوا کې
مایونه په ځمکه کې ښخ پاتې شول، ۷ ملیونه افغانان (دوه
ملیونه په داخل او پنځه ملیونه په بهر کې) مهاجر شول، یونیم
ملیون تنه شهیدان شول، د تلیفون او برېښنا په زرگونو ستنې
له منځه لاړې او د برېښنا ستیشنونو ته سخت زیان ورسېد او
دې بدمرغيو مجاهدینو ته د قدرت تر انتقال وروسته هم ادامه
پیدا کړه، د هېواد د پریزیاټ ښارونه وړان شول، یوازې په
کابل ښار کې دوه زره لویې او وړې فابریکې د اور تر ستوني

تېرې شوې، د ښار په سلو کې اويا برخې پر کنډوالو بدلې
شوې، ملي او تاريخي افتخارات مړلوت او يا د اور په لمبو
کې وسوځول شول، لنډه دا چې د سوونو او زرگونو کلونو
مادي او معنوي شتمنۍ موله خاورو سره برابرې شولې.

فرهنگي فقر

داليکنه د ارمان جريدې په ۵ گڼه کې چې د ۱۳۷۳ ل کال د سلواغې له ۳ سره سمون لري، خپره شوې ده.

په ټوليز ډول فرهنگ د يوې ټولنې له ټولې جوړې شوې مادې او معنوي شتمنۍ څخه عبارت دی او په ځانگړي ډول د ټولنې ذهني او دوديزې پانگې ته فرهنگ ويل کېږي. له فرهنگي پلوه افغانستان په نړيوال فرهنگ کې ځانگړی مقام درلود او د تاريخ په اوږدو کې زموږ لرغوني هېواد ته د فرهنگ او فرهنگپالنې زانگو ويل شوې ده. هر کله چې افغانانو تر يوې څه ارامې ساه کښلو وروسته د خپل ذهني او مادي اعمار لپاره ځانونه چمتو کړي او يوه معنوي پانگه او شتمني يې راټوله کړې، بيا نو يو طاعون، يو توپان او يوه تباه کوونکې سيلۍ پرې راخوږه شوې او د هغوی هرڅه يې له خاورو سره برابر کړي دي، د مقدوني سکندر تر تاراک دمخه او هم وروسته دې قام په پرله پسې ډول پنځه لسيزې هم د سولې او ارامۍ پر پالنې خوب نه دی کړی، کله چنگيزيانو، کله مغولو، کله فارسيانو، کله انگرېزانو، کله روسانو او کله هم... نورو په دې خاوره کې د خپلو زور ازمويلو آسونه زغلولي دي. کورنيو جگړو او داخلي اختلافونو هم وخت پر وخت د

هېواد فرهنگ ته درانه زيانونه اړولي دي. له انگرېزي بنکېلاک نه د خپلواکۍ تر گټلو وروسته سمدلاسه په هېواد کې د ذهني بېرازۍ او مادي هوساينې لپاره گړندي گامونه پورته شول، ايله يوه لسيزه لاندې وې پوره شوې، چې د ناپوهۍ يو بل طاعون پر هېواد خور شو. خود هېواد وينو او خبيرو اشخاصو ډېر ژر د دې طاعون علاج وکړ او بيا د هېواد د فرهنگي پرمختيا، مادي رغونې او سوکالۍ لپاره هڅې پيل شوې او همدا (۱۳۰۹-۱۳۵۷ ل کلونه) له يو څه خفيف اړودوړو پرته، د معاصر افغانستان د فرهنگي او ارام ژوند کلونه دي. په ياد شوي زماني واټن کې د مادي پرمختيا تر څنگ، په هېواد کې په سلگونو ښوونځي، په لسگونو پوهنځي، څو پوهنتونونه، په لسگونو نندارتونونه، موزيمونه، د تاريخي اثارو ارشيفونه او د فرهنگ ډېر نور روزنځايونه جوړ شول. په سلگونو عنوانه علمي، تاريخي او ادبي اثار چاپ شول او په زرگونو علمي او ادبي غونډې جوړې شوې. زموږ د ښمنان هم په دې زماني واټن کې لاس تر زړني پاتې نه شول، زموږ په هېواد کې يې لومړی د ذهني پاشنې لپاره سياسي ډلې وروزلې او د ملاتړ لپاره يې بې حساب لگښتونه وکړل او دا په دې هيله چې په افغانستان کې د اوږدې جگړې لپاره، ذهني شرايط برابر کړي. بالاخره دا جگړه پيل شوه او د روسانو په عملي دخالت خپل اوج ته ورسېده. د افغانستان گاونډيو، لرې او نږدې هېوادونو هر يوه په دې جگړه کې ځانگړي

هډفونه لرل. خو ځينو د نورو موخو ترڅنگ دا درې مهم هډفونه تعقيبول: د افغانستان د پوځ له منځه وړل، د اقتصاد ختمول او د فرهنگ محوه كول. كېدى شي چې ځينې نورو هېوادونو هم دا غوښتل، خو د يو څو هېوادو علاقه ورته د مينې او يوازينۍ هيلې تر پولې رسېدلې وه او په پاى كې همدا سې وشول. په ۱۲ كلنه جگړه كې پر مالي زيانونو سربېره تر ۳۵۰۰ څخه زيات ښوونځي وسيزل شول، پوهنتونونه ړنگ شول، كتابتونونه، موزيمونه چور شول، ارشيفونه غلا شول، نندارتونونه او وړاچول شو او څه پاتې تاريخي اثار په ناڅيزه بيه د دوى لاس ته ورغلل، د دغو اثارو له تباهي څخه د دوى مقصد دا دى چې زموږ تاريخي غرور مات كړي او له ماضي سره زموږ د ولس ذهني رابطه وشلوي. د فرهنگ پرځاى د ولس په ذهن كې د جنگ مفكوره خوره او ولس له فرهنگي فقر سره مخامخ كړي. د جنگ له لارې افرادو ته تغذيې لاره اواره كړي او د فرهنگ مادي ملاتړ ختم كړي. اوس په افغاني ټولنه كې د فرهنگ له لارې د ورځيني ژوند د چارو خړوبول ډېر گران شوي دي. په همدې وجه فرهنگي ارزښتونه او فرهنگي هڅې د ورځيني ژوند د نورو ستونزو تر سيوري لاندې راغلي دي. نو كه غواړو خپله ټولنه له دغه رنځېدونكي او كړېدونكي حالت ته راوباسو نو څه بايد وكړو؟ له فرهنگه يې پيل كړو؟ كه له سياسته؟ او كه له اقتصاده؟ سره له دې چې دا درې توكه يوله بل سره نږدې اړيكي لري، خو زيات اشخاص شايد پر دې خبره

متفق وي چې د يوې ټولنې د هوساينې بنسټيز عامل فرهنگ دى. د بې فرهنگه او وچ سياست پاييلې (نتيجې) موږ په خپل هېواد کې په خپلو سترگو وليدلې، له اقتصادي پلوه هم زموږ هېواد د زياتو طبيعي شتمنيو خاوند دى، خو رابرسېره کول يې علمي کادرونه او زيات وسايط غواړي. د پيداگوژۍ پوهان عقیده لري چې اقتصاد او فرهنگ يو د بل لازم او ملزوم دي بايد دواړو ته ژوره پاملرنه وشي. عيني تجربو ښودلې ده، هغه ټولنې چې له فرهنگي پلوه بډايې دي، په اقتصادي لحاظ هم ډېرې شاته نه پاتې کېږي. المان او جاپان د دويمې نړيوالې جگړې درانه زيانونه وزغمل، خو څرنگه چې ټولنې يې له فرهنگي پلوه رسېدلې وې، خپل هېوادونه يې بېرته ودان کړل. نو فرهنگ بايد پياوړى، شفاف او روښانه شي، چې د ژوند لارې او کوڅې پرې په روښانه ډول ووينو.

د عقایدو بحران

دا لیکنه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جريدې د ۱۳۷۳ ل کال
د سلواغې پر ۳ مه نېټه په خپله (۵) گڼه کې خپره کړې ده.

خو کاله دمخه یوه افغاني پوهاند ویلي وو: ((په افغانستان کې د عقیدې بحران او د معنویت سقوط منځته راغلی دی)).
پریو بل نه باور او اوږدې فزیکي جگړې د ژوند جوړوونکو خواوو توازن ګډوډ کړ او داسې حالت رامنځته شو چې لیدل یې سترګې برېښوي او اوږدل یې عواطف او زړونه راپاروي.
په افغانستان کې د متضادو عقیده یي سیستمونو د نادرست استعمال په پایله کې عقده یي ټکر منځته راغی، ددغه عقیده یي تصادم په نتیجه کې ولس پر ډلو او ډلګیو ووېشل شو او ذهني پاشنه منځته راغله، کله چې هر یوه د خپلو عقایدو د برلاسي لپاره فزیکي جگړه پیل کړه، نو خپله گروهه ورته داسې تفهیم شوه، چې د مخالف لوري د محوه کولو لپاره باید له هر امکان څخه کار واخیستل شي.

د لرغوني یونان یو لیکوال وايي: ((جگړه چې په هر نوم او د هر مقصد لپاره وي، په بشریت کې د وحشت، ذلت، فقر او بدمرغۍ طاعون زېږوي.)) د افغانستان جگړې هم دا بد ګڼې

لرلې، جگړې په وگړو کې عاطفه او زړه خوږې ختم کړل او
 ځينې ډلې لا په رواني لحاظ دېته هم ورسېدې، چې د مقابل
 لوري له وژنې او نابودۍ څخه د خپلو روحي ناراميو د
 تسکين لپاره کار واخلي.

عقايدو او له عقايدو سره په ناپوهېدلي ډول افراطي چلند د
 دوی په ذهن کې د اوږدې جگړې او وينې شيندلو ځواک
 پياوړی کړ او دېته وزگار نه شول، چې د عقيدې په رښتينې
 مفهوم د خپل زړه پردې د عاطفې په اوبو ووينځي او د مينې
 غېږه پرانيزي.

د مرحوم استاد الفت په نظر؛ عقیده د انسان په ژوند کې تر
 ټولو مهم اصل او ارزښت دی، چې بې له هغې ژوند ناممکن
 برېښي. خو راځو دېته چې هر فکر، هر اند، هر ذهني تاثر او هره
 اخیستنه عقیده کېدی شي؟ او سیاست هم د عقيدې تر
 سرحده او چټېدې شي او که نه؟

يو سياستپوه په افغانستان کې د جگړې مهم لامل دا گڼلی
 چې تقريباً ټولو سياسي ډلو سياست د عقيدې تر پولې او چټ
 کړی دی. څرنگه چې عقیده د انسان په ذهن کې يو سپېڅلی او
 مقدس خيز دی، نو انسان د هغې پروړاندې هر ډول راولاړ
 شوی عمل نه شي زغملای. په داسې حال کې چې په ځينو نورو
 ټولنو کې د سياست او عقيدې ترمنځ ذهني پولې موجودې
 دي. سياست د ټولنې د ورځيني ژوند د تخنیکي او اقتصادي
 چارو د سمون لپاره کارول کېږي او عقیده د انسان د روحي

سپېڅلتيا، اخلاقي روغمنتيا، رواني آرامۍ او اخروي نړۍ د لاسته راوړلو لاره ده. ځينې شايد ووايي چې سياست د عقيدې د پلي کولو اغېزمنه وسيله او د هغې د عملي تطبيق لپاره ورته اړتيا ده. که سياست دلته د پورتنۍ مقصد او مفهوم لپاره استعمال شي، نو بيا هم واسطه او وسيله وگڼل شوه، خو وسايل د وخت په تېرېدلو سره بدلون مومي او عقیده د انساني ذهن نه بېلېدونکې توک دی. همدارنگه کوم اعمال چې په سياست کې ترسره کېږي او په اصطلاح جواز گڼل کېږي، په عقیده کې هغو ته ځای نه شته.

خو اوس راځو خپلې ټولنې ته: زموږ په ټولنه کې دا دوه ژوند جوړوونکي توکي (عقیده او سياست) داسې استعمال شوي چې کله هم له عقيدې نه د يوې وسيلې او کله هم له سياست نه د يوې عقيدې په توگه کار اخيستل شوی او په پايله کې نه يوازې يو سياسي کرکېچ، بلکې يو عقیده يي بحران هم رامنځته شوی دی. په دې عقیده يي بحران کې هغو اشخاصو خاصه ونډه درلوده، چې د عقايدو د ممثل او مظروف په شکل يې خلکو ته ځان پېژانده، څرنگه چې مظروف او ممثل صيقل شوی، شفاف او روښانه نه وو، نو د عقيدې روښانه او نرمې وړانگې ترې د عام ولس ذهن ته بڼې ونه رسېدې او د ولس ذهن يې د عقيدې له اصلي ماهيت نه همداسې په ابهام کې وساته. په همدې وجه د ولس يوه برخه له ذهني کنټروله ووتله او د مادي لډايزو د گټلو لپاره يې مادي وسايلو ته ورمخه کړه.

او فزیکي ټکرونو ته لاره اواره شوه. ان تردې چې د یوې
عقیدې لارویان هم د خپلو عقیده یي آرونو (اصولو) پر خلاف
پر ذهني او فزیکي جگړو اخته شول. اوس نوزموږ ټولنه نه
یوازې سیاسي او مادي بیا رغونې ته ضرورت لري، بلکې په
لومړي ګام کې ذهني او عقیده یي بیا رغونې ته هم اړتیا لري.

که خبر نه یې نو واوره !

دا لیکنه هم له پېښوره خپرېدونکې وفا جريدې په خپله ۵-۶ گڼه کې چې د ۱۳۷۳ ل کال د سلواغې له ۲۲ سره برابره ده د (نیازي) په مستعار نامه خپره کړې ده. اصلاً ((که خبر نه یې نو واوره)) د دې جريدې د یوه کالم نوم و، چې همداسې ورځنیو مسایلو ته وقف شوی و، ما هم څو ځله دې کالم ته وړې وړې لیکنې ورلېږلې وې، هغه هم په بدل نامه، دا لیکنه هم د (نیازي) په بدل نامه خپره شوې ده، خو نورې لیکنې زما لاس ته رانغلې، دا یوه یې د بېلگې په توگه دلته وړاندې کوم:

په وروستیو څه کم دریو کلونو کې د کابل - جلال اباد د لویې لارې د پاتکونو، پوستو او وسله والو اشخاصو چلند هر هغه چاته چې پردې لاره یې یو ځل هم سفر کړی وي، ډېر ښه څرگندېږي. خو له دې ستونزو او کړاوونو سره سره ځینې نورې خبرې هم شته چې هم دردونکې دي او هم خندوونکې:

★ د سروبي د نښترو دویم بڼې چې اوس یې له منځه وړی (تگاب ته د ورغلي سړک) د پیلېدو ترڅنګ د څښاک د اوبو د پخواني حوض پر یوه دېوال لیکل شوي: ((سه چیز مسلمان بر مسلمان حرام است، خونش، ابرویش و مالش (روایت مسلم/محصّلین)) د همدې حوض ترڅنګ د مجاهدینو (!) یو پاتک هم واقع دی او له همدغو دریو څیزونو سره یې کار دی.

★ کله چې تر سروبي پورته د نغلو اوار ځای ته ورسېږې، نو دا شعار به دې هم تر سترگو شي: ((ایمان، تقوی، تنظیم، جهاد

فی سبیل الله)) ددې شعار ترڅنگ هم یو پاتهک پروت دی. دغه راز د سروبي له بازار راکنسته په یوې بلې تنظیمي پوځي قرارگاه کې چې د سرک غاړې ته پرته ده لیکل شوي: ((په خپله ساحه کې د خلکو د سر او مال تضمین ورکوي.))

★ د انسانانو د سرونو او غړو د اړه کولو داستان به پرځای پرېږدو او س به راشو د بمونو او برېښنا مزو د اړه کولو او پرېکولو کیسې ته. بمونه تر انسانانو (غیرتي او غیچ اخیستونکي ښکاري) خوزموږ ولس لا تراوسه پورې له خپلو اړه کوونکو او پرې کوونکو څخه انتقام نه دی اخیستی. د بمونو د انتقام کیسه داده: ((د بگرام هوایي ډگر چې اوس د شورای نظار په لاس کې دی، د افغانستان یو لوی پوځي هوایي ډگرو. په دې هوایي ډگر کې ډېرې وسلې او له هغې جملې ډېر ستر بمونه چې د جنگي الوتکو له خوا غورځول کېږي، هم موجود وو. څرنگه چې په دې بمونو کې تر ۲۰-۳۰ منو پورې باروت وي او نن سبا د یو من باروتو بیه تر ۳۰۰۰۰ افغانیو هم پورته شوې، نو ځینو سوداگرو د میدان د پیره دارانو په مرسته دا بمونه اړه کول او باروت یې ځنې کښل. یوه ورځ د بم د اړه کولو پروخت د زیات حرارت له کبله یو بم انفلاق وکړ، ورپسې نورو بمونو هم انفجار وکړ او له سوداگرو او باروت خرڅوونکو څخه یې خپل انتقام واخیست.)) خو برېښنا مزو لا تراوسه له خپلو غوڅوونکو څخه انتقام نه دی اخیستی. له جبل السراج نه تر کابل پورې چې د برېښنا کوم مزي غځېدلي وو، هغه خولا

پخوا ټول شوي او بازار ته وړاندې شوي وو، خو اوس يې د هغه
 خای د برېښنا د پایو (ستنو) پر پرېکولو او غوڅولو هم لاس
 پورې کړی دی. دا ناروغي يوازې هلته پاتې نه شوه، بلکې د
 کابل-سروبي، کابل-نغلو برېښنا مزو ته هم راوړسېده، ځکه
 چې برېښنا مزي له مسو څخه جوړ شوي او يو من مس په تور
 بازار کې په ډېره لوړه بيه پلورل کېږي، نو وسله والو او نورو
 غلو ته تر دې غوره غنيمت کله په لاس ورځي. د کابل-سروبي،
 کابل-نغلو برېښنا مزي نوي فيصده غوڅ شوي دي. د کبار د لړۍ
 تالان دا ناروغي ان کليو او بانډو ته هم رسېدلې، د کبار د لړۍ
 دهغې سيمې خلکو ته ښه معلومه ده، چې له لغمان ولايت نه
 الينگار ولسوالۍ ته تگ راتگ لري. د لغمان-الينگار په لويه
 لاره کې يوزيات شمېر عسکري موټر او درانه ټانکونه، ځينې
 ويجاړ او ځينې نيمه ويجاړ پاتې وو، خو کباريانو ان له
 پاکستان څخه ورپسې مسلکي کسان او وسايل يوړل، هغه يې
 پرې ټوټې ټوټې کړل او پاکستان ته يې واورول.
 له اوسپنو او ټانکو پرته، دې ډول خلکو پر شنو ونو او بوټو
 هم صرفه ونه کړ، په کابل کې يې د خلکو له باغونو څخه ډېرې د
 منو او نورو مېوو ونې ووهلې، د سون د لرگيو او پوځي
 مورچلو په جوړولو کې يې ترې کار واخيست، د سروبي د
 نښترو پورتنۍ شين بڼې يې هم پر سپره ډاگ بدل کړ.

جگړه او روحي ستونزې

دا لیکنه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جريدې د لومړي کال په ۷ گڼه کې چې د ۱۳۷۳ کال د دلوې له ۲۹ نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده.

په افغانستان کې د پنځلس کلنې فزیکي جگړې له پیل سره سم او ان د هغې تر پیله لاس ته راغلي، ذهني، عقیده یي او یاد اعصابو د جگړې لپاره د پیلامې ټکي ایښودل شوي وو. د څلوېښتمو کلونو په لومړۍ نیمایي کې چې زموږ په هېواد کې د لویو ځواکونو له مالي او عقیده یي سرچینو څخه خړوبېدونکو سیاسي ډلگيو ته د پنځېدو لاره اواره ده، د دې ډول جگړې لومړني څرکونه ولیدل شول. کله چې په هېواد کې گرمه جگړه پیل شوه، نو هر لوی ځواک د خپلو پلویانو تر شا ودرېد. په توده جگړه کې کورنیو او بهرنیو غاړو هر یوه تر خپله وسه خپل خپل رول ولوباوه. پخواني شوروي اتحاد پر ځاني تلفاتو سربېره ۹۵ ملیارده ډالره، لویديځو هېوادو او د هغو ملگرو ۶۵ ملیارده ډالره، د دې جگړې د دوام لپاره په تله کې ایښي وو. دا چې د دې لگښت تخریبي ساحه خومره وه، هغه بېل بحث دی، خو د دې ترڅنګ هغوی د ذهني تخریب او رواني جگړې لپاره هم یو لړ لگښتونه کړي، چې زموږ د ولس

ترمنځ ذهني واټن، روحي او فکري عقده او بحران رامنځته کړي.

پخواني شوروي اتحاد د پښتو او فارسي ژبو په گډون د نړۍ په ۵۲ ژبو خپرونې کولې او هم يې راډيويي، تلويزيوني او نورې خپرونې په ډېر ځواک سره فعالې وې. د افغانستان لپاره د دوی خپرونې بې له شکه زموږ د ولس پر ذهني وېش لويه اغېزه شيندلې، لويديز هېوادونه او د هغوی متحدین هم په دې لوبه کې تر هغوی وروسته پاتې نه شول او د افغانستان په باب يې په يوه شپه ورځ کې يوازې خپلې راډيويي خپرونې (۱۱۰) ساعتونو ته ورسولې. په کابل کې د ۸۰ عنوانو په شاوخوا کې چاپي خپرونو تر څنگ راډيو او تلويزيون هم په اوونۍ کې په لسگونو خپرونې کولې، پاکستان، ايران او د مجاهدينو تنظيمونو هم تر خپلو همسيالو ځان شاته ونه شو زغملای او په مجموعي توگه ټولو داسې يو څه زموږ د ولس ذهن ته وړاندې کړل، چې د هغوی د ذهني وېش، ستړيا او روحي نارامۍ سبب شول. په دې ذهني جگړه کې نه يوازې مطبوعاتو، بلکې د هغو پر بنسټ رامنځته شويو مبلغينو هم خپله ونډه واخيسته. که د جگړې د مهال د ټولو غاړو مطبوعات سره پرتله کړو، نو وبه گورو چې ټول پر سخت دردونکي او رنځوونکي ذهني جنگ اخته دي. د هرې غاړې له کلام او بيان څخه د کينې او وينو بوی راځي او يو د بل پر نظرياتو او شتوالي د نابودۍ اورونه شيندي او بيا داسې

وخت راغی چې د وخت واکمنو له دې رواني جگړې څخه د ستریا احساس وکړ. کله چې د پخواني شوروي اتحاد مشر میخایل ګرباچف پر شوروي باندې د مسلط عقیده یې سیستم پر نه بري معتقد شو، نو په لويديځ کې یې د ژورنالستانو په یوه مطبوعاتې کنفرانس کې وویل، چې ژورنالیزم تراوسه خپل مسوولیت ترسره کړی نه دی. د نوموړي مقصد دا و چې د نړۍ خپرونې د سیاستوالو تر کنترول لاندې دي، خو دا د ژورنالستانو مسوولیت او دنده ده، چې نړیوالو ته د دوستۍ، مینې او عاطفې پیغام ورسوي. خود افغانستان په باب خپرېدونکو خپرونو له ځینو نېکښو پرته د سیاستوالو له هیلو سره سم ذهني جگړه جاري ساتله.

په پایله کې داسې وشول، چې د فزیکي جگړې ناخوالو، سیاسي دښمنیو، د عقایدو په نوم له عقیده یې آرونو تېری، اقتصادي ستونزو او د رواني جگړې وسایلو په ګډه داسې یو حالت رامنځته کړ، چې زموږ ولس له سختو رواني ستونزو او ذهني بحران سره مخ شي. اوس نو تقریباً هره ورځ له هرو دریو افغانانو څخه دوه تنه ضرور پر بې نتیجې سیاسي بحثونو خپل وخت تېروي، نو لږ تر لږه که له ۱۵ ملیونه افغانانو څخه لس ملیونه افغانان د ورځې یو ساعت پر سیاسي خبرو تېر کړي، نو په یوه ورځ کې به مو ۱۰ ملیونه ساعته وخت ضایع کړي وي او که دا په یو کال کې ضرب کړو (۱۰×۳۲۵) نو (۳۲۵۰) ملیونه ساعته وخت به شي او که دا بیا په ۱۵ کالو کې

ضرب کړو (۳۶۵×۱۵) نو (۵۴۷۵۰) ملیونه ساعته وخت به مو یوازې پر بې نتیجې سیاسي بحثونو ضایع کړی وي او دا دومره خت دی چې د نړۍ هېڅ ملت به هم پر داسې بې نتیجې مسایلو نه وي لگولای.

له دې بې نتیجې توندو سیاسي بحثونو څخه چې زیات پر احساساتو ولاړ دي، داسې هم پېښ شوي، چې د یوه کور غړي سره پر بېلابېلو لارو روان کړي او یو د بل پر وړاندې د حقارت او بدگنولو عقده په زړه کې وروزي. دې عقدي روښنفکري ذهن کې هم ځای نیولای، د هېواد یو شمېر روښنفکرانو او لیکوالو یوازې د یو بل پر غندلو د خپل فکر او لیکوالۍ ځواک اوبه کړ.

له خپرنیو هڅو او ساړه جنگ پرته، تودې جگړې هم د هېواد وگړو ته درانه رواني زیانونه اړولي وو. د پخواني دولت له یوه افسر څخه پوښتل شوي و، چې د خپل روحي ژوند په باب وغږېږي، هغه ویلي وو، چې زه د خپلې دندې پر وخت له سختې رواني ستړیا او وېرې سره مخامخ وم، کله چې به مې د شپې سترگه پټه کړه، نو پر جگړه به بوخت وم، زموږ او د مجاهدینو ترمنځ به سخت جنگ روان و، په همدې وېره کې به له خوبه راپاڅېدم، ټول وجود به مې خوله شوی و. همدا پوښتنه له یوه مجاهد څخه هم شوې، هغه هم په خپل خوب کې د رواني پټې خبرې کوي او وایي: ((د جگړې په شپو او ورځو کې کله چې زه ویده شوی یم، نو شاوخوا مې ټانکونه او

عسکر تاو وي او په همدې شېبه کې له خوبه راپاڅېدلی يم)). دا خود جگړې دواړه عملي خواوې وې. خو پر عام ولس بيا دا دواړه وېروونکې خپسې ناستې وې او هېچا به هم په دې څو کلونو کې په ارام روح او روان خوب نه وي کړی. د پخواني دولت تر کنټرول لاندې ځوانه پرگنه د پوځ په ټولگيو کې له جبري تنظيم څخه تر سخت رواني فشار لاندې وه. روښنفکران د خپل راتلونکي ژوند پر لرلید ډاډمن نه وو او عوامو کې د جگړې تر څنگ د زیاتېدونکي اقتصادي فقر له کبله رواني ستونزې نورې هم په زیاتېدو وې. دې ستونزو هغه وخت لا ځواکمنتیا وموندله چې په کابل کې سیاسي نظام بدل شو، خو حالات د خلکو د هیلو خلاف لا پسې ویجاړ شول. لنډه دا چې د ولس زیاته برخه په ډول ډول رواني ستونزو واوښته. د کابل پوهنتون له یوه استاد څخه مې د دغه درد شریکولو په ترڅ کې وپوښتل چې د افغانستان زیات وگړي، تقریباً (۹۵) فیصده پریوې نه یوې ډول روحي ناروغۍ اخته دي، هغه وویل: ((تاته چې کوم روغ ښکاري هغه هم ناروغ دی؟ ځکه چې دا دردونکې او غملې پېښې پرې ولې تاثیر نه کوي؟))

فرهنگي ټولنې او فرهنگي مسئولیتونه

دا لیکنه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جريدې د ۱۳۷۴ ل کال د وري پر ۱۳مه
نېټه په خپله (۱۱) گڼه کې خپره کړې ده.

د افغاني ټولنې جوړښت او برخليک همدا سې راغلی، چې
ټول تاريخ يې له جگړو، لوړو، ژورو، سياسي کرکچونو او
ناندريو څخه ډک دی. د وخت د تاريخي وېش په اندول ډېره لږه
موده ليدلای شو، چې افغانانو پکې اراسمه ساه ايستلې وي.
خو زموږ ولس د خپلې فرهنگي سليقې، مينې، استعداد،
ذوق او شوق په زور، وخت پر وخت د فرهنگ او ادب ښکلي
مانۍ تيارې کړي او سينگار کړي دي. دا چې ولې دا مانۍ بيا
ژرله خاورو سره برابرې شوي او د اير و پر څلو بدلې شوي؟ دا
نو د هېواد د سياسي پېښليک په هنداره کې مطالعه کېدی
شي.

په افغانستان کې سياسي واکمنو (له استثناتو پرته) هغه
وخت فرهنگپالنې او فرهنگ بډاينې ته غېږه پرانيستې، چې د
دوی له سياسي او ځاني گټو سره يې سمون لرلای دی. دا خبره
په ځانگړي ډول د پښتو ژبې او پښتني فرهنگ په باب د صدق
وړ ده. هم په افغانستان او هم په کوزه پښتونخوا کې وخت پر

وخت پښتو ژبه او پښتني فرهنگ د سياسي معاملو په تله کې اېښودل شوي دي. خو له دې سره سره بيا هم په سياسي واکمنو او نا واکمنو کې د لته او هلته ځينې ځانگړي شخصيتونه وو، چې له خپلې ژبې او فرهنگ سره يې بې کچې مينه درلودله او د قربانۍ تر پولې يې خپلې هڅې نه دي سپمولي. د همدې مقصد لپاره هم د دولت په چوکاټ او هم په خپلواکه توگه ځينې فرهنگي ټولنې جوړې شوي، چې تر خپله وسه يې خپل فرهنگي مسووليت ترسره کړی دی.

يو وخت داسې هم راغی چې روښنفکرو فرهنگپالو او فرهنگ مينه والو خپله په خپلواکه توگه دې ډگر ته راوړل او نور يې نو دېته ونه کتل چې سياسي واکوالو او نورو ته دې د فرهنگ د خدمت په هيله کېني. په همدې هيله د ۱۳۲۹ل کال د عقرب پر ۲۵ نېټه په کابل کې د افغاني روښنفکرانو يو لوی فرهنگي مرکز ((خوشال فرهنگي ټولنه)) جوړ شو. ورپسې د ((علامه سيد جمال الدين افغان فرهنگي ټولنه)) هم پرانيستل شوه. د خوشال فرهنگي ټولنې له هغې نېټې نه تر اوسه پورې په لسگونو علمي غونډې، سيمينارونه او مشاعرې جوړې کړي او د خپل خپرنې ارگان ((شمشاد)) مجلې په گډون يې ۱۴ عنوانه علمي او ادبي اثار خپاره کړي دي. د علامه سيد جمال الدين افغان فرهنگي ټولنې هم تر اوسه پورې (۹) عنوانه بېلابېل علمي او ادبي اثار چاپ کړي دي.

کله چې په افغانستان کې د یوه ((ناتار)) له پاسه ((بل ناتار)) منځته راغی او د هېواد پاتې فرهنګي شتمنیو ته پکې درانه زیانونه واوښتل، د هېواد د فرهنګیانو مسوولیت نور هم دروند شو. په پېښور کې مېشتو افغاني فرهنګیانو وپتېيله چې د مهاجرت په ژوند کې هم د خپل فرهنګ لپاره خپلو هڅو ته انسجام او اوډون ورکړي. ((افغان ادبي بهیر)) یې جوړ او دا دی له څو میاشتو راهیسې خپلو اونیزو ادبي غونډو او نورو هڅو ته په اوډلي ډول دوام ورکوي. د ((افغان ادبي بهیر)) اوسنۍ هڅې د لیکوالو ترمنځ د کره کتنې د زغم پیدا کولو، د ادبي لیکنو د بېلابېلو ډولونو د څرنگوالي او د استعدادونو د غوړولو په برخه کې ډېرې اغېزمنې دي.

د ۱۳۷۳ کال د کب پر ۲۸ مه نېټه د هېواد د فرهنګ د ښېرازی او زرغونتیا لپاره یو بل ګام هم پورته شو. پر همدې نېټه په جلال اباد په ښار کې ((ننګرهار فرهنګي ټولنه)) جوړه شوه. د دې فرهنګي ټولنې په پرانیستونکې غونډه کې د هېواد ځینو لیکوالو، شاعرانو، د ننګرهار جهادي شورا ځینو غړو، د ننګرهار ولایت ځینو مخورو، فرهنګیانو او فرهنګپالو برخه اخیستې وه، د غونډې برخه والو د هېواد نوميالي لیکوال استاد محمد اصف صمیم د نوموړې فرهنګي ټولنې د مشر په توګه وټاکه. د دې ټولنې لومړۍ مېوه د ځوان او هڅاند لیکوال حفیظ الله تراب د لنډو کیسو مجموعه ده چې (ورکه) نومېږي او د نوموړې ټولنې له خوا تازه خپره شوې ده.

د خوښۍ خبره خو دا ده چې د فرهنگي ټولنو له تعدد څخه د هېوادنيو ملي او فرهنگي چارو په باب بنسټيز اختلافونه، نه رامنځته کېږي او د ځينو سياسي گوندونو په شان د هر څه حل د برچې د زور په هنداره کې نه مطالعه کوي. هره فرهنگي ټولنه کېدای شي په ټوليز ډول ټول فرهنگ او په ځانگړي ډول د فرهنگ د يوې مشخصې څانگې د ښېرازی لپاره غوره خدمتونه وکړي.

اوس نو د فرهنگښېرازی او فرهنگپالۍ لپاره همدغو فرهنگي ټولنو ته د هيلو سترگې اوښتي، زموږ په شان يوه ټولنه کې خو هسې هم په پوره مانا د يوه ځواکمن دولت تنستې په اسانۍ ټينگېدې نه شي، نو ژبه او فرهنگ د همدغو فرهنگي ټولنو، ليکوالو او شاعرانو په هڅو ژوندي او خړوب دي.

د کابل طب انستیتیوت، د زیان تر پېټې لاندې

ما په کابل کې د تنظیمي جگړو پر مهال ډېر وختونه تېر کړي. د افغانستان هرې اقتصادي، علمي او فرهنګي شتمنۍ ته چې به زیان رسېده، نو زموږ له زړونو به وینې څڅېدلې، هغه وخت ما په خپل او بدل نامه ځینو فرهنګي او اقتصادي موسسو ته د اوبستو زیانونو په باب معلومات راټول او چاپول. فرهنګي موسساتو ته د اوبستو زیانونو په باب معلومات بیا په یوه ځانګړي اثر کې راټول او چاپ شول. دا لیکنه هم، هماغه وخت شوې وه او د (مروان) په مستعار نامه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جريدې په ۱۸ ګڼه کې، چې د ۱۳۷۴ ل کال د چنگاښ پر ۱۱ مه نېټه چاپ شوې، خپره شوې ده.

د تېرو درې کلنو جگړو په لړ کې د هېواد د نورو لویو او وړو تحصیلي، تعلیمي، اقتصادي او کلتوري موسسو د ړنگولو په لړۍ کې د کابل د طب انستیتیوت ته هم درانه زیانونه اړول شوي دي. په یاد شوي زمانې واټن کې نه یوازې دا چې نوموړي روزنځي ته اقتصادي او مالي درانه زیانونه اوبستي، بلکې ډېر دروند معنوي زیان یې هم زغملی دی. په دې موده کې د محصلینو درسونه یا په نیمه او یا په بشپړ ډول ودرول شوي وو. که د محصلینو د شمېر په تناسب د درسي ساعتونو شمېر په پام کې ونیسو، نو په مجموعي توګه به نوموړي

انستیتیوت ته د لسو ملیونو په شاوخوا کې د درسي ساعتونو د ضایع کېدو زیان اوښتی وي.

د طب انستیتیوت (د جنسي مدیریت) مدیر ښاغلي محمد اصف وویل: ((سره له دې چې انستیتیوت ته د ټولو رسېدلو زیانونو دقیق شمېر خورا گران کار دی، خو بیا هم په اټکلیز ډول د زیانونو اندازه څه ناڅه لگېدی شي. په انستیتیوت کې د پتالوژۍ، بیوشیمی، هستولوژۍ، فارمکولوژۍ، میکروبیالوژۍ، اناتومی، کیمیا او فزیک د پیاوړتیا لپاره موجود دي. دې څانگو خپل خپل مجهز لابراتوارونه لرل، چې د طبي علومو په زیاتو عصري وسایلو سمبال وو. د لابراتوارونه له ټولو وسایطو او وسایلو سره له منځه وړل شوي دي، چې مالي ارزښت یې په سوونو ملیونو افغانیو ته رسېږي. د انستیتیوت فزیکي ساختمان او نورو درسي وسایطو او وسایلو ته هم درون زیان اوښتی. د ودانیو ۳۰ په سلو کې برخې تخریب شوي، د اوبو او برېښنا سیستم یې هم ویجاړ شوی، د انستیتیوت ۲۰ عرادي بېلابېل موټر غلا شوي: د قرطاسيې ډیپوگانې چور شوي، د انستیتیوت ټول سمعي او بصري مواد لکه د عکاسۍ کمرې، مایکونه، پروجکتورونه، لوډ سپیکرونه، علمي سینمائي فلمونه، هنري سینمائي فلمونه، گرځند امپي فایرونه، تلویزیونونه، ترانسفرمرونه، ویدو کیسټې او داسې نور غلا شوي. له دې

پرته د انستیتیوت ډېره مجهزه چاپخونه (مطبعه) له منځه وړل شوې ده)).

د بیالوژی، څانګې یوه سابقه لرونکي استاد وویل: ((یوازې یې زموږ د څانګې (بیالوژی) له لابراتوار څخه یې په لسګونو میکروسکوپونه، د تسلیخ بکسونه، د میکروسکوپ ګروپونه، تثبیت شوي مختلف سلایدونه ۵۰۰۰ دانې، ساده سلایدونه، ۲۰۰ دانې، درجه لرونکي استوانې، یخچالونه او نور وسایل چور او له منځه وړي دي)).

د انستیتیوت یو تن مسوول وویل: ((کېدی شي د انستیتیوت د ودانیو د بیا جوړولو لپاره زر ملیونه افغانۍ کفایت وکړي، خو دا خبره دقیقه نه ده، د زیانونو د تثبیت کمیسیون په دې خبره کار کوي، چې وروسته به دقیق زیان معلوم کړي)). بل دروند او نه جبرانېدونکی زیان چې نوموړي انستیتیوت ته اوښتی هغه د علمي او درسي کتابونو له منځه تلل دي. د کابل طب انستیتیوت یو ډېر مجهز کتابتون درلود. د نوموړي کتابتون امرنباغلي غلام علي وویل: ((د انستیتیوت کتابتون درې منزله درلودل، په دې کې دوه خونې د محصلینو د مطالعې لپاره وې. د کتابتون فزیکي جوړښت په ډېر علمي سیستم او ښې جوړ شوی و. په دې کتابتون کې پنځوس زره عنوانه بېلابېل علمي کتابونه موجود وو، چې زیاتره یې په انګلیسي ژبه وو، کله چې دلته د جګړې اور ولګېد، نو د کتابتون درې واړه منزله وسیزل شول، زیات

کتابونه پکې ایره شول، د طب انستیتیوت په هڅه او هاند یوازې ۶۰۰۰ عنوانه کتابونه له انستیتیوت څخه یو مصئون ځای ته انتقال او د حالاتو په بڼه کېدو سره بېرته انستیتیوت ته راوړل شول، چې اوس ترې محصلین گټه اخلي. د انستیتیوت په کتابتون کې د دې انستیتیوت د استادانو هغه ۵۰۰۰ عنوانه علمي کتابونه هم موجود وو، چې دوی په بېلابېلو وختونو کې د خپلو علمي ترفیعاتو لپاره لیکلي وو او دلته یې یوه یوه خطي نسخه موجوده وه. دا اثار هم د جگړې د طاعون ښکار شول)).

د افغانستان د ملي ګالری برخلیک

دا لیکنه هم د وفا جريدې د څلورم کال ۳۹-۴۰ ګڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د لړم له ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده. د تنظیمواکۍ په بهیر کې چې په کابل کې سخت جنگونه روان او وخت پر وخت زموږ فرهنګي اثار لوټېدل، نوزه او زما په شان نور هېوادوال پرې زیات دردېدل، همغه وخت ما د دې کلتوري تراژیدو په باب معلومات راټولول، دا لیکنه هم د همغې لړۍ یوه کړۍ ده چې وروسته بیا ترې یو ځانګړی کتاب جوړ شو.

ملي ګالري د ۱۳۲۲ل کال د ثور پر میاشت افتتاح شوې ده. د ګالری د پرانیستو په مراسمو کې د کندهار له ولایت، د کابل له موزیم او له سلطنتي قصر څخه (۲۰۰) هنري او تاریخي اثار راوړل شوي او نندارې ته ایښودل شوي وو. دا موسسه د اسمایي واک په هغه تعمیر کې جوړه شوې وه، چې اصلاً د غلام نبي خان چرخي ملکیت و او وروسته بیا په اطلاعاتو او کلتور وزارت پورې تړل شوی و. سره له دې چې دا ودانۍ د ملي ګالری د اثارو د ساتنې او نندارې لپاره مناسبه هم نه وه، خو بیا هم دا اثار په کې نندارې ته کېښودل شول.

د ملي ګالری د ۱۲ کلن فعالیت په لړ کې هر کال د پلان او بودیجې له مخې د هېواد د معاصرو هنرمندانو اثار اخیستل کېدل. په دې لړ کې د نقاشۍ، میناتورۍ، مجسمې او ظرفیه اثارو ۵۹۲ اثار اخیستل شوي او ملي ګالری ته تحویل شوي وو. د دې اثارو زیاته برخه د غلام محمد میمنګي، عبدالغفور برېښنا، استاد عبدالعزيز، استاد غوث الدین، استاد یوسف کهزاد، استاد عطایي، استاد خیرمحمد یاري، استاد کریم، استاد قربانعلي عزیزی او داسې نورو استادانو اثار وو.

تریوې لسيزې په زیاته موده کې دې ګالری هر کال لس زره لیدونکي درلودل او د افغان ولس لرغونۍ او تاریخي فرهنگ یې تمثیل وکړه. کله چې ۱۳۷۱ ل کال پیل شو او جهادي تنظیمونه کابل ته داخل شول، پردې وخت نود اطلاعاتو او کلتور وزارت اداري، حقوقي او فرهنگي مسوولین په دې هیله وو، چې هر څه به خوندي پاتې شي، خو امنیتي چارواکي او غالباً وسله وال جهادي افراد د یو توند باد په شان راخواره شول او د ګالری د بوالونه یې ولړزول. کله چې وسله والو افرادو د وزارت ټول اداري قیمتي وسایل او وسایط، لکه غالی، فرشونه او موټر چور کړل، نو د ملي ګالری د منځه تلو وېره لا پسې ګرځېدې شوه. د ۱۳۷۱ ل کال د سنبلې پر ۲۳ نېټه د وسله والو کسانو له خوا د استاد غوث الدین او نورو هنرمندانو څلور تابلوګانې غلا شوې، دولتي ادارو ته خبر ورکړ شو، چې د ګالری پیره دارانو دا کار ترسره کړی دی او په راتلونکې کې

هم دا وېره شته، خو هغوی بې تفاوته پاتې شول او د ګالری د برخلیک په باره کې یې هېڅ پرېکړه ونه کړه، ان دا چې د اطلاعاتو او کلتور وزارت د هغه وخت د اداري رئیس په دستور او د هغه وخت د کویوني مغازې د مدیر په واسطه د ۱۳۷۱ ل کال د سنبلې پر ۴ نېټه تر ۳۰ موټرو زیات د ډبرو سکاره د ملي ګالری په انګرې کې وغورځول شول. دې کار د دې مخه ونيوله چې د ګالری اثار راټول او یو مصئون ځای ته انتقال شي، ان تردې چې د ګالری یو زیات شمېر بنکلي او ناب اثار د ډبرو سکرو په تور ګرد ککړ شول او د ګالری تعمیر او لوازم هم د ډبرو سکرو په شان تور واوښتل. دې کار د هېواد ټول فرهنګپال او فرهنګیان متاثر کړل او د یادو شویو کسانو عمل یې وغنده. ویل کېږي چې د نوموړو اشخاصو عمل قصدي و، د ګالری اثار به یې د ((بتانو)) په نومونو یادول.

د ۱۳۷۲ ل کال د ثور پر ۵ نېټه په ګالری کې د ځای پر ځای شویو وسله والو کسانو له خوا ۳ نور هنري اثار هم غلا شول، پر دې کار باندې د وزارت امنیتي څانګو هم ځان غلی ونيو او بیا یې هم د ګالری د اثارو د ساتنې کوم مشخص تدبیر ونه نیو.

د ۱۳۷۳ ل کال د ثور پر ۱۳ نېټه د ګالری د امنیتي ساتونکو له خوا د هنري نقاشۍ ۲۲ اثار غلا شول، دا ګالری ته دومره لوی زیان و، چې جبران نه کېدونکې ګڼل کېږي. دې ټولو پېښو ته د اطلاعاتو او کلتور وزارت لوړو مقامونو او نورو اړوندو

ادارو هېڅ پاملرنه ونه کړه. کله چې د ګالری د بېخي له منځه تلو وپري د ځينو زړونه ودرېدل، نو په اطلاعاتو او کلتور وزارت کې ځينو اشخاصو له هغه جملې نه د نوموړي وزارت د هنر د رئیس په ځاني هلو ځلو او د ځينو نورو مسولينو په مرسته د ملي ګالری ۲۹۲ تاريخي اثار له اصلي تعمير څخه د وزارت تعمير ته را انتقال شول.

تر دې نږدې تېرو ورځو پورې هم د ګالری تعمير د وسله والو کسانو په لاس کې و، معلومه نه ده چې تر کومه به په دې تعمير کې د دوی واکمني وي. په هغو ځايونو کې چې پخوا په کې ظريفه او بنکلي اثار ځوړند وو اوس يې بيا ترې تشنابونه جوړ کړي او يا هم پخلنځي، کېدای شي د يو څه وخت په تېرېدو سره د تعمير پاتې برخه هم ونړېږي.

هغه اثار چې له ملي ګالری څخه د وزارت مقر ته راوړل شول اوس هم مصئون نه دي او داسې ګونګسي هم دي، چې د وزارت په مقر کې هم د ځينو چارواکو له خوا د ګالری ځينې اثار غلا شوي او د لړۍ کېدای شي، نوره هم ادامه پيدا کړي.

د کابل د اوسنۍ ادارې خو ځانگړتياوې

دا لیکنه له پېښوره د خپرېدنکې وفا جريدې د څلورم کال په ۴۵-۴۶
گڼه کې چې د ۱۳۷۴ کال د ليندۍ ۲۴ نېټې سره سمون خوري، د
(نيازي) په مستعار نامه خپره شوې ده او د هغه وخت د ادارې انځورنه
کوي.

له هغې ورځې چې په کابل کې دولتي سيستم ړنگ شوی او
نوي اداره جوړه شوې، نو پرتول افغانستان په تېره بيا پر کابل
د اورونو او غمونو، لوږو او توندو، سختيو او بدمرغيو
قحطي او قيمتيو سخت ناتار اوري.

هغه څه چې د تېرو غميزو له ناتار څخه خوندي پاتې وو، د
تنظيمي ادارې د ځان غوښتنو او ډول ډول منفي فکري
تمايلاتو د اور په خپو کې ايره شول. سره له دې چې په
افغانستان کې له درېو کلونو راهيسې حکومت او دولت نه
شته، خو القاب شته: جمهور رئيس (!) او د دفاع وزارت (!)
اسلامي اردو، د وسله والو پوځ اعلى قومانداني او دې ته
ورته نومونې اورېدل کېږي. له دفاع وزارت سره د افغانستان
نوم اخیستل کېږي (د افغانستان د دفاع وزارت) خو د دفاع
غربي يوازې د کابل ښار له څو ناحيو څخه پورته کېږي او

اعلامیو کې یې دا ټکي هم راغلي وي: ((که چېرې مخالفین د کابل پر ښار خپلو راکټي حملو ته دوام ورکړي، نو د اسلامي اردو ځواکونه به د کابل شاوخوا ته نږدې ښارونه ترغوځو هوائی بمباریو لاندې ونیسي)) مقصد یې میدان ښار، چهاراسیاب او د لوگر ولایت مرکز دی. د دوی په فکر، چهاراسیاب، میدان ښار، لوگر او د هېواد نورې سیمې چې د مخالفینو په لاس کې دي، هغه افغانستان نه گڼل کېږي. له کابل راډیو څخه داسې خبرونه هم اورېدل شوي: ((د اسلامي اردو ځواکونو او مجاهدينو تېره شپه او نن سهار د غوځو او ځپونکو عملیاتو په نتیجه کې د ناولو وملېشو له وجود څخه یو کلی په بشپړ ډول پاک کړ، د دې عملیاتو په نتیجه کې چې په ډېرې لوړې او عالي روحیې سره ترسره شول، د دښمن دوه ټینګ سنگرونه او د هغوی یوه زیاته اندازه سپکه او درنه وسله د اسلامي اردو د ځواکونو لاسته ورغلې ده.))

دا د اسلامي اردو د ځواکمنۍ جاج و، چې یو کلی یې له مخالفینو څخه نیولی و او د دفاع وزارت بیا د خپلو ښارونو او سېدونکو ته اخطار ورکوي، چې سخته بمباري به پرې وکړي. د نورو ملکود دفاع وزارتونه خو یو بل ته د جنگ اخطار ورکوي او د خپلو سیمو او هېوادونو دفاع کوي، خو د کابل د دفاع وزارت بیا معکوس دی. که چا یوازې د سړکال د حمل له میاشتې راهیسې، کابل راډیو په پرله پسې ډول اورېدلې وي، نو داسې شپه به نه وي، چې د کابل د ادارې یو

پیغام کوم بهر ملک ته نه وي خپور شوی. په دې پیغامونو کې هم د تسلیت پیغامونه دي او هم د مبارکۍ.

داسې وختونه هم راغلي، چې تنظیمي ادارې د یو هېواد مشر ته د مبارکۍ پیغام لېږلی، ورپسې د اسلامي اردو د ځواکونو او د مخالفینو ترمنځ د جگړې خبر خپور شوی او په خبر کې ویل شوي، چې دومره مو مړه، دومره مو ټپیان او دومره مو اسیران کړل. یوه ورځ دې ادارې د انگلستان د ملکې د زېږېدو د کالیزې په ویار هغې ته د مبارکۍ پیغام لېږلی و، په پیغام کې د هغې روغتیا او د عمر د اوږدوالي غوښتنه شوې وه، خو همدا ورځ په کابل کې یوه غمگینې ورځ وه، تر شلو پورې کسان مړه او ټپیان وو، د فکر خاوندانو به ویل: ((افرین په دې اداره)) (!) چې دلته د ورځې په لسگونو وژني او هلته د یو شخص د روغتیا او د عمر د اوږدوالي لپاره پیغامونه لېږي. دې ته ورته خبرونه نور هم زیات خپاره شوي دي.

د ۲۹/۸/۱۳۷۴ نېټه دې ادارې د مصر جمهور رئیس حسن مبارک ته په اسلام اباد کې د مصر سفارت ته د ایښودل شوي بم له امله د خواشینۍ او ډاډگېرنې پیغام لېږلی و. په پیغام کې ادارې د نوموړې پېښې له کبله د افسوس او خواشینۍ اسويلي ښکاره کړي وو، پر همدې ورځ په کابل ښار کې د جگړې له امله ۱۰ تنه مړه او ۱۲ تنه زخمیان شوي وو، خو ادارې د هغوی پر حال یوه اوښکه هم تویه نه کړه. بله ورځ یې بیا په

سعودي عربستان کې د امريکا پوځي اډې کې د چاودلي بم له امله د سعودي حکومت ته د خواشينۍ او ډاډگېرني پيغام ورلېږلی و، پردې ورځ هم په کابل کې ۸ تنه هنرمندان او د طلوع کورس ۱۲ تنه شاگردان وژل شوي وو، ددې پيغامونو له کثرت څخه د ادارې يو مقصد دا دی چې په خبرونو کې د ادارې نوم ياد شي، نور څو نه دوی پر هېواد حاکميت لري، چې دوی د هېواد بېلابېلو سيمو ته لاړ شي او له بېلابېلو قومونو سره وگوري او يا کومې ابادۍ، ودانۍ او يا هم د کوم علمي کار ډبره کېږدي، هغه سيمې چې د نوموړې ادارې تر کنټرول لاندې دي، په هغو کې هم د خير کوم کار نه ترسره کېږي، چې د ادارې مشران په پرانيستو کې برخه واخلي او نوم يې ياد شي، نو دوی ته يوازې همدا پيغامونه پاتې دي او بس. په پيغامونو کې د يادونې وړ بل ټکی دادی چې داسې منظم شوي، چې هره شپه بايد يو پيغام وي مثلاً د اسد د ۲۸ نېټې په باب له يو هېواد څخه يو پيغام رالېږل شوی و، څرنگه چې د پيغامونو لېږل او رالېږل زيات وو او هره شپه بايد د نامه لپاره يو پيغام نشر شوی وای، نو دا پيغام يې د سنبلې مياشتې په پای کې نشر کړ، چې يوه مياشت د هغې ورځې له مناسبت څخه تېره شوې وه. له ايران، هند، چين، سوريې، البانيا، امريکا، ترکيې، اذربايجان، ارمنستان، سعودي، قطر او ځينو نورو مشهورو هېوادونو نه پرته ځينو نورو داسې هېوادونو ته هم پيغامونه لېږل شوي، چې هغه گړد سره له

افغانستان سره نه پخوا او نه هم اوس ډيپلوماتيکي اړيکي لري. د اکثرو پيغامونو متن کټ مټ يو شان وي، داسې فکر کېږي چې پيغامونه مخکې تر مخکې تيار ليکل شوي، يوازې د هغه هېواد او جمهور رئيس د نوم ليکل ورته په کار دي. يوه بله اساسي موخه چې د کابل اداره يې له دې ډول پيغامونو څخه لري، هغه داده، چې دوی فکر کوي ځانته به مشروعيت او بين المللي ملاتړ ترلاسه کړي او بيا به خلکو ته ووايي هغه دی ټول ملکونه موږ په رسميت پېژني، خو په دې خبره دي چې ولس اوس پر ټولو خبرو پوره پوهېږي.

د جدي د ۲ نېټې غميزه او د هغې مرکزي کرکتر

دا لیکنه د وفا جريدې د څلورم کال په ۴۷-۴۸ گڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د جدي له ۱۰ نېټې سره سمون خوري، د (ا.نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده.

هره ټولنه او ولس ځانته د ویاړونو، پرتمونو، نېکمرغیو، بدمرغیو، غميزو او کړاوونو شپې ورځې لري. دا پېښې او یادونه د ولس په ذهن کې انځور شوي وي او له یوه نسل څخه بل ته انتقالېږي. څرگنده خبره ده چې پېښې په خپل سر نه رامنځته کېږي، اشخاص او د ژوند نور پېچلي شرایط پېښو د رامنځته کېدو سبب ګرځي او د پېښو په لړۍ کې نور اشخاص روزل کېږي. هغه اشخاص چې د ذهني، فکري، اخلاقي، اجتماعي او نورو نښګڼو له پلوه کمزوري وي او لویو کارونو ته لاس اچوي، نو نتیجه یې ډېره کرغېړنه او بدمرغه راوځي. دا ډول اشخاص د منفي کرکټرونو په توګه د ولس په ذهن کې ځای نیسي او ولس ته د وراړول شوي درد او زیان له کبله د هغو د سختې کرکې سبب ګرځي. زموږ د هېواد د معاصر تاریخ تر ټولو بدمرغه ورځ د ۱۳۵۸ لمریز کال د مرغومي شپږمه نېټه ده. ددې غميزې مرکزي کرکټر بېرک

کارمل دی، چې پر نوموړې نېټه د شوروي اتحاد د سرو لښکرو په زور د کابل پر تخت کېنول شو.

((بیرک کارمل د جنرال محمد حسین خان زوی د بگرامیو د کمريو اوسېدونکی و، د بیرک کارمل د نیکه محمد هاشم پلرونه له کشمیر نه کابل ته راغلي دي. د بهرنیو چارو د پخواني وزیر عبدالوکیل نیکه، د نوموړي پلار (محمد حسین) حربي ښوونځي کې شامل او وروسته یې خپله لور هم ورته ورکړه)). بیرک کارمل د کابل پوهنتون د حقوقو له پوهنځي څخه فارغ شوی او بیا یې د پلان په وزارت او ځینو نورو دولتي ارګانونو کې کار کړی دی. نوموړی د ۱۹۲۵-۱۳۴۳ کال د (خلکو دموکراتیک ګوند) د لومړۍ کنگرې له غړو څخه و. وروسته یې د (پرچم) په نامه یوه بېله سیاسي ډله جوړه کړه. ده د خپل سیاست د پیل له کلونو څخه د شوروي اتحاد له سفارت سره لار درلوده، په همدې وجه خوروسانو تر بل هر چا پرده زیات باور درلود. دی د شوروي سفارت کار کوونکو ته دومره نږدې و، چې د هغوی په ډېرو خصوصي غونډو او مېلمستیاوو کې هم د ګډون بلنه ورکول کېدله.

د ((پلوشې)) جريدې د ۱۳۷۴ل کال ۳ ګڼه د سردار محمد داود خان د وخت د کابينې د یوه غړي له خولې لیکي: ((موږ په کابل کې د شوروي سفارت له خوا رسماً د ځینو خبرو لپاره نوموړي سفارت ته بلل شوي وو، کله چې سفارت ته وردننه شو، نو د سفارت کار کوونکو موږ ته هرکلی ووايه، د هرکلي

ويونكو په ډله کې دی (کارمل) هم، لکه د سفارت د يو غړي په توگه ولاړو)).

((جگړن ولاديمير کوزيچ کين چې په ايران کې د افغانستان په ارتباط د کي. جي. بي مامورو، د ۱۹۷۲ کال د نومبر پر ۱۱ نېټه له بي بي سي سره د يوې مرکې په ترڅ کې دی د کي. جي. بي يو لوړ رتبه مامور وباله)). د همدغو روابطو نتيجه وه چې دی په چکوسلواکيا کې د افغانستان له سفارت څخه په مخفي ډول مسکو ته بوتلل شو.

((د کي. جي. بي د جاسوسي ضد مشر تورن جنرال لوکين وايي: کي. جي. بي کولای شول، چې د ټولنو او افرادو په خصوصي او عمومي تاريخ کې بدلون راولي او د کمانډو داسې افراد يې په واک کې وو، چې د شوروي تر پولو د باندې هم په هر ډول تهاجمي او تروريستي عملياتو لاس پورې کړي، چې له همدې قطعې نه يوه ډله چې په مستعار نامه (زينت) يادېدل، د سفارت د ساتنې په پلمه کابل ته ولېږل شوه او د جنرال ويکتور پاپوتين قوماندې ته ورکړل شوه.

نوموړی وايي: ((د مرغومي پر پنځمه نېټه د کي. جي. بي له مشرانډروپوف سره ناست و، چې له کابل نه د کي. جي. بي نماينده د امين د وژلو او د عملياتو د برياليتوب خبر ورکړ، اندروپوف احساساتي و او ويې ويل چې کارمل ژر پيدا او د بيانيې متن ورته جوړ کړئ!)).

بيا ((له تاشکند راډيو نه د حفيظ الله امين د وژنې اعلان له يو اشنا ستوني نه راووت او دا اعلان د مفصلې وينا په ترڅ کې د هغه له خوا د تاشکند د راډيو په څپو کې څو ځلې تکرار شو، چې وروسته يې خپلې غلطۍ ته پام شو، کابل راډيو يې قطع او خپله خپرونه يې د کابل راډيو په نامه کړله.

کله چې دی د امين له مرگ نه پوره ډاډه شو، نو د کي جي بي له مېلمستون نه له خپلو تنبېدلو ملگرو سره بېرته کابل ته راوستل شو او پر تخت کېنول شو.

برژنيف او روسي مشرانو د يو تلگرام په ترڅ کې ده ته د برياليتوب مبارکي ورکړه.))

کله چې دی د کابل پر تخت کېنول شو، بيا نو ده په زغرده د شوروي اتحاد پر دوستۍ او اړيکو وياړ کاوه، ان دا چې د يوه محفل په ترڅ کې يې د گرمو احساساتو په وجه خپل هر څه په ډاگه کړل.

نوموړی د روسپالنې په مينه کې دومره ډوب و چې ان د خپل زوی نوم يې (واستوک) ايښی و او د شوروي اتحاد دوستي يې تلپاتې او خلل نه منونکې بلله.

سره له دې چې ده د جدي د ۲ نېټې پېښه د انقلاب نوی بشپړتيا يې پراو باله، خو د دې پراو په بري کې يې د شوروي له رول څخه په خپله پرده او چته کړه. دی وايي: ((هرگاه کمکهای بی شایبه و برادرانه اتحاد شوروي سوسیالستی نمیبود، انقلاب پیروزمند شور و ارد مرحلهء نوین خود

نمیگشت و امروز نه تنها در افغانستان، بلکه در منطقه یک
فاجعه عظیم تاریخ رخ میداد)). (کابل کالنی، ۱۵مخ، ۵۸-
۵۹ کال گنه).

نوموړي د گران هېواد د ویاړونو، پرتمونو او رزمونو د
ماضي پانې نه وې لوستې او د هېواد ژوند او بقایې په ((ستر
شوروي اتحاد)) پورې تړله. په سلگونو ځله به یې په رسمي او
خصوصي غونډو کې دا خبرې تکرارولې: ((که د شوروي
اتحاد د محدودو قواوو شته والی نه وای نن به زموږ هېواد د
امپریالیزم خولې ته لوېدلی وای)). (کابل کالنی، ۵۸-۵۹ کال
گنه، ۱۷مخ)

((در حالی که استقلال ملی کشور ما را خطر جدی ناشی از
تجاوزات امپریالستی تهدید میکرد یکبار دیگر دوست
بزرگ و ازموده مردم افغانستان، اتحاد شوروی در کنار ما
قرار گرفت)). (کالنی، ۱۸۹مخ)

ده د خپل هېواد عظمت، غیرت او همت ته نه کتل، یوازې
جغرافیایي حدود، د نفوسو د شمېر څرنگوالی او ځینو مادي
وسایطو یې د ذهن سترگې ورپټې کړې وې، ځکه یې نو پخپلو
خبرو کې خپل هېواد ډېر کوچنی او خپل دوست هېواد (!) یې
ډېر لوی معرفي کاوه. ((کمک بلاعوض خلقهای شوروی به
مردم افغانستان نمونه برجسته است در مناسبات بین المللی
که از روابط حسنه یک کشور بزرگ و کبیر بایک دولت
کوچک...)).

ده زيات زيار ايسته چې د ژوند په ټولو چارو كې د شوروي اتحاد له تجربو او كړنو نه گټه پورته كړي، كه د افغاني ټولنې له ژوند چارو سره سمون خوري او كه نه؟ دا نو بېله خبره ده، د ده هڅه دا وه چې د دوو بېلابېلو ټولنو ژوند هماهنگ وښيي او په اصطلاح د شوروي اتحاد له تجربو څخه گټه پورته كړي، نو ځكه به يې په زياتو غونډو كې د شوروي پر تجربو ټينگار كاوه. د ښځو يوې غونډې ته د خبرو په ترڅ كې ددې تجربو يادونه او د ځوانانو يوې غونډې ته ددې تجربو د يادونې ترڅنگ د شوروي ځوانانو د كمسمول له سازمان څخه مننه څرگندوي: ((بشريت مترقي تجارب ارزښمند در ارتباط با جنبش زنان اندوخته است، در زمينه بيش از همه تجربه تاريخي كشورهاي سوسيالستي و در درجه اول اتحاد شوروي ارزش والا و بزرگي دارد)).

((اجازه را كړئ چې د هېواد د ځوانانو د دغې سترې غونډې او پيوستون په كار كې د زړه له كومې د ښو او لويو برياليتوبونو هيله وكړم او يو ځل بيا د سوسيالستي هېوادونو او د نړۍ د نورو هېوادونو د ځوانانو د بين المللي سازمانونو په سر كې د شوروي اتحاد د لينني كمسمول سازمان مخكښو استازيو ته خپلې مننې څرگندې كړم)).

(كالنۍ، ۲۱۲ مخ). ده به تل د خپلو خبرو په ترڅ كې پر څو خبرو باندې ډېر ټينگار كاوه: ((د افغان شوروي دوستي)) او ((د انقلاب نوي پړاو)) . ده په دې يادونو كې د افراط تروروستۍ

بریده ځان رسولای و. ((اگر مرحله نوین انقلاب صورت
نمیگرفت، اکنون افغانستان در نقشه سیاسی جهان وجود
نمیداشت)). (کالنی، ۲۸۳ مخ) ((دور نمای دوستی افغان و
شوروي خلل ناپذیر و خدشه ناپذیر است و از یک پیروزی به
پیروزی دیگر موج به موج به طرف تکامل و استحکام خود
پیش میرود)). (کالنی، ۳۱۲ مخ)

دی د جدي تر ۲ نېټې وروسته شوروي ته د خپل سفر اهمیت
داسې څرگندوي: ((د شور انقلاب د نوي پړاو تر بريالیتوب
وروسته په بین المللي لحاظ زموږ لپاره ستره سیاسي پېښه
هماغه شوروي اتحاد ته زموږ د گوندي او دولتي لورې رهبرۍ
د هئیت سفر او په مسکو کې د افغانستان او شوروي اتحاد د
خبرو بریالي سرته رسول وو، د دغو خبر اهمیت د اوسنۍ
شېبې د خبرو له چوکاټ څخه ډېر لوړ دی او ځینو برخو کې د
دوه اړخیزو اړیکو له چوکاټ څخه هم لوړ ځي)). (کالنی،
۲۷۸ مخ).

که په پورته عبارت کې د ((چوکاټ)) کلمې ته ځیر شو، نو
ډېرې سپورې ماناوې ځنې راځي، په عادي ورځنۍ محاوره
کې هم له (چوکاټه وتل) په منفي مانا کارول کېږي، خو ده د
کلمو پر ځای کارونې ته هم پام نه دی اړولای، هغه ((دوستي))
چې له چوکاټه ووځي، نو طبیعي ده چې نور څه ترې راولاړېږي.
بله خبره چې ده د هغو په باب بېلابېل متضاد نظرونه څرگند
کړي، هغه د شورويانو د راتگ مساله وه، سره له دې چې موږ

پورته یادونه وکړه. ده ویلي: ((هرگاه کمکهای بی شایبه و برادرانه اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی نمیبود انقلاب پیروزمند شور وارد مرحلهء نوین خود نمیگشت)). (کالنی، ۱۵مخ). خوبیا به یې هم کله کله دا د افغانستان- شوروي د ۱۹۷۸ کال د دسمبر د ۵ او د ۱۳۵۷ کال د قوس د ۱۴ نېټې د تړون پر اساس چې د ده په قول د دواړو هېوادونو د حکومتونو ترمنځ شوی و، راغلي، کله به یې ویل چې د ملګرو ملتونو د منشور د (۵۱) مادې پر اساس راغلي، خو کله چې به د هېواد په دننه کې انتقادونه او فشارونه پرې تر حده زیات شول، نو بیا به یې ویل چې دا خو ((امین راوستي))، دا خبرې به ده هغه وخت کولې، چې نور نو د روسانو او پر خپل بري ورته شک پیدا شوی و. د خپل قدرت پر لومړي کال خو یې ځان د شوروي اتحاد یو وجود باله دا ویاړ (!) یې چاته نه ورکاوه او همدا به یې ویل: ((در این دوستی و در این روابط میتوانیم بگویم که هیچ قدرت در جهان اعم از ارتجاع سیاه، امپریالیزم جهانی، شوونیزم چین و دیگر نیروهای طاغوتی هرگز نمیتوانند کوچکترین خدشه وارد سازند)). (کالنی، ۴۳۳مخ) ((زنده باد دوستی خلل ناپذیر جمهوری دموکراتیک افغانستان و اتحاد شوروی دوست و برادر جاودان و همیشه گی ما!!)). (کالنی، ۴۵۲مخ)

د اسوشیتد پرس خبریال له ده څخه پوښتنه وکړ: ((قسمی که جلالتمآب شما فرمودید و قبلاً گفتید که امین ایجنټ

امپرياليزم امريکا بود پس او چرا قشون شوروی را در افغانستان دعوت کرد؟).

جواب: ((حفيظ الله امين ايښت امپرياليزم امريکا از اتحاد شوروی طلب کمک قطعات محدود نکرده بود، بلکه اين کمک به اراده و تصويب نزديک به اتفاق ارای شورای انقلابی جمهوری دموکراتیک افغانستان صورت گرفته است)). (کالنی ۳۲۵ مخ)

دلته که له انقلابي شوروی څخه مقصد د نور محمد تره کی ((انقلابی شوروی)) وي، نو د هغه پر ژوند خوروسان راغلل، نو د هغه تر مرگه وروسته روسانو د هغه تړون عملي کاوه؟ او که د امين د وخت انقلابی شوروی څخه يې مقصد وي، نو هغه خودی خپله ردوي چې امين نه دي راغونښتي. بله عجيبه خبره خوداده چې راغونښتي هغودي (!) خو قدرت ته يې دی ورساوه؟!

کابل: رنځونه، مرګونه او کړاوونه

دا لیکنه له پېښوره د خپرېدونکې وفا جريدې د پنځم کال په ۷-۸
گڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د کب ۱۰ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په
مستعار نامه خپره شوې ده. دا لیکنه په کابل کې د همغه مهال د حالاتو
تصویر کاري.

په کابل کې د ژوند د سختوالي، تنګوالي او نورو کړاوونو
په وجه خلک له ډېرو ستونزو سره مخ دي. دې ستونزو خلک
ډول ډول کارو ته مجبور کړي دي، د چا کوکې پورته شوې، د
چا فريادونه، چا چور وکړ، څوک چور شول، څوک مړه شول او
چا د مړو په شتمنيو د ژوند د هوساينې چارې برابرې کړې.
ژوند د افراط او تفريط له څپو سره يوځای شو، اوس نو په ښار
کې هره ورځ يوه نه خو داسې رنگينې متضادې، خندوونکې
او ژړوونکې پېښې پېښېږي، چې د انسان عواطف دردوي او
خوځوي.

څوموده دمخه د کابل د موسی کلا يوه مسجد ته يو څوک د
شپې ورننوتی و، د مسجد غالي او نور فرشونه يې وړي وو.
سهار چې لمونځ کوونکي مسجد ته دننه شول، گوري چې
مسجد کې فرشونه نه شته، کله چې لږ رڼايي شوه او د مسجد

دروازې ته يې پام شو، نو په يوه کاغذ کې په روښانه ډول لیکل شوي وو:

((زه ډېر مجبور یم، نو ځکه مې د مسجد سامان او فرشونه یوړل، هر کله چې زما مجبوريټ رفع شو، نو مسجد ته به دا شيان بیا واخلم او رابه یې وړم. په احترام)).

د روان کال د مرغومي پر میاشت په کابل کې قحطي او قيمتي د يو شمېر کورنيو د ژوند د ورځينيو چارو د خړوبولو تنابونه دومره سست کړي وو، چې نور نو د ټينګولو نه وو، ان دا چې ځينې کورنۍ د خپلو ماشومانو په ساتنه پکو شوې دي. د خير خانې مېنې يوه جامع مسجد ته يو سړي خپل دوه تنه ماشومان راوستل او په مسجد کې پر ناستو لمونځ کوونکو يې غږ وکړ: ((هر څوک چې دا ماشومان ساتلای شي، د ټول عمر لپاره دې ځان سره بوځي)). دې ته ورته پېښې د کابل په نورو جوماتونو کې هم شوې دي.

په همدې ساره ژمي کې نه يوازې په مسجدونو، بلکې په نورو عامه ټولنو او بازارونو کې هم د ماشومانو د سپارلو خبرې شوې دي. د روان کال د دلوې میاشتې په لومړيو وختونو کې، د کابل د پښتني تجارتي بانک مخې ته، يو سړي خپل ماشومان تر لاسه نيولي وو او په زوره زوره يې چيغې وهلې: ((او خلکو راشئ! دا ماشومان ځان سره بوځئ! زه نور ددې توان نه لرم، چې دوی ته ډوډۍ ورکړم، په تن يې پټ او په نس يې ماړه کړم، دا مري، زه د دوی قتل په خپله غاړه نه شم

اخيستی، څوك چې ددې توان لري، دا دې بوځي! كه نه نو دا خو مري، بيا به نو قتل د دوی پر غاړه وي، ما خو خپله غاړه خلاصه كړه، نوره مو خپله خونبه)).

د قحطۍ او قيمتمۍ مرگ او درد تر څنگه يخنۍ هم پر ښار خپله خوله لگولې ده. د سون مواد په ډېره لوړه بيه خرڅېږي. په همدې وجه خلك مجبور دي، د سون له هغو موادو څخه هم گټه پورته كړي، چې له څارويو څخه لاسته راځي، د كابل ښار يو تن تحصيل كړی ښاري، ددې موادو د لاسته راوړلو داستان داسې بيان كړ: ((څو موده دمخه په دې لټه كې وم، چې د سون نسبتاً ارزانه مواد لاسته راوړم، چا راته پته راكړه، چې د ښار په څنډو كې له شپڼو سره د گډيو، مېښو او وريو پچې پيدا كېږي، تيارې يې په بوجيو كې اچولي او د بوجيو په توگه يې خرڅوي، سره له دې چې د سون دا مواد هم ارزانه نه وو او د چا خبره د كشمشو په بيه خرڅېدل، خو مجبوريت و، وامې خيستل، ټولې څلور بوجۍ شوې، ښار ته را روانې يوې لارۍ موټر كې مې دا بوجۍ واچولې او زه پرې له پاسه كېناستم، څو دقيقې لانه وې تېرې شوې، چې موټر ودرېد او يو ټوپكوال رادمخه شو، سر له واړه يې پوښتنه وكړه، دا څه شى دي؟ او د چا دي؟ ما نو په ډېر جرئت وويل: دا خود وريو پچې دي، كور ته يې وړم سېزو يې. نو ماته رابرك شو، هله راشه ددې محصول راكړه، ما ويل پچې! دي پچې د پچو مې محصول ليدلى نه دى، سړى ډېر په قهر شو او راته يې وويل: ډېرې

خبرې مه کوه ژر شه هله د بوجې په سر زر افغانۍ راکړه، ما چې فریاد کاوه سړی راته نور هم بد ورگی کېده، نو په پای کې مجبور شوم خلور زره افغانۍ مې ورکړې او کور ته راغلم.))

په کابل ښار کې د نورو بدمرغيو تر څنګ غلا، اختناق، وژنې او نورې ناروا چارې هم خپل شتون وخت پر وخت ثابتوي، څو موده دمخه یو وسله وال ګروپ د خیر خانې مېنې یو کور ته داخل شو، دوی غوښتل چې پر رڼا ورځ ددې کور یوه پېغله وټنښتوي، سره له دې چې په دې کور کې پردې وخت د کور مشر او کوم بل نارینه نه و، یو میل وسله، همدا پېغله او تقریباً یو دولس کلن کوچنی موجود وو، کوچنی او پېغله چې د وسله والو کسانو په نیت پوه شول، نو کوچني وسلې ته لاس کړ، ددې وسله والو کسانو قوماندان یې مړ او څو نور یې تپیان کړل او پاتې نور وټنښتېدل. دا ډول پېښې نه یوازې په کابل کې دي، بلکې د هېواد په ګوټ ګوټ کې دې ته ورته پېښې هم ترسره شوي او ترسره کېږي.

د کابل تر څنګ په ولایاتو کې هم د غلاوو، تالاوو او بدمرغيو بازار تود دی، د مثال په ډول:

د لغمان ولایت د الینگار ولسوالۍ د (سید کلا) نومي کلي کې د شپې د سپکې وسلې پرله پسې ډزې وشوې او بیا وروسته پته ولګېده چې: ((په نوموړي کلي کې یوه کور ته چې یو غړی یې ایران ته د مزدورۍ لپاره تللی و، څه پیسې رالېږلې وې، وایي چې غله له دې رازه خبر وو، نو د شپې درې تنه له

وسلو سره دې کور ته ور و او بښتل، د کور مېرمن پرې وینښه شوه، غله د پیسو غوښتنه کوله، دې غیرتي مور هغه له اوږدو وېښتانو و نیوه، وسله یې ترې واخیسته او راچپه یې کړ، غله سمدلاسه خپل بل ملگري ته چغه کړه! هله وله یې چې مړ یې کړم او نه مې خوشې کوي، هغه چې کله ډزو کړ، نو خپل ملگری یې په پښه و ویشته، غله چغه کړه: زه دې و ویشتم ښځه پاتې ده، ښځې لکه زمري غوندې غل کلک له وېښتو نیولی و او کشاوه یې، دې بل غله بیا ماشې ته گوته وروړه، ماشینگنه یې ضربه کړه او د ښځې له زړه او گوگله گولۍ ووتې. ښځې خپل روح خدای (ج) ته و سپاره او په ابدی خوب ویده شوه. غلو د شهیدې له منگولو څخه د غله وېښته خلاص کړل او خپل ټپي یې پر شا واچوه، پکول، خپلۍ او کلاشینکوف ورڅخه پاتې شول او خپله و تښتېدل، غلو لا خپل ملگری تر یوه ځایه نه و رسولی چې ساه یې وخته، کله چې د لغمان چارواکي خبر شول، نو د غلو اقارب یې و نیول، د غله مړی ډېر ځنډ په لغمان ښار کې د عامو خلکو مخې ته پروت و او ټولو پرې لعنت وایه، د یوه کلي خلک هم حاضر نه شول چې په خپله هدیره کې د هغه مړی پرېږدي. داسې اوازې هم وې چې د غله مړی بیا په پټه په یوه باغچه کې ښخ کړای شوی و، خو کله چې خلک خبر شوي وو، د شپې څوک ور اوښتی و او قبر یې ورته لوڅ کړی و. د لغمان چارواکو هڅه کوله چې دده نور ملگري ونیسي او په عام محضر کې یې په سزا ورسوي، ځینې گونگوسی وې، چا

وې چې غله يې نيولي دي، نن او سبا به ورته سزا ورکړ شي،
چا وې چې تبتيډلي دي، خو تراوسه پرېکونې خبره نه ده
شوي.

کابل بیا په وینو ولمبل

دا لیکنه هم له پېښور څخه خپرېدونکې وفا جريدې د پنځم کال په ۲۵-۲۲ گڼه کې چې د ۱۳۷۵ ل کال د چنگاښ له ۲۵ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره کړې ده.

نن یو ځل بیا سپزل شوي او لمبه شوي کابل د خپلو بچیانو (سلو) جنازو ته اوږه ورکړه. دا لومړی ځل نه دی چې له دې ښار نه دومره جنازې پورته کېږي، دا څلورم کال دی چې هره ورځ د دې ښار د سیاسي سوداګرو ترمنځ د سرونو سودا کېږي، هره ورځ پر دې ښار د مرګونو سپلی ګرځي او هره ورځ د غمونو یوه نوې ټکه راغورځېږي.

د کابل ښاریان هغه قربانیان دي، چې هم په جوړه کې زیان مومي او هم په جگړه کې. یو لیکوال د یوه څاروي (پسه) له خولې لیکلي وو: ((زه نن ډېر خفه یم))، چا ورته وویل چې ولې؟ او په څه دومره پرېشانه یې؟. پسه په ځواب کې ورته وویل: ((خبر به یې چې نن زموږ د کلي د دوو لویو خانانو د پخلاينې ورځ ده. دا هغه خانان دي چې کلونه کلونه یو د بل وینو ته تېري ناست وو او یو د بل ډېر کسان یې وژلي دي. موږ ته پکې هم ډېر زیات زیان رارسېدلی و. خو نن نه پوهېږم د کوم مجبوریت له

مخې سره پخلا شول او يو بل ته يې د دوستۍ لاسونه ورکړل،
 نو ته ولې د دوی پر دې دوستۍ خفه يې؟ پسه پر خپلو شونډو
 يوه مړاوې او مرگنۍ خندا تېره کړه، څنگه به خفه نه يم؛ ددې
 خانانو پخلاينه نن د ډېرو شاندارو مراسمو په ترڅ کې ترسره
 کېږي، هلته به يو خان بل ته د دوستۍ لاس ورکوي او يو بل به
 غېږ کې نيسي، کله چې دوی سره لاسونه ورکړل، نو دغه مهال
 ما د دوی په پښو کې حلالوي چې وينه تويه شي او نوره دښمني
 پای ته ورسېږي.))

کابل ښاريان چې د څه کم دوو لسيزو او په تېره بيا د تېرو
 څلورو کلونو د رنځورونکي ژوند درانه پېټې پر ملا کړوپ
 کړي دي. دا پېښه په بېوسه نظر څارله، خو ورځې دمخه د خلکو
 په ذهنونو کې د کومې غميزې څرکونه لگېدل، زه هم ددې
 پېښې يو ليدونکی او شاهد يم. د کابل پوهنتون د ادبياتو
 پوهنځي په يوه ټولگي کې پر تدريس بوخت وم، د درسي
 ساعت تر پای وروسته محصلينو وويل: چې موږ سبا نه راځو!
 ما وې ولې؟ موږ ته کورنۍ اجازه نه راکوي ځکه چې د
 توغنديو د لگېدو احتمال حتمي دی. کله چې د چهارشنبې ورځ
 پوهنتون ته لاړم، نو پوهنتون له محصلينو تش و، ډېر لږ شمېر
 محصلين راغلي وو. زه له پوهنتونه ښار ته د عامه کتابتون پر
 لور رهي شوم. سره له دې چې د توغنديو د لگېدو امکان راته
 حتمي برېښېده، خو د يو ضروري راسپارل شوي څېړنيز کار
 لپاره مې هلته تگ ضرور وگاڼه. د سهار ۹ بجې وې، د

اطلاعاتو او کلتور وزارت ته ورځپښه د بیهقي کتاب پلورلو
 غږفي ته چې ورسېدم، نو د دریو توغندیو لومړنی اواز مې
 ترغور شو، لږ تم شوم، بیا یې په نسبتاً لرې سیمو کې د لگېدو
 غږ راغی، بېرته راوگرځېدم، کله چې د پوهنتون تمځي ته
 راوړسېدم، نو د نورو توغندیو د (ډم، ډم، ډم) غږ راغی، خلکو
 اخوا د پخوا لکه د مرغیو د بچیانو په څېر منډې وهلې، داسې
 لکه پر چنچنو او یا هم د سیسیو پر بچیو چې بڼه پرېوزي، ټول
 غلي غلي په دکانو او اخوا د پخوا ځایونو کې ننوتل. هر څوک
 (انسان) چې د کابل د خلکو دا حال وويني، نو له سترگو څه چې
 له ذهن او زړه نه به یې هم ورته ویني او اوبښکې وڅاڅي.

یو سرویس موټر په ډېرې وارخطایۍ په همدې تمځي کې
 ودرېده، په موټر کې پورته شوم او د پوهنتون پر لور رهي شوم،
 په لاره کې د توپونو د نورو پرله پسې ډزو غږونه راتلل او د اجل
 نیولو تر روحه یې ځان رساوه. کله چې پوهنتون ته ورسېدم، نو
 نیم ساعت وروسته یو چا دا خبر راوړ، چې د پوهنتون په تمځي
 (پل باغ عمومي) کې د دوو ټکسي موټرو ترمنځ توغندی
 ولگېده او دواړه له سورلۍ ډکو ټکسيانو او واخیست او ټول
 پکې ایره شول. یوه بجه شوه، له پوهنتون څخه د عملیې په موټر
 کې د کور (کارگرې قصې) پر لور رهي شوم. کله چې موټر د
 خیرخاني مېنې پنځه سوه کورنۍ څلور لارې ته ورسېده، نو یو
 زیات شمېر تنلي، سپېره او رنګ الوتلي خلک موټر ته
 راوختل، یو سپین ږيري سمدلاسه په توبو او سپکو پیل وکړ،
 چا لا پوښتنه هم نه وه کړې، چې ده د ښارد مرګ ژوبلې داستان

پیل کړ، سره له دې چې عمر یې خوړلی و، خو همدا یې ویل (من
امروز تولد شدم امروز تولد شدم) زما تر شا څوکی کې یو بل
رنگ الوتې ځوان هم دا فریاد کاوه، هغه د سرحدونو چارو
وزارت کارکوونکی و، په بنده بنده ژبه یې وویل: په خپلو
سترگو مې ولید چې زموږ د وزارت د یو مدیر سرد هغه له تنې
غوڅ شو، هغه په مینوبوس موټر کې ناست و، چې د توغندي
یوه گرمه او سره پارچه یې پر ستوني ولگېده او سربې ورته له
تنې څخه جلا کړ. په موټر کې خلکو دې ناستو حاکمانو ته
دومره بد ورد ویل چې په لیکلې بڼه یې قلم او کاغذ له دود سره
سم نه شي زغملای.

کله چې له موټر نه کښته شوم، نو د وزیر اکبر خان له روغتون
څخه یو تن راغی، وویل چې: نن یې دې روغتون ته زښت ډېر
تپیان او مړي راوړل، د چالاس نه و، د چا پښه، څوک پر یو ځای
لگېدلی، څوک پر بل ځای، د یوه پښه لاندې زنگېدله او په
چیغو چیغو یې ژړل ډاکټرانو یوه خوا او بله خوا منډې وهلې،
تپیان ډېر زیات وو، یو ډاکټر چې د دې ماشوم او نورو زیاتو
تپیانو حال ولید، نو پخپله پرې ضعف راغی او له نورو
ناروغانو سره یې ده ته هم سیروم چالان کړ.

د قدرت د انتقال مساله

دا لیکنه هم د وفا جريدې د پنځم کال په ۲۷-۲۸ گڼه کې چې د ۱۳۷۵ کال د زمري ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په بدل نامه خپره شوې ده.

څلور کاله کېږي چې په کابل کې د قدرت (!) د انتقال پر سر ټول هېواد له ستونزمن، دردمن او رنځوونکي حالت سره مخامخ شوی دی. جنګونه وشول، مرګونه وشول، جرګې وشوې، مرکې وشوې، د سیسې او معاملې وشوې، له جلال ابادۀ تر اسلام ابادۀ، له کابلۀ تر پېښورۀ، او ان تر لوړې کعبې شریفې پورې عهدونه وشول، قسمونه وخورل شول، سوګندونه یاد شول، پر قرآن لاسونه کېښودل شول، دا وشول او هغه وشول او... خو دا ټول یو په بل پسې په اوبو لاهو شول، د ملت هیلو، غوښتنو، اتلولیو او د ولس ټول پاتې مادي او معنوي شته د ایرو او خاورو پر څلو بدل کړای شول. له ظاهري پلوه دا ټول زیانونه د قدرت پر سر پر پاتې کېدو، د کابل د چارواکو ټینګار او د دوی د راپرځونې لپاره د دوی د مخالفینو د هڅو په پایله کې رامنځته شوي دي. په اساسي مانا خو په افغانستان کې حکومتي ځوک د ۱۳۷۱ لمریز کال د ثور پر میاشت د یوې دسیسې په نتیجه کې چې خپله

چارواکي يې هم ددې توطيې غړي وو، وپاشل شو او برخه برخه د جهادي تنظيمونو لاسته ورغی. د اوسنيو چارواکو برخه هم په دې وېش کې د ياد وړ وه او د دوی برخه په دې هم درنه شوه چې د دولت (!) نوم ورته ورکړ شو. دغه راز روسي چاپ افغاني بانکونو ته چې نور (تنظيمي حکومتونه) ترې بې برخې وو، روسانو دا (نعمت) (!) پر دوی ولور او ه.

چارواکي په دې نظر وو، چې له قانوني او ناقانوني لارې به د خپلو لاس لرلو وسلو او بې پشتوانې نوټونو په زور خپل مخالفين ژر له منځه يوسي، بيا نو که هر ډول اداره وي، د دوی مخالفين به نه وي او ((ولس به له يوه انجام شوي عمل سره مخ وي)) خو داسې ونه شول، د مخالفينو د مخالفت په نتيجه کې که پخواني مخالفين کمزوري او له دوی سره يې يوځای سياسي حيثيت ختم شو، نو نوي او تازه دم مخالفين پيدا شول او ان تردې پورې چې د چرې څوکه يې د چارواکو تر غاړې ورنږدې شوه، همدې فشارونو چارواکي په اصطلاح استعفی کولو ته جبراً متمایل کړل، دغه او هغه نېټه، دغه ورځ او هغه ورځ به يې د خپلې استعفی نېټې وټاکلې، خو هغه ورځ چې به رانږدې شوه، بيا به يې پرې وفا ونه کړه. په حقيقت کې خو خبره دا ده چې چارواکي نه استعفی کوي او نه دې ته حاضر دي او نه هم د استعفی کولو پوره وس لري، اوس راځو دې ته چې ايا چارواکي به دا خوندونه او دا خزانې بل چاته پرېږدي؟؟

د ویل دورانته امریکایی په قول: ((پلاتون به ویل چې د وروسته پاتې ټولنو د ادارې لپاره اشرافي او دکتاتوري حکومتونه په کار دي)) له اشرافي اشخاصو څخه د پلاتون مقصد دا و، چې د دوی زیاتې غریزې مخکې تر مخکې مرفوع شوې وي او دکتاتوري یې د یوې وسیلې په توګه د دې ډول ټولنو لپاره ځکه غوره ګڼله، چې وروسته پاتې ټولنې له دکتاتوري پرته نه شي کنټرولېدې او زیاته دموکراسي کېدې شي هغو ته په انارشي بدله شي.

کله چې موږ د ځینو چارواکو فردي شخصیت ته ګورو، نو په هغه کې د یو سیاسي شخصیت ډېرې نیمګړتیاوې ترسترګو کېږي: یو دا چې دی له فکري او روحي پلوه دې حد ته نه دی رسېدلی، چې څوکۍ دې تر خپل شخصیت ټیټه وګڼي. اوس هم پر خپل شخصیت هر ډول داغونو ایښودلو ته تیار دی، خو مقصد چې دی پر دې کرسی پاتې شي، ځکه چې دا چارواکي د ټولنې له یو ډېر ټیټه قشر څخه دي. نو هغه څوک چې د اقتصادي محرومیت د غسې ټکلي غریزه ولري ایا دا خزاني چې اوس دی پرې ناست دی، ملت ته پرېږدي؟ د کابل ښار خو لا څه چې یوازې دوه سپین تعمیرونه او دا ډول د پیسو خزاني ورسره وې. هېڅکله به یې چاته پرې نږدي، نوم بدوالی او د شخصیت کوم سپکاوی چې د هغو د کړنو په نتیجه کې هغوی ته په برخه شوی، هغه باندې خو اوس د چا خبره سرهم نه ګروي ((اوبه چې په سرو او بښتي څه یوه نیزه څه لس...)) له دې پرته

کوم څيز چې د چارواکو په فکر او شخصيت کې په عملي، ذهني او ضمني ډول ليدل کېږي او زموږ د ولس د گټو خلاف او د کرکې وړ دی، هغه د هېواد د اکثريت قوم پر وړاندې د کينې او تعصب درلودل دي.

کوم کسان چې د ځينو چارواکو پر شاوخوا راټول دي، هغوی ټول خپله گټه او ژوند په همدې جگړه کې ويني، ځکه چې اوس نه کوم قانون شته، نه کوم پارلمان، نه کومه پوښتنه او نه کومه ارزونه (ارزيابي). يو چارواکي په (د افغانستان بانک) کې يو ځانگړی حساب (۹۰۰۰) باب پرانيستی او دا د ده داسې باب دی، چې د پيسو د لگښت وجه يې څرگنده نه ده. داسې مياشت هم راغلې، چې يوازې له دې باب څخه يې له لس زره مليونو نه نيولې تر پنځه لس زره مليونو افغانيو پورې پيسې بېلابېلو اشخاصو ته ورکړي دي، نور حسابونه د پيسو خولا څه کوي، هلته بل چارواکي ځانته بله پاچاهي جوړه کړې ده. د پيسو اصلي ټولواک هغه دی. پيسې له مسکو نه د باگرام هوايي ډگر ته راځي، څه چې يې زړه وي هغه هلته ستنوي او څه چې په کابل کې پکار پري، هغه هلته لېږي. له دې پرته ځينې نور هم د پيسو د وېش صلاحيت لري. نو اوس که څير شو په هېڅ يو ملک کې هېڅوک د پيسو د داسې وېش صلاحيت نه لري، نو ايا چارواکي له دې خزانو څخه څنگه پورته شي؟

هسې د خبرو او مذاکرو له لارې د خبرو سياسي حل يو انساني اصل دی او اکثره اشخاص هم ظاهراً په اخبارونو،

مرکو او خبرو کې د تفاهم او خبرو اترو له لارې د قضیې حل غواړي، ان چارواکي هم د سولې له لارې د خبرو فیصله کولو ویناوې کوي، خو په زړه کې خبره بله ده.

ځینې چارواکي او هم نور اشخاص په خپلو زړونو کې ښه پوهېږي، چې دا اشخاص هېڅکله له خپل دې اوسني حالت نه لاس نه اخلي، خو بیا هم په متحد المال ډول او د سیاسي نزاکتونو (!) لپاره جگړه مار هم د سولې خبرې کوي او سوله دوست هم. که واقعیت او حقیقت ته پام وکړو، له سیاسي نزاکتونو څخه سیاسي واقعیتونو ته مخ راواړوو، نو وبه وایو چې له دغو لارو چارواکي سقوط نه شي کولای؟ له هرې ممکنې لارې د بې پشتوانې روسي چاپ افغاني بانکونو بندول او یا له هغو څخه د ځینو چارواکو د لاسونو لنډول ددې ادارې د سقوط عوامل کېدلای شي.

یرغمل شوی ولس

دا لیکنه د وفا جریدې د پنځم کال په ۳۵-۳۶ ګڼه کې چې د ۱۳۷۵ ل کال د تلې له ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره شوی ده.

څه کم پنځه کاله کېږي، چې د کابل پر ښار باندي د بېلابېلو جګړه مارو ډلو او تنظیمونو بېلابېله او پراو په پراو تنظیم واکي تېره شوې او تېرېږي. په دې موده کې په ښار کې تقریباً ټوله ملي شتمني او د ښار د خلکو اکثره شخصي شتمني د جګړه مارو ډلو له خوا چور شوې او یا له منځه وړل شوې ده. په کابل ښار کې اکثره جګړې ((د کابل د دفاع)) (!) په نامه ترسره شوي. هرې ډلې باندي به چې د بلې ډلې له خوا توغندي وويشتل شول، نو هغوی به دا بله غاړه ملا مته کړه، چې پر کابل یې توغندي وويشتلي. که څه هم د دوی د ((د ښار د دفاع)) (!) توغندي هم پر همدې کابل لګېدلي، خو دې غاړې به د ښار بله غاړه او سیمه چې دمقابل لوري په لاس کې وه، د کابل څه چې بېخي د افغانستان برخه نه ګڼله. د ساري په توګه د ۱۳۷۱ کال د ثور میاشتې پر ۴ یا ۵ ورځ د کابل له واکوالو څخه دوه تنه یو بل ته د مخابراتو خبرو اترو په ترڅ کې اخطار ورکوي چې کابل ښار ته خپلې لښکرې راونه لېږي که نه دی به د کابل له ښار او خلکو څخه ((دفاع)) (!) وکړي. همدارنګه یو

بل حزب د خپل ځان دفاع، د کابل د غرب د خلکو دفاع گڼله او همدارنگه نورو بېلابېلو تنظیمونو ترخپل لاس لاندې سیمې د خلکو د سرو مال د ساتنې او دفاع په نامه ترخپل واک لاندې ساتلې، خو حقیقت دادی چې ددې ډلو د موجودیت او ((دفاع)) (!) په وجه د کابل هره برخه ویجاړه او هر ډول شتمنۍ چور او وسپړل شوې. د خلکو سرو مال، عفت او عزت ته درانه زیانونه واوښتل. عجیبه خبره خودا وه چې د خلکو د کورونو د دفاع په نامه د هغو کورونه چور، د سراو مال د ساتنې په نامه د هغو سرونه غوڅ او مالونه چور او عفت یې لوټ شو، خود دفاع (!) هېڅ ډول پته ونه لگېده، خو که فرض کړو دا ((دفاع)) (!) هېڅ نه وای، نو د کابل خلکو ته به څه زیان اوښتی وای؟ څرگنده خبره ده چې نه به څلوېښت زره ښاریان مړه شوي وای، نه به یو ملیون وگړي مهاجر شوي وای، نه به تقریباً اتیا زره کورونه او دوه زره لویې او وړې فابریکې او دستگاوي له منځه وړل شوي وای. عجیبه خبره خودا وه چې د کابل ښاریانو څخه دا حق هم اخیستل شوی و، چې دوی په ډاگه ویلي وای چې ستاسو له ((دفاع)) نه مننه، خو موږ پرېږدئ چې په همدې بېدفاعۍ کې ژوند وکړو. کله کله خو داسې هم پېښ شوي، یوازې هغه سیمې چې د چارواکو تر ولکې لاندې وې، د کابل د ښار په نامه یادېدلې. مثلاً که د تنظیمونو له خوا به د ښار پر منځنۍ او یا شمالي برخه توغندي وورول شول، نو د کابل له راډیو څخه نیولې بیا تر

نورو بهرنیو راډیوگانو پورې ټولو به پر کابل د توغندیو خبر خپور کړ، خو کله چې به د کابل چارواکو د کابل پر درېیمې کارتې، جمال مېنې، سید نور محمد شاه مېنې، رحمان مېنې، شاه شهید او ان پر زړو مکروریانو توغندي او د الوتکو بمونه وورول، نو بیا به په هغه تېر څرنګوالي سره دا خبر نه خپرېده. د کابل هغه برخه چې د چارواکو تر لاس لاندې وه، د هغو ویاند به ویلې چې: ((د کابل دفاع)) (!) زموږ حق دی. هغوی کابل همغه سیمه ګڼله چې د دوی تر واک لاندې وه. دوی د کابل د جنوب، جنوب ختیځ او جنوب لویديز وړاندول د کابل دفاع ګڼله.

چارواکو یو ځل بیا د کابل ښار او د هغه ولس، د خپلې ساتنې او ځان پټونې وسیله وګرځوله. دوی د ښار د ګڼې مېشتو سیمو په منځ کې درندې او وژونکې وسلې ایښې او هره شېبه د مخالفینو پر مورچلو ګولۍ وروي. کله چې هغوی هم د دوی په شان عمل ترسره کړي، نو دوی یو ځل بیا چيغې پورته کړي چې دا دی ښاري وويشته او ولس یې تباه کړ، خو خپله یې چې د کابل ولس د یو عمل په څېر د خپلو توپونو او ټانکونو مخ ته ودرولی او تر شا یې پر خپل رقیب ډزې کوي. هغه خپل حق ګڼي. اوس د کابل ښار شاوخوا پر تې سیمې په ځانګړي ډول هغه سیمې چې هغه د مخالفینو لاس کې دي، هغه د دوی په نظر د افغانستان خاوره نه ګڼل کېږي او نه هلته افغانان اوسېږي، د هغو سیمو وړاندول او وويشته دوی ته هېڅ دي.

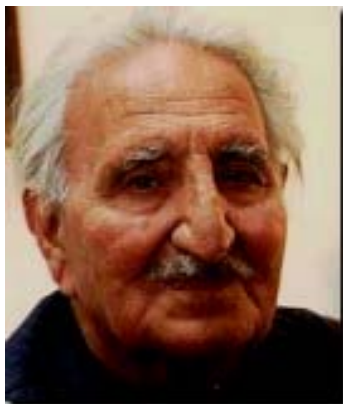
اوس يو ځل بيا د کابل ښار او د هغو د اوسېدونکو کورونه د مورچلونو حيثيت لري، چې له دې ځايه د دې ښار چارواکي پر خپل دښمن ډزې کوي، خو هغوی پر دې ځای د ډزو کولو له کبله گناهکار دي. د کابل ښاريانو ته يو ځل بيا دا سوال پيدا کېږي، چې د دې ((دفاع)) (!) ازربست به څه وي، چې زموږ د کورونو له بامونو مو مورچې جوړې کړي او موږ ټول دې د خپل توپ مخې ته د يرغمليانو په شان ودرولي يو او ځان دې زموږ ترشا پټ کړي دی؟ مهرباني وکړه يا وړاندې لاړ شه او يا شاته لاړ شه! موږ له دې ((دفاع)) (!) څخه په نه دفاع خوښ يو.

غني، غني دی

دا لیکنه له کابل څخه خپرېدونکې (هندارې) جريدې د ۱۳۷۵ ل کال د غويي پر ۱۲ مه په خپله اتمه گڼه کې خپره کړې ده.

کله چې د پښتون ملت د ستړي ژوند د تاريخ پاڼې را اړوو، نو وينو چې دې کړېدلې، دردېدلې، سوزېدلې، خو وياړمن ملت د څومره غميزو توپانونه زغملې او زغمي يې. څومره چې د طبيعت ناخوالې او کړاوونه زيات شوي، همغومره لوی څښتن تعالی دې ملت ته د تورې او قلم داسې ډالۍ بښلې، چې د هر يرغل او هر توپان پر وړاندې يې خپله شمله هسکه ساتلې ده.

که يو وخت د امير پولاد سوري زوی؛ امير کروړ جهان پهلوان په يوه تن له سلو جنگاورانو سره جنگېده او د غور پر غرونو به ((زه يم زمري پر دې نړۍ له ما اتل نسته- پر هند و سند و پرتخار و پر کابل نسته- بل پر زابل نسته- له ما اتل نسته)) پر تمينه سندرې زمزمه کېده، غرچ و باميان، تخار و

شاهین وزرې خورولې او په همدې هیله له یوه ځولۍ ارمانونو او هیلو سره د داسې غره په لمن کې ځان له ابدیت سره یوځای کوي، چې د مغولو د سوړو د اسونو گرد، دده پر قبر پرېنوزي، نوبل وخت یو بل لوی پښتون (میرویس نیکه) (ج) د پښتنو د برم شمله او چتوي، د گورگیانو د وحشت برجونه نړوي، تر اصفهانه د پښتنو د واک عظمت خوروي او بیا پخپله (شاه حسین صفوي) خپل تاج له افغان فاتح (شاه محمود هوتک) سره غوره بولي.

که یو وخت نادر افشار د پښتون اتل سیدال خان ناصر سترگو ته چې د نور او غیرت سپرغۍ ورڅخه بادېدلې مخامخ کتلی نه شول او دواړه غبرګې سترګې یې د دوو په اور سرو دوکانو پواسطه ورڅخه را ایستلې، نوبل وخت غیرتي او لوی احمد شاه بابا تر ډهلي پورې د خپل پت او ابرو (پاني پت) جنگ ورساوه او د ایران د نیولو لپاره به خو په ((ډول په نغاره)) او خوشالۍ سره روان و.

خان عبدالغني خان د دغه ویاړمن او باتور ولس یو جنگیالی او فرهنګیالی استازی دی. غني په یوه داسې کورنۍ کې سترګې پرانیستي، چې د خپل ولس د ازادۍ لپاره یې شپه او ورځ پر ځان یوه کړې وه. غني له خپل بډایه شاعرانه فطرت سره په همدې گرم سیاسي چاپېریال کې ځوان شو، شاعر شو، مصور شو، جنگیالی شو، فلسفي شو، ((لېونی)) شو او د ژوند د ډول ډول ناخوالو جامونه یې پر سر واړول.

غني لا کوچنی و، چې له شعري مرغلرو ډک تخيل او
شاعرانه فطرت يې زړگي و تخناوه، پر بنسکلا يې مين کړ، پر
گلونو يې مين کړ، له مينې سره يې مينه وکړه، خپل روح او
روان يې د مينې د زمزم په اوبو ووينځه او د جام تر سيوري
لاندې يې د قام د ارمانونو سندرې وويلې:
(زهريي څکل حرام حرام ورته کتل
بې مينې ژوندون دی، لکه بې سړ ستار))

غني د خپلې مينې لپاره د بنسکلاک په (پنجره) کې ډېرې
چغې ووهلې، د زړه له وينو يې ((پلوشې)) جوړې کړې او خپله
ورته (پانوس) (پانوس) شو.

کله چې د غني فردي، کورني او ادبي ژوند ته پام را اړوو، نو
په لومړي گام کې خو د سړي په سترگو کې دا تصوير تېروېږي
کېږي، چې غني گنې په يوه مجلله-ورانگينه کورنۍ کې
زېږېدلی، له دردونو، غمونو، کړاوونو او د زمانې له رېږونو
څخه گونښې پاتې شوی دی. د غني انځور ورته په يو داسې بڼه
تداعي کېږي، چې يو بنسکلی اشرافي شخص د سرو گلونو په
منځ کې د وربښمين تخت له پاسه قلم په لاس د شعر ناوې
جوړوي، په څنگ کې يې صراحي او جام ايښي او غني يوازې
د شاعرانه تخيل په دريابونو کې ډوب دی، هو د غني په بنسکلا
او بنایست کې خو هېڅ شک نه شته: ((ډېر بنسکلی و او د مور و
پلار ډېر نازولی و. پر غاړه به يې د سرو زرو درنه اوږۍ وه او پر

ښي غوږ به يې د سرو زرو والۍ وه، پر سر به يې تيله داره د پوندونو ډکه تويۍ او په تويۍ کې به يې يوه زرینه جوغه تومبلې وه، چې د جوغې نه چاپېر به دوه درې د نظر ماتي تاويزونه تاو شوي وو.)) هو غني ښکلی و، د هغه په ښکلا د ډهلي، پاریس او لندن ښاپېر يو زړونه بایلولي وو.

هغه له کوچنيوالي ډېر ښکلی و، خود غني د ټکلي، سوزېدلي او غمخېلي زړه او روح څخه هغه وخت څوک ښه خبرېدی شي، چې په ورځو ورځو او شپو د غني د تخيل، اند او فکر په لوړو او ژورو کې د يانه (سفر) تکل وکړي.

غني غني دی، هغه د پښتو ادب يو داسې ناسپېرلې خزانه ده، چې سپېرل يې لا ډېر وخت غواړي او ژور فکر. کله چې د غني په نړۍ کې سفر کوو، نو لومړی غواړو د هغه زړه ته ننوزو او وگورو چې د غني د سرو ټپونو په دې کان کې څومره سکروټې او اورونه پراته دي:

د غني زړه چې د مينې له گلونو ډک دی، تر هر څه دمخه خپل زړه د لوی خدای (ج) کور گڼي، هغه د خپل زړه په هنداره کې د لوی خدای (ج) د قدرت وړانگې ويني او دا هغه څه دي چې ده په بل ځای او مکان کې لاسته نه دي راوړي.

په جومات کې مې ونه موند - په مکه کې رانه ورک شو
خدای مې زړه کې راپیدا شو - چې مې مخ د يار کړ ښکل
دا هغه فکر او اند دی چې پر خدای پالنې ډېر گروهمن (عقیده

من) پوهان په دې نظر دي او (زړه) د مينې د پالنې او روزنې
ځای او ساتنځای گڼي.

غني د يو خوځند، حساس او دراک انسان په توگه د ژوند د
ډېرو رمزونو راز ته متوجه دی، دی ژوند له غم او خوشالو، گډ
او له خدا څخه يو رغېدلی څيز بولي.

د لرغوني يونان د اتیکا دورې يو نامتو ډرامه ليکونکی
(اشایلو س) وايي: ((په ژوند کې بايد په هر غم پسې يوه بنادي
او په هرې بنادۍ پسې يو غم راشي، چې د ژوند پانې مانيزې
او رنگارنگ کړي.))

غني وايي:

چې په ژوند کې سختي نه وي - لکه بې مالگې طعام
چې په خوله کې خدا نه وي - لکه ډک د خاورو جام
ژوند نه خټه نه ماني وي - نه ډېری د سرو لالونو
نه ياران نه معشوقې وي - نه باغونه د گلونو
ژوند خوتله دي يو په مخه - غورځېدل او پاڅېدل دي
ټکی سوز او ټکی ساز - څه خنډل دي څه ژړل دي.

قومپالنه او پښتونپالنه د غني د ژوند او شاعرۍ يو بل اړخ
دی، د هغه د ځوانۍ په ژوند چې کله د پسرلنيو بارانونو
ورېدل پيل شول، نو له دې سره جوخت يې کورنۍ د خپلواکۍ
د گټلو او د ښکېلاکگرو له جغ نه د خپل اندو ژوند د ازادولو
لپاره سياسي مبارزه هم ښه په گرمۍ سره روانه کړې وه. غني د

خپلې ځوانۍ شېبې هم له همدې ایدیا څخه لوگی کړې ((د
 زلمي پښتون)) په نوم یې یو تحریک جوړ کړ، چې شاوخوا
 اتيا زره ځوانانو په کې گډون درلود.

لکه څنگه چې د غني شعري سکښت او د ده د کلام له رواني
 او روحي مانا څخه ښکاري، غني د گرمې وینې او گرم
 احساس څښتن او رواني جوړښت یې د عامو پښتنو له جگړه
 ییز سایکلوژیک جوړښت پوره سمون درلود، نو د (عدم
 تشدد) د لارې په انډول یې د تورې په زور د دښمن ماتې غوره
 گڼله، نو له دې کبله دده د اورني پښتني احساس، او د زړونو د
 پاچا (باچا خان) د عاطفې او احساس د تگلارو ترمنځ ټکر
 منځته راغی. غني خان د خپل پلرني احساس او مینې تر
 سیوري لاندې خپله توره په ناهیلې زړه کېښوده او د شعر د
 نړۍ روحي ډاډ ځي ته یې پناه یوړه.

وايي پر هر چا چې غم زیات شي، نو دریو شیانو ته به مخه
 کوي: یا به شرابي کېږي، یا به لېونی کېږي او یا به شاعری ته
 پناه وروړي.

نور غني هغه غني نه و، چې چا په پاریس، لندن او امریکا
 کې لیدلی و او نه هغه غني و، چې په ځوانه ځوانۍ کې د هند
 پارلمان ورته په یوه پښه ولاړ و. غني د قام د غمونو د هېرولو
 لپاره لکه خیام د جام سیوري ته پناه وروړې وه، اوس نو یوازې
 غني و او جام، د تخیل په وړېمو پوښلې شاعرانه نړۍ او د خپل
 قام او ولس غمونه:

خدايه شكر چي پيدا دي له دي قام كړم
د پښتون د نړو وجود دي يو اندام كړم
چي خر مخي ورور پښتون سيني له درشي
درنه هېر به ټول بڼا يست د بحرو بر شي

په والله چي له جنته شم راستون
كه كنځل په كي وانه ورم د پښتون.

لكه څنگه چي ښكاره ده، شاعر د عاطفي او احساس بچي
دي، غني هم په خپل فردي ژوند كي د پلرني-مورني، مينې
او عاطفي په سمندر كي ډوب و، د باچا خان عاطفي نړي، د
غني د روح او روان ټول مزي داسي سره ټلي وو، چي د هغه
گرمه وينه او ياغي احساس يې مهار كړي وو. هغه د خپلي
پلرني-مينې په څپو كي ډوب وو:
بابا ته:

ستا خطونه ټول زما سرته پراته دي
زه يې لولم هره شپه دوبار دوبار
كله خاندم كله ژاړم لېوني يم
اي زما په بند كي پروت غريبه پلاره!
نه، ته نه يې غريب ته ډېر لوی اوچت يې
مصيبت دی ستا عزت ته عزت داره
خدای به رحم و په تا باندي لږ كړي

بل ښه زوی به یې وکتلی ستا د پاره
چې په تا کې کوم جوهر دی ما کې نه شته
ستا نیکۍ زما بدۍ دواړه بې شماره
ته سالار یې د کاروان په نېغه لار ځي
زه کور ځغلم لکه اوښه بې مهاره
ستا د زړه فواري ډکې دي د مینې
زما زړه دی وچ کوهي نه لري داره
وهي منډې تا پسې خوته هم لري
وینم ستا ايله ايله د پښو غباره
پروا نه شته که په منډو منډو مړ شم
فقط ستا او د خپل قوم د نوم د پاره.

غني لکه څنگه چې دی د پلار په عاطفي مینه کې ډوب دی
همدارنگه د مورد غم هغه تپ چې ده د خپل عمر په ۵ کلنۍ
کې لیدلی و، د ژوند تر پایه ورسره ملگری و.
گر چې خاورو کې دی پټ وجود ستا موري
ما ته يادې هغه شان ستا سترگې توري
موري! ستا لاسونه ما نه نه دي هېر
چې تکلیف کې به زمانه وچاپېر.
غني د یو مصور او انځورگر په توګه دا ځواک درلود، چې د
یو ټاکلي تخیل د زخمونو فواري انځور کړي، د خوب شپې په

ويښه راواړوي او هغه څه چې په خولې نه شي ويل کېدی، د
خوب په جامه کې د کاغذ پر مخ ترسیم کړي.

غني د (فریدون د مور خط) تر سرلیک لاندې په یو ښکلي
شعر کې د خپلې مېرمنې د ښځینه احساس هغه نا ویلې او نا
سپړلې عاطفې غوټې په شاعرانه ډول سپړلي چې تراوسه لا په
پښتني ټولنه کې د ښځې د اندروني احساس او درد بیان، یا د
ښځو د نالوستوب، کملوستۍ او نا بشپړ کلام له کبله او یا هم
د حیا او شرم د اور تر کرښو لاندې، همغسې په خپل زړه کې
ساتل کېږي.

غني دا درد او د زړه خواله د خوب په ښه انځور کړي او د
یوې پښتني مېرمنې د زړه د دردونو پوره عکاسي یې کړې ده:
هغه وايي: ((دا زما د واده په دولسم کال په ۱۵ تاریخ د جون د
میاشتې ۱۹۵۱ زما صرف یو او یوازنی زوی فریدون)) (رستم
جنگ)) پیدا شو. د هغه مور د پېښور په هسپتال کې وه او زه
لرې په هزاره کې ناجوړ پروت وم. هر وخت به چې د کوټې د
دروازې په مخکې یو تور بدرنگه ټوپک او سنگین په لاس
پولیس ولاړ وو. ټول جهان تور او تاریک وو، د وجود د
ناجوړتیا سره مې روح هم د مایوسۍ اخري مقام ته رسېدلې و
چې ناگهانه خبر راغی چې زوی دې وشو. ما وی ښه ده غني
روک خو یې میرات خونه یې.

ددغې ورځې د درد او د خوشالۍ بیان زه نه شم کولای، خو
درد او خوشالۍ دواړه انسان ډېر ستومانه کوي او چې اخر مې

سترگي د هوش دنيا ته پتې کړې، نو څه وينم چې د فريدون
مور راغله او ماته يې يو خط په لاس کې کېښود.

دا هغه خط دی:

ما د دوو لپو خاورې تاله ژوند او جهان جوړ کړه
خپلې مينې داسې يوړم بل مې تاله جانان جوړ کړه
دا چې زه د وفا ډکه د جنون جهان له لارم
دا مې لال هغلتنه وموند د همه لالونو ښکلی
دا زما د غرور نخبه د هغو گيلو جواب دی
چې به تا په ما ښامي کې ماته کولې غلې غلې
دا ثبوت زما د مينې د ايمان او د وفا دی
دا زما روح چې روښان شو، دده سترگې يې کړې بلې
دا تصوير زما د ژوند دی څه خندا ده څه ژړا ده
د شهبازو وزر شخ دی پوست سرونه د بلبلې
دا ثبوت د شاه د مينې، دا ازادي ده د غلام
دا انعام د ټولو ښکلی د هماو رنگيني جام
دا تعبير ستا د خوبونو او زما د مخ ارمان دی
ما جوړ کړی د خپل ځانه ښکلی عکس ستا د ځان دی
په صحرا مې وو خور کړی سور خادر د گلستان دی
هره ساه کې مې ليکلی نوم د مينې د جانان دی
دا چې زه ستا د خوبونو د جنون تلاش کې لارم
ستا ځانې له مې جوړ کړی ستانه ښه غوندي يو خان دی
دا چې ما ستا وزرونو کې ارمان د عقاب وليد

دا عقاب مې ستانه جوړ کړ، هم عقاب هم يې ارمان دی.

غني لکه هر شاعر پر حسن مين دی او دی په دې لاره کې
دومره بې پروا دی چې هر څه په ډاگه وايي. شاعران ټول حسن
پرست دي، يو شاعر وايي:

يار مې د سپين ستوري په څېر خوښېږي
لاس مې سپوږمۍ ځنې چاپېر خوښېږي
شاعر سړی يمه رښتيا به وایم
دا ښکلي نه دي، دا مې ډېر خوښېږي.
(کاروان)

غني هم د خداي (ج) له درباره د خپل جانان د ټيک لپاره د
سپوږمۍ يو څاڅکی غواړي، هغه د نور څه وړی نه دی، هغه
له مينې جوړ او پر حسن مين دی.

يو د سپوږمۍ څاڅکی درنه ټيک له د يار غواړمه
زه يم د خوبونو د لالونو گدا نه يم.

غني، مينه د (ادم) جوهر او حسن د ژوند رنگ بولي او لکه
استاد الفت چې مينه د انساني ژوند د کړاوونو د خلاصون
اساسي لاره گڼي، هغه د مينې او مينتوب په باب په خپل يو
نثر کې ليکي: سکندر له ډېر لوی لښکر سره د يوه ښار د نيولو
هڅه وکړه، د ښار خلکو سخت مقاومت وکړ، سکندر ډېر په
غوسه و او داسې معلومېده چې د ښار تر نيولو وروسته به د
ښار ټول خلک له تېغه تېر کړي، کله چې ښار ته دننه شو په
يوې ښکلې پېغلې يې سترگې ولگېدې، هغه زړه بايلود او

څنگه چې جنگ په زړه کېږي، نو هغه زړه بایلولی و. سکندر
ددې پېغلې د مینې او ښکلا په وجه د ټول ښار وگرې وېښل.
غني هم په مینه کې ډوب او پر ښکلا مین، مینه وړی شاعر
دی، هغه ښکلا یو سمندر، سپوږمۍ او زهرا بولي او مینه د
ادمیت جوهر او بې زواله حقیقت.
او تپوس د حسن مه کړه - سمندر شي څوک تللی
څوک سپوږمۍ شي رانیولی - څوک زهرا شي ښکلولی.
دی وایي:

((حسن حسن لټومه - که په غرو یې که په سمه

زه په مینه مینه پایم - بې د مینې مرمه مرمه))

ستوري ته اسمان کې یوه ورځ ووی هلال
خدای ادم له مینه ورکړه مونږ له تش جمال
زه به په خندا ورکړم دا خپل ښایست کمال
ماله که یو څاڅکی مینه راکړي څوک په سوال.

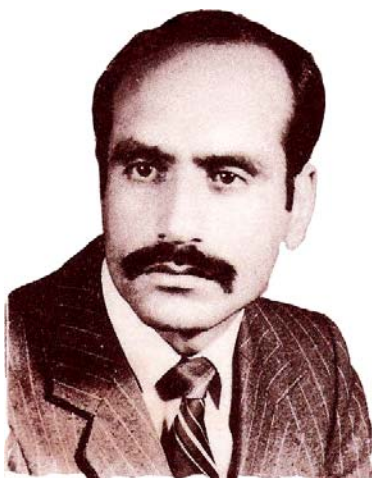
ننگيال يو شاعرانه شخصيت

دا ليکنه ما د اسحق ننگيال د زوکړې د څلوېښتمې کليزې په وياړ کړې وه او په هغه علمي غونډه کې هم اورول شوې وه، چې پر ۱۳۷۵ل کال د ننگيال د څلوېښتمې کليزې په وياړ د ليکوالو د ټولنې له خوا په کابل کې د هغې ټولنې په مقر کې جوړه شوې وه. دا ليکنه هغه مهال له کابل څخه خپرېدونکې هندارې جريدې د ۱۳۷۵ل کال د چنگاښ پر ۲۸مه په خپله يوولسمه گڼه کې هم خپره کړې ده. ددې ليکنې د ليکلو پرمهال مې له ننگيال صيب سره ټوکې کولې، ما ويل کليزې مليزې دې مه نيسه چې بيا د مرگي درته پام کېږي، اوس خويي هېر يې چې څو کلن يې؟ کله چې يې درته پام شو بيا دې نه پرېږدي، هغه له خندا شين شو، پيرجانه چې همدا اوس يې راته نه نيسي (کليزه) نو بيا چې مړ شوم بيا نو څه کوم؟ بيا يې نو...

کال لا وتی نه و چې له مرگ څخه زموږ د دواړو وېره پر ترڅه واقعيت بدله شوه، دا دی اوس چې مرحوم ننگيال پر ابدې نړۍ دی، زه دا ليکنه يو ځل بيا چاپوم او د مرحوم ننگيال اروا ته د دعا لاسونه پورته کوم.

وايي چې د يونان نامتو فيلسوف اپلاتون به د ښو او مثبتو اړخونو درلودونکي او يا په شعر کې د يوې ښکلې او نوښتگرې لارې څښتن ته د سبک خاوند وایه او هر سړی او هر شاعر يې د سبک څښتن نه باله، خو د هغه شاگرد ارستو بيا دا

خبره نه منله او ويل به يې: ((هر سړی يو سبک لري خو د چا بڼه
د چا خراب.))

ځينې ټولنپوهان ټولنه د
ضدينو يانې متضادو اړخونو
مجموعه گڼي، چې بڼه او
خراب، تور او سپين، خواږه او
ترخه، غم او خوشالي يې په
هنداره کې ځان ښکاره کوي.
انگليسي ليکوال جورج ارويل
ټولنه له يوه ژوبن سره ورته
بولي، چې رنگارنگ

موجودات پکې ننداره کېدی شي. خو که چېرې ټولنه يو ژوبن
وي، نو له دې ژوبن څخه به څوک (فاضله مدينه) جوړوي او
څرنگه به يې جوړوي؟؟

استاد قيام الدين خادم د شاعر، عالم او سياستمدار تر
عنوان لاندې په يوه هنري نشر کې ليکي: عالم په کرونده کې
کښت وکړي، شاعر د دې کښت پالنه او روزنه وکړي، خو کله
چې د ثمر او مېوې وخت راشي، نو سياستمدار يې مېوه، وږی
او ثمر ټول کړي...

نن موږ هم د دغسې يو شخص (شاعر شخص) په باب خبرې
کوو، چې په خپلو اوښکو او اوښليو د انسانانو په زړه کې د
مينې د بزغليو د زرغونېدو تکليزې ولولې لري.

دا شاعر او دا شخصيت اسحق ننگيال دی، چې د ۱۳۳۵ل کال د ثور پر مياشت يې د لغمان ولايت د الينگار د بنکلي او شاعرانه سيمې د بسرام په يوه زړه وړونکي ننداريز کلي کې د نړۍ ترخو او خوږو ته سترگې پرانيستي دي. اسحق ننگيال لا د پر کوچنۍ و، چې د مينې عواطفو او ولولو يې د زړه تارونه لکه د يوه مينه وړي ربابي د رباب د تارونو په څېر ترنگولي وو او په ذهن کې يې ورته د يوې شاعرانه سندريزې جونگرې بنسټ ايښی و. پر ۱۳۵۰ل مريز کال يانې د ژوند پر پنځه لسم پسرلي د شعر د الهې ورېښمينې ماڼۍ ته ننوت او د خپل ټکلي روح د درملتيا آرام يې وموند. له هغه راهيسې دا دی ۲۵ کاله تېر شول او نن موږ د همدغه ۲۵ کلن وياړمن او ارزښتمن ژوند په وياړونو او ارزښتونو د ننگيال د زړه محل ته ننوتی شو او د هغه د زړه او له هغه څخه د راوتلو شعري او ادبي ماڼيو ننداره کولای شو.

ننگيال خپلې لومړنۍ زده کړې د لغمان ولايت په روښان لېسه کې بشپړې کړي، بيا پر ۱۳۵۳ل کال د پوليسو اکاډمۍ کې شامل او تر فارغېدو وروسته د نوموړې اکاډمۍ تدريسي غړی شو. وروسته يې د هېواد د پوځ په دې برخه کې په بېلابېلو ځايونو کې دنده سرته رسولې او هم يې د هېواد له فرهنگي او څېړنيو ارگانونو سره خپل اړيکي ساتلي، خو وروسته بيا دی د هېواد له فرهنگي او نورو څېړنيو بنسټونو سره دومره وتړل شو چې هېو يې خپل آر مسلک هم له ياده

ووت او چالا دا گومان قدرې هم نه شو کولای چې ننګیال دې گڼې یو پوځي افسروي. دده فرهنگي بوختیاوو، خواره شعر او نرم قلم، ده ته د فرهنگ وربښمینه جامه اغوستې وه. په تېره بیا له شپېتمو کلونو راهیسې ننګیال دومره په فرهنگ کې حل شو چې د چا خبره سرگړولو ته یې هم وخت نه درلود. ننګیال د خپل ۲۵ کلن فرهنگي ژوند له ژورو یا پیل نه نیولې تر لوړو یا تردې دمه پورې زیات وخت له قلم سره لوبېدلې او قلم یې لوبولی او دغه لاندې شعري مانۍ یې جوړې کړې دي:

۱- ډالۍ: د ننګیال د ژوند لومړۍ مانۍ (ډالۍ) نومېږي چې پر ۱۳۲۳ل کال د کورنیو چارو وزارت د نشراتو د امریت له خوا خپره شوې ده.

۲- سپېره ډاگونه او غورېدلي بزغلي: د شعرونو دویمه مجموعه ده، چې پر ۱۳۲۵ل کال د وخت د ځوانانو سازمان له خوا خپره شوې ده.

۳- هغه شېبې هغه کلونه: د شعرونو درېیمه مجموعه ده، چې پر ۱۳۲۵ل کال کې د چاپ او خپرونو د دولتي کومېټې له خوا چاپ شوې ده.

۴- څاڅکي څاڅکي: د ننګیال د شعرونو څلورمه مجموعه ده، چې د افغانستان د لیکوالو ټولنې له خوا پر ۱۳۲۸ل مریز کال چاپ شوې ده.

- ۵- ښېرې په مالت کې: د شعرونو پنځمه مجموعه ده، چې تراوسه چاپ شوې نه ده.
- ۶- سیندونه هم مري: د شعرونو شپږمه مجموعه ده، چې تراوسه چاپ شوې نه ده.
- ۷- نه جام نه خادر: د شعرونو اوومه مجموعه ده، چې دا هم تراوسه چاپ شوې نه ده.
- ۸- سیند په منگي کې: د بېلابېلو مقالو مجموعه ده، په مستقل ډول تراوسه چاپ شوې نه ده.
- ۹- سیوری: ناول دی، چې د څو وروستیو کلونو د پېښو انځورنه کوي. تراوسه چاپ شوی نه دی.
- دغه راز د هېواد په بېلابېلو مهالنيو خپرونو کې گڼ شمېر لیکنې تر کومه ځایه چې د ننګیال په شخصیت پورې اړه لري او دده د شخصیت پر څېړنه، نو په لومړي گام کې پخپله د شاعر شعرونه د سړي سترگو ته ودرېږي. په دې مانا چې شعرونه پخپله د شاعر د پېژندنې او د هغه د اندروني ولولو هندارې دي. که چا له پیله تر دې دمه د ننګیال شعرونه له نظره تېر کړي وي، نو تر ټولو دمخه یو شی، چې دده په شعرونو کې زیاته ځلا مومي، هغه مینه او عاطفه ده. ننګیال په خپل شعر کې زیات وخت د هیلو له معصومو بچیانو، کبانو، هوسیو، ((ای ښکاري اشنا درته سلام کوم، پام کوه ماشې له گوتې مه وروړه)) او د عاطفې او مینې نورو زړه وړونکو موجوداتو

سره سفر کړی دی، دا منو چې کله کله به یې د کلتوري او ځینو نورو اغېزو له کبله د شعر ټوپک ته هم لاس کړی وي او پر دېسمن به یې ډېرې ډزې کړې وي. ((جنگ دی جنگ دی پر بنایسته ننگرهار جنگ دی)) خو په ورځیني ژوند کې د چا پر ضد ټوپک ته څه چې چرې ته یې هم د لاس تېرولو خیال نه دی کړی. دده د خپلې وینا له مخې د چرګ د حالولو توان هم نه لري، په همدې ډول دی په خپلو شعرونو کې د مینې په سیند د یوه لاهو شوي عاطفي شخص حیثیت لري. په شعر کې د ننگیال مینه او عاطفه په دې مانا نه ده چې ننگیال دې گنې د ځینو ټولنیزو ستونزو او چوکاټونو په دننه کې راگیر وي او په دې وجه دې دا کار کوي. ننگیال څومره چې په شعر کې مینه وړی او عاطفي دی، هغومره بیا د ټولنیز دود د حاکمو او یا باب چوکاټونو خیال نه ساتي. هغه زموږ د ټولنې د حاکم دودیز چوکاټ پر خلاف ډېر ځله لکه د غني په شان د جام تر مورگو خپلې شونې رسولي او خپل لوند گربوان یې بیا چا نه پټ کړی هم نه دی، که غني له سر زوری نه کار اخیست او چا یې مخه نه شوه نیولای، نو هغه خویو خانزاده و او یو شهزاده. ننگیال سره له دې چې د شعر د شهزادګۍ رنگینه ډولۍ یې کور ته راننویستې، خو د نور سیاسي او اقتصادي ځواک غرونه یې نه وو ولاړ. د ټولنې له دې ډول حاکمو کلتوري دېوالونو څخه سر اوچتول څه اسانه خبره نه ده. د ننگیال په

وجود کي هغه شاعرانه خصلت موجود و، چي د ټولنې د دوديزو کړيو پر ضد بغاوت وکړي.

څرنگه چي طبيعت د تحول په حال کي دي، نو انسان چي يو طبيعي موجود دی. هم د بدلون په حال کي دی. ننګيال هم په خپل شاعرانه ژوند او شاعرانه شخصيت کي د بدلون په حال کي دی. که د ننګيال لومړي شعرونه او هم يې د څو کلونو مخني شخصيت له اوسني هغو سره پرتله کړو، نو ډېر توپير به په کي وگورو. هغه په لومړيو وختونو کي يو څه چاته ((ډالۍ)) کوي، غواړي ((په سپرو ډاگونو کي غوړ بدلي بزغلي)) وکړي او خپلې ((هغه تېرې شپې او هغه کلونه)) راپه ياد کړي او بيا پرې ((څاڅکي څاڅکي)) وورېږي، خو وروستيو کلونو کي بيا داسې نه دی. ((په مالت کي د هغه له خولې نه بڼېږي)) راوځي، ((سيندونه مري او وچېږي))، شاعر پکې (بې څادره او بې جامه) کېږي. په شاعرانه مفاهيمو کي جام لکه د قلم په شان د شاعر همېشني ملگري او دوست دی او د خپل زړه د اورو نو لمبې د جام تر شونډو رسوي او (څادر) د يو کلتور او يوې ټولنې د جامې يوه برخه ده، خود زماني ناخوالو شاعر له دې دواړو نه بې برخې کړی دی.

د ننګيال په شعرونو کي دا بدلون په دې مانا نه دی، چي شاعر دې گڼي پر بېلابېلو لارو تللی وي، بلکې په دې مانا دی چي دی په خپل شعري يون کي پورې پورې د لوړتيا پر لور خوځېدلی دی. دده اوسني شعرونه هم د بڼکلا او هم له مانيز

پلوه تر پخوانيو شعرونو ډېر اوچت دي. څرنگه چې يې په شعرونو کې لوړتيا ليدل کېږي، دغه راز يې په شخصيت کې هم دې آروده کړې ده. ددې بهير د دوام په حالت کې به ننګيال د خپل شخصيت د پوره بشپړاوي، نور پړاوونه هم ووهي. خو يو ځل بيا يادونه کوم چې له ننګيال نه به د بل ډول شخصيت؛ اجتماعي، سياسي او نورو ډېره ډېره هيله نه کوو، خو د يو بشپړ شاعرانه شخصيت جوړېدل يې حتمي دي او دا ځکه چې ((شاعران له قيد وبنده بې پروا وي.))

فرهنگي رغونه د افغاني ټولنې د رنځونو د يوه علاج په توگه

دا ليکنه هغه مهال له پېښوره د خپرېدونکې تعاون مجلې په (۳) گڼه کې چې د ۱۳۷۵ ل کال له (زمري-وږي) مياشتو سره سمون خوري، خپره شوې ده.

افغاني ټولنې ته د تېرو څه کم دوو لسيزو په ترڅ کې تر
تصوره اوچت زيانونه اوښتي، دې زيانونو د ژوند د ټولو
ډگرونو رگونه نيولي او ځينې برخې خويې بېخي له کار او
فعاليت څخه غورځولي دي. له اقتصادي، سياسي، ټولنيزو
او نورو برخو څخه نيولې تر فرهنگي او نورو چارو پورې هرې
يوې دومره ټپونه زغملې چې بيا رغونه يې ډېر کلونه، ډېر
تدبيرونه او ډېرې زياتې اقتصادي پانگې او سرچينې ته اړتيا
لري. د افغانانو دا تراژيډي نه يوازې له دې کبله د ډېرې
اندېښنې وړ ده، چې د مليونونو افغانانو ژوند يې اخيستی،
بلکې له بېلابېلو خواوو د خپگان وړ ده. د شمېرنو او خپرونو
له مخې تر اوسه پورې د افغانستان په دې اوږده او په درنو
وسلو سمبال جگړه کې د يو نيم مليون افغانانو ژوند اخيستل
شوی او په همدې شمېر معيوب او معلول شوي دي. په دې
مانا چې لږ تر لږه له هرو پنځه لسو افغانانو څخه (درې تنه،

معیوب، معلول او وژل شوي او په مجموعي توگه د شپږو تنو نه یو یې معلول دی او دا هغه درانه تلفات دي چې د نړۍ د جگړو په تاریخ کې بې ساري دي.)

همدا راز د افغانستان په جگړه کې د ټولو غاړو له خوا دومره زیاتې پیسې لگول شوي، چې د افغانستان د سوونو کلونو بودجه پرې جوړېدلای شوه او همدارنگه د هېواد د اقتصادي منابعو لوټول او ړنگول خوله دې ټولو ورانیو او تلفاتو سره سره کوم درد او زیان چې انساني فکر او هر هېواد مین افغان لپاره د زغم او تحمل تر بریده پورته دي، هغه د هېواد د هغو فرهنګي شتمنیو لوټول او له منځه وړل وو، چې نه یوازې د افغانستان د تاریخ او فرهنګ بایونه پرې بنکلي وو او زموږ د ماضي ژوند د اثبات او عزت عیني بېلګې وې، بلکې د نړیوال بشري فرهنګ لپاره هم د زیات ارزښت وړ وې.

زموږ د هېواد د فرهنګي ماڼیو د ړنگولو او فرهنګي شتمنیو د لوټولو په نتیجه کې ددې وېره راپیدا شوې، چې په ځینو برخو کې زموږ د هېواد د حال رابطه د هغه له ماضي پرتم سره وشلېږي او همدارنگه د هېواد د ځوان پښت ذهني اړیکې د هغو له ویارلې ماضي څخه پرې شي.

په دې فرهنګي شتمنیو کې تر ټولو لویه شتمني د افغانستان ملي موزیم دی، چې د څه کم یوې پېړۍ په بهیر کې په ډېر زیات زیار او هڅو جوړ شوی و. په دې موزیم کې له لسو زرو کلونو څخه نیولې تر پنځوس زرو کلونو پورې تاریخي اثار وو

چې د افغانستان د تېر تاريخ، شان او شوکت برم او عزت څرگندونه يې کوله او د افغانانو لپاره د ډېر زيات ارزښت درلودونکي وو، يا چور او ياله منځه يوړل شول. د نانسې دوپرې په وينا: ((د افغانستان د ملي موزيم اثار نه يوازې د افغانانو لپاره د زيات ارزښت وړ وو، بلکې د هغو له منځه وړل د نړيوال فرهنگ لپاره هم يو له غمه ډک خبر و)) ويل کېږي چې په دې موزيم کې يوازې شل زره طلايي سکې موجودې وې چې د هغو برخليک هم معلوم نه دی او همدارنگه نور قيمتي اثار. د افغاني فرهنگ بل دروند زيان په هېوادنۍ سطحه هماغه تقريباً د (۳۵۰۰) ښوونځيو ړنگول او سپړل وو، چې د هېواد په بېلابېلو سيمو کې يې فعاليت کاوه. که په منځني ډول په هر ښوونځي کې (۱۰۰۰) تنه زده کوونکي پر درس بوخت وای، نو په مجموعي ډوله به د زده کوونکو شمېر $(۳۵۰۰) \times (۱۰۰۰) = (۳۵۰۰۰۰)$ تنه شوی وای، که لږ تر لږه له ښوونځي څخه د کال (۵۰) تنه فارغ شوي وای، نو د يو کال د فارغانو شمېر به $(۳۵۰۰) \times (۵۰) = (۱۷۵۰۰۰)$ تنه شوی وای او که له هر پنځو تنو څخه په کال کې يو تن د لوړو زده کوامکان پيدا کړی وای، نو په يوه کال کې به موږ لږ تر لږه (۳۵۰۰۰) تنه د لوړو زده کړو محصلين درلودل، که دا په (۱۷) کلونو کې ضرب کړو (۳۵۰۰۰×۱۷) نو له (۵۹۵۰۰۰) تنو سره مساوي کېږي، يانې اوس به موږ د هېواد د دې شتو کادرونو ترڅنگ تقريباً شپږ لکه تنه نور متخصصين او د بېلابېلو مسلکونو

کادرونه درلودل او که یوازې د (۱۷) کلونو د دولسمو ټولګیو د فارغانو اټکلیز شمېر په پام کې ونیسو، نو $(۱۷ \times ۱۷۵۰۰۰) =$ (۱۹۷۵۰۰۰) تنه به شوی وای. د ښوونځیو پرودانیو شوی اقتصادي لګښت خولا پرځای پرېږده.

له ښوونځیو پرته د لوړو زده کړو موسسو ته هم دا ډول زیانونه او بڼې دي. کابل پوهنتون ته د جګړو له کبله د (۵۰) ملیونه ډالره زیان اړول شوی. د دوو ملیونو په شاوخوا کې کتابونه یې یا سیزل شوي او یا لوت شوي او د محصلینو د شمېر په تناسب یې (۲۱) ملیونه درسي ساعتونه ضایع کړي. کابل پولیتخنیک او کابل طب انستیتیوت هم په ملیونونو درسي ساعتونه او لکونو جلده کتابونه ضایع کړي دي. بیهقي کتاب خپرولو موسسه چې په بېلابېلو کتاب ساتنځایونو کې یې لږ تر لږه دوه ملیونه جلده بېلابېل کتابونه ایښودل شوي وو، ټول لوت شوي، همدا رنگه د لیکوالو انجمن، عامه کتابتون د ژورنالستانو اتحادیې، ملي ګالري او ځینو نورو فرهنګي موسسو هم همدې ته ورته زیانونه زغملي دي.

بل دردونکی فرهنګي زیان د کابل نندارې په سیمه کې د لاسي صنایعو پنځه لس نندارتونونه دي، چې تاریخي او اقتصادي ارزښت یې تر تصویره هم لوړ دی، دا نندارتونونه هم د جګړو په ترڅ کې چور او د ایرو پر څلو بدل شول. په دې کې د قیمتي ډبرو او غالیو نندارتونونه د زیاتې یادونې وړ دي. همدا رنگه په کابل کې د کتاب چاپولو پنځه لس مجهزې

چاپخونې موجودې وې، چې اکثره يې له منځه وړل شوي، دولتې چاپخونې، د پوهنې مطبعې او د اريانا چاپخونې د زياتو امكاناتو په درلودلو سره د ټول هېواد په کچه د پوزيات کتابونه چاپول. د ۱۳۷۱ کال د ثور د مياشتې پر (۷، ۸، ۹) نېټه پوهنې مطبعې ته دومره زيان اړول شوی، چې د همدې درې ورځو په زيان د ټول هېواد د هر وگړي لپاره (۳) جلده کتابونه چاپېدلای شول او وروستۍ وررسيډلۍ زيان خولا پرېږده. ددې چاپخونو اکثره وسايل او ماشينونه يا په گاونډيو هېوادونو خرڅ شول، يا ويجاړ کړای شول او يا هم د کبار په بڼه په ډېره ارزانه بيه وپلورل شول. د پوهنې وزارت، د هغې په چاپخونه، بنسټونځيو او نورو گودامونو کې چې په مليونه ټوکه کتابونه خوندي وو، يا چور شول او يا وسيزل شول.

دغو ټولو درندو فرهنگي زيانونو هېواد له ستر معنوي او فرهنگي گواښ سره مخامخ کړی دی. د بنسټونځيو په نشتوالي کې نه يوازې د هېواد کوچنيان او ځوان پښت له خپلې نېکمرغې راتلونکي څخه بې برخې کېږي، بلکې ځوان قشر د جگړه مارو غاړو د خامو موادو په توگه کارول کېږي او په دې توگه د دوی د ژوند د بربادۍ او د هېواد د ورانۍ سبب گرځي.

اوس راځو د پته چې خپل هېواد او خپله ټولنه بايد څرنگه له دې ستر کړکېچ او بحرانه وباسو؟ پوهان او نور ځيرمن اشخاص پر دې گروهمن دي، چې د ټولنې ددې ډول بحران د

نجات يوه اساسي لاره همدا فرهنگي وده او فرهنگپالنه ده. نو که څوک د هېواد د اوسنۍ رنځورې ټولنې علاج غواړي نو بايد تر هر څه دمخه فرهنگپالنې ته پام راواړوي. بنسټونځي بايد له سره جوړ شي او ددې ترڅنگ علم يا زده کړه بايد خپله مادي پښتوانه (ملاتړ) لاسته راوړي. يانې دا چې د علم او پوهې د زده کړې په صورت کې بايد د هغه خاوند له دې لارې دومره اقتصادي امکانات پيدا کړي، چې دده ژوند پرې خړوب شي، دغه راز د علم له زده کړې پرته له ځينو نورو ناوړو لارو د اقتصادي امکاناتو د لاسته راوړلو لارې چارې وتړل شي. اوس چې زموږ په ټولنه کې د يو شمېر اشخاصو لپاره د ژوند د خړوبېدو لاريوازې د ټوپک شپېلۍ ده او يو عادي ټوپکوال کولای شي د خپل ژوند چارې له همدې لارې خړوبې کړي او يو عالم، متخصص نه شي کولای د خپل کړي تحصيل په واسطه ځان او کورنۍ ته يوازې وچه ډوډۍ پيدا کړي، نو علم او زده کړه خپل مادي ارزښت او ملاتړ له لاسه ورکوي. پکار خو دا دی چې د ټولنې د وگړو اړتياوې له دې سالمې علمي لارې خړوبې شي. په هېواد کې د پوهنتونونو رغول، د نويو پوهنتونونو جوړول او يا د نورو لوړو زده کړو موسسو تاسيسول نه يوازې د هېواد د علمي سطحې په اوچتيا کې اساسي رول لري، بلکې د هېواد د ملي قشر په زياتون کې هم برخه اخلي

او د زیاتو کادرونو روزل د هېواد د بېلابېلو ټپونو د علاج لپاره ضروري دي.

هغه ((پوهنتونونه)) چې د بېلابېلو عقایدو او ذوقونو پر بنسټ جوړ شوي او تر مسلکي موخو یې سیاسي مقصدونه زیات او لومړي ښکاري، باید تر سالم کنټرول لاندې ونیول شي، چې د هېواد روشن فکر اشخاص تر دې زیات له سیاسي او ذهني پلوه ونه وېشي او پر دښمنیو یې مصروف نه کړي. د متعددو پوهنتونونو موجودیت د هېواد په زیان نه دی، خو په دې شرط چې آره موخه یې یوازې یوازې د مسلکي او فني کادرونو روزل وي او بس.

د ملي موزیم، ملي آرشیف، ملي ګالري او د افغانستان د فرهنګ د بېلابېلو نندارتونونو بیا رغونه او جوړونه او همدارنګه د هغو لوټ شویو اثارو بیا راټولونه د هېواد د تېر برم د ساتنې د یوې وسیلې په توګه د افغانانو د ملي تاریخ په ژوندي ساتلو کې برخه اخیستلای شي.

د ښوونځیو، پوهنځیو او نورو فرهنګي موسسو په زیاتېدلو سره به په هېواد کې د زده کړو خاوندان زیات شي او د هغو نازده کړو اشخاصو شمېر به ورو ورو کم شي، چې جګړه مارې غاړې یې د جګړې لپاره د پیسو په مقابل کې استخدا موي.

په افغانستان کې تنظيمي اداره او پولي تورم

دا لیکنه هم د وفا جريدې د شپږم کال په ۳۳-۳۲ ګڼه کې چې د ۱۳۷۲ل کال د تلې له ۸ نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده او هغه پولي تورم ته په کې اشاره شوې چې له څو کلونو، په تېره بیا د تنظيمي واکمنۍ پر مهال پر افغانستان راخوځ شوی و.

تېره څلورنیم کلنه جنجالیزه او ناندريزه تنظيمي اداره، له ډېرو زیاتو بدمرغيو، جنگونو او کړاوونو ډکه وه. پر همدې وخت په شعوري او ناشعوري ډول زموږ د ولس، کلتوري، اقتصادي او ټولنیزې شتمنۍ ته دومره زیانونه واړول شول، چې که هر څوک یې یو ځل له نظره تېر کړي، نو پر زړه به یې لمبې بلې شي. په اقتصادي برخه کې په لسگونو ملیارده ډالریان واړول شو او د افغاني ټولنې د ژوند بېلابېلې برخې یې تر اغېزې لاندې راوستې. د گرمې جګړې په ترڅ کې د رسول شوي زیان تر څنګ خلکو ته یو بل ډول زیان هم اړول کېده، دلته موږ ولس ته پر همدغه اړول شوي زیان خبرې کوو.

دا زیان پولي تورم او انفلاسیون دی، چې تېرې تنظيمي ادارې او واکوالو یې د خپلې بقا لپاره زموږ ولس ورسره لاس او ګرېوان کړ. دوی په روسیه کې په ټنونو بې پشتوانې افغاني

بانکنو ټونه چاپ او د جگړې لپاره یې پر خپلو افرادو ووېشل. نه یوازې دا چې د خلکو د عایداتو سطحه راتپته کړای شوه، بلکې بېخي له منځه یوړل شوه. د ډاکټر نجیب الله د حکومت د وروستي کال او د تنظیمي ادارې د وروستي کال د شیانو د نرخونو ترمنځ خورا لوی واټن موجود دی. په دې زماني واټن کې نرخونو له (۵۰۰) څخه نیولې تر (۱۵۰۰) څلو پورې اوچت شوي دي. په داسې حال کې چې په تنظیمي اداره کې د مامورینو په معاش کې یوازې (۲۵) یا (۳۰) څله زیاتوالی راغلی، هغه هم یوازې د وچو بې ارزښته کاغذي پیسو په شمېر کې. نه د هغوی په ارزښت او اهمیت کې او دا هم د کوپوني موادو په بدل کې. که د کوپوني موادو ارزښت په پام کې ونیسو، نو نه یوازې دا چې د مامورینو په معاش کې زیاتوالی نه دی راغلی، بلکې لا ډېر کمی هم راغلی دی. په حقیقت کې په تېره اداره کې هره میاشت انفلاسیون له ۵۰ فیصدو نه تر پوره سل فیصدو پورې لوړېده او کله لا تر دې هم زیاتېده. د تنظیمي ادارې چارواکو فکر کاوه چې د پیسو د چاپ انحصار د دوی په لاس کې دی او همدا کاغذي پیسې دي، چې په اوس وخت کې د مخالفینو او د ولس له چنگاله دوی ژغورلی شي، نو د پیسو چاپ ته یې کش ورکړ او دومره پیسې یې چاپ کړې، چې نه یوازې په افغانستان، بلکې د زماني واټن له مخې به یې په نړۍ کې هم ساری کم وي.

وگورئ د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په ټوله ۴۰ کلنه دوره کې ۱۹ ملیارده افغانۍ چاپ شوي، د سردار محمد داود خان په پنځه کلنه دوره کې ۲۸ ملیارده افغانۍ او کمونست رژیم په څوارلسو کلونو کې (۷۰۰) ملیارده افغاني چاپ کړي، خود طالبانو وینا ده چې د ښاغلي رباني رژیم په څلورو کالو کې لږ تر لږه (۸۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي دي. د افغانستان بانک د یو تن کار کوونکي په قول دا رقم تردې زیات دی. ده په قول استاد رباني (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي دي، چې د بانک کار کوونکو ته معلومې دي. د کتونکو او خپرونکو په اند کېدې شي، د دې ادارې له خوا چاپ شوې پیسې تردې هم زیاتې وي، ځکه دا هغه شمېره ده چې لږ تر لږه د افغانستان بانک کې ثبت شوې او یا د بانک کار کوونکو ته معلومه ده، خو د دې ترڅنګ د تېرې ادارې ځینو واکوالو هم ځانته په خپله خوښه د خپلې اړتیا وړ پیسې چاپ کړي، چې هغه لا په مرکزي بانک کې ثبت شوې نه دي. هماغسې لنډې د باګرام هوایي ډګر ته راوړل کېدې، بیا پنجشېر ته وړل کېدې او بیا یې د خپلو موخو لپاره لګولې، خو که دا خزانه په پام کې ونه نیول شي او یوازې د استاد رباني (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ په پام کې ونیسو، نو دا د افغانستان د تېرو شپېتو کالو د ټولو چاپ شویو بانکنوټونو ۱۵ برابره پیسې دي. د خواشینۍ خبره خو داده چې دې پیسو د هېواد اقتصادي او د ثابت عایده او لږ عایده خلکو حالت له سختو ستونزو سره مخامخ کړ. ټول هېواد له پولي تورم سره مخامخ شو او د پیسو ارزښت دومره راټیټ

کړای شو، چې نږدې و د چاپ له قیمت سره منطبق شي. هغه وخت چې پنځه زریز او لس زریز بانکونو ته نه وو چاپ شوي، نو استاد رباني د زرو افغانیو په بدل کې څلور زره افغانۍ چاپولای شوې. کله چې دا حالت نور هم خراب شو، نو بیا دوی پنځه زره گون او لس زره گون نوټونه چاپ کړل. دې سره د زرگون په انډول د چاپ لگښت د هغه د لوړ رقم له کبله څه کم شو، خو تورم او انفلاسیون لا پسې زیات شول، خو استاد بیا هم د پیسو چاپ ته دوام ورکړ. د پیسو د بې ارزښتۍ یوه بله مرموزه او پټه وجه دا هم وه چې په یوه نمبر او یوه سریال نمبر باندې یو بڼل (سل سل) بانکونو ته چاپ شول. یانې دا چې سل دانې زرگونو ته لیدل شوي، چې له پیله تر پایه په یوه نمبر چاپ شوي او همداسې نورې جعلکاری. بله ستره د بدمرغۍ خبره داده، چې تېرې ادارې تقریباً دا ټولې چاپ شوې پیسې د هېواد په تخریبي برخه کې مصرف کړي. که موږ په فرضي ډول د تېرې تنظیمي ادارې له خوا دا معلومې چاپ شوې پیسې (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ او نورې نامعلومې ټولې د افغانستان پر ۱۵ ملیونه نفوس باندې ووېشو، نو هر تن ته به په لکونو افغانۍ ورسېږي. که تنظیمي ادارې دا پیسې همداسې پر هر افغان وېشلې وای، نو د هر افغان لپاره یې په هېواد کې یو متوسط کور جوړولای شو. ادارې نه یوازې دا چې د چاکورودان نه کړ، بلکې زموږ د هېوادوالو کورونه یې هم ونړول، یوازې د کابل په ښار کې یې تراټیا زرو زیات کورونه د ځان مینې واکمنۍ په غرض د خاورو او ایرو پر څلو واپړول. بله بدمرغي خو داده چې

نه يوازې دا پيسې د ملت لاسته ورنغلې، بلكې د ملت د ژوند او ملي شتمنۍ پر ضد هم استعمال شوې او دا څرگنده خبره ده، چې په تخريبي ساحه كې د يوې افغانۍ لگښت د سلو نورو افغانو زيان اړولای شي، اوس نو كه د استاد رباني له خوا دا چاپ شوې او معلومې (۱۲۰۰۰) مليارده افغانۍ په تخريبي برخه كې د احتمالي زيان له مخې په سلو كې ضرب كړو ۱۲ زره مليارده ضرب يې ۱۰۰ زره مليارده، له ۱۲۰۰ زره مليارده افغانو سره به مساوي شي، يانې دا چې د استاد په واکمنۍ كې هېواد ته د هغه د چاپ شويو پيسو له مخې د معنوي، فرهنگي او نورو زيانونو ترڅنګ ۱۲۰۰۰ زره مليارده افغانۍ زيان اړول شوی. په دې محاسبه كې لا هغه مادي شتمنۍ چې په كابل كې د ده ترواك دمخه موجوده وه او بيا لوټ شوه، شامله نه ده او هم هغه مالي او نور امکانات چې له نورو لارو استاد او د هغه يارانو ته رسېدل او بيا په جگړه كې ورڅخه كار اخيستل كېده.

د محمد اسماعيل يون لنډه پېژندنه

محمد اسماعيل

يوند حاجي

محمد خان زوى

پر ۱۳۴۲ل کال، د

لغمان ولايت د

الينگار

ولسوالۍ

دنيازيو په يوې

روښنفکرې

کورنۍ کې

زېږېدلى دى.

لومړنۍ زده کړې يې د الينگار ولسوالۍ د سلينگار په لومړني
ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغى او
په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نوموړې لېسې
څخه په دويم نومره بريالى او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو
او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانگې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له
نوموړې څانگې څخه اول نومره بريالى او پر همدې کال بېرته
د پښتو څانگې د کدر غړى شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانگه

کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بريالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د (پوهندوی) علمي پورې ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او ((شمشاد)) مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنگه د یو شمېر نورو چاپي خپرونو هم کار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرگې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرگې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرگې غړی، بیاد جرگې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرگې د لومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسته خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد د ښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرگې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرگې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرگې د دارالانشاد غړي په توګه خپل فعال رول ادا

کې ټاکل شوي وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنگسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تردې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادی ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادی سربېره لا تر اوسه دا دنده پرمخ وړي. استاد یون پر ۱۳۸۵ ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلواک لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیويي او ټلويزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګند بیان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنگ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او

مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي گټو ته خطر بولي، نو ځكه يې په ټينگه مخالفت كوي زه ددې شاهد يم، هر كله چې يون كومه ليكنه او مركه كړې، نو دده پروړاندې يې مثبت او منفي غبرگونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرگونونه اكثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر كړ كېچن سياسي بهير كې يې ډېرې نامشروع گټې ترلاسه كړي او ځانونه يې مطرح كړي دي.

مثبت غبرگونونه اكثره د ولس د مشرانو، روښنفرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنگو شرايطو كې بيا هم خپل فرهنگي، سياسي او ټولنيز كار ته دوام وركوي.

دا اوسنی فرهنگي كار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول گورئ، دا د تېرو شلو كلونو كارونه دي، چې له تېريو نيم كال راهيسې پرې په منظم ډول كار شوی، او ډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اېښودل كېږي، په داسې يو دولتي دفتر كې چې بوختياوې په كې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنگي كار سرته رسول اسانه كار نه دی. استاد يون پر خپلو فرهنگي كارونو سربېره د گڼو فرهنگي ټولنو د غړي، همكار او موسس غړي په توگه هم خپل فرهنگي رول ادا كړی، په پېښور كې يې د دوو المان مېشتو فرهنگي ټولنو (د افغانستان د كلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنگ د ودې پراختيا ټولنې) د همكار په توگه د بېلابېلو ليكوالو په لسگونو

اثر، ايډيټ او چاپ کړي دي دغه راز يې په سلگونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستي ده، خپله يې هم په لسگونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يوزيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول دخپل هېواد استازي کړي ده. دلته به يې د اشارو يادونه وکړو:

اثر

الف- پنځونې:

کتاب نوم	خرنگوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• په اوروونو کې سندرې	دويمه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	گډه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• نيمگړي ارمانونه	د حيران شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	گډه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د نازوانا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• داستاد الفت نثري کليات	داستاد الفت نثرونه	درييم ۱۳۸۷
• سيندونه هم مري	د اسحق ننگيال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

• د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه	
د پوهنوال روستار تره کي اثر	دويم ۱۳۸۷

- د افغانستان فرهنگي ميراثونو ته يوه کتنه
- دويم ۱۳۸۷ د نينسي دوپرې اثر
- په افغانستان کې د جگړې جنايتکارانو محاکمه
- دويم ۱۳۸۷ د پوهنوال روستار تره کی اثر
- د- يونليکني:
 - د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
 - که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
 - د پنتاگون ترخندو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- ه- خپرنې او شننې:
 - د محمد گل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
 - استاد زيار د پښتني فرهنگ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
 - د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
 - د افغانستان فرهنگ ته اوښتي زيانونه دويم ۱۳۸۷
 - د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
 - له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
 - ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
 - بېړنۍ لويه جرگه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
 - انديال خوشال لومړی ۱۳۸۷
 - هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
 - کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷
 - فرهنگي فقر لومړی ۱۳۸۷
 - مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
 - خوشال په خپل ايډيال لومړی ۱۳۸۷
 - د کتابونو په وړېمو کې لومړی ۱۳۸۷

- افغانستان په سياسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
 - پښتو ليکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
 - اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
 - که نړيوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷
- خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم
تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په
فرهنگي کارو زیار کې ورته دنور زغم او اوسېلې هیله لرم.
په درناوي
وفا الرحمن وفا
کابل- افغانستان

Farhangi Faqar **(Cultural Poverty)**

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-23-5

9 789936 500235 >

د خپرونو لړ: (۲۴)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library